

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

**ОДЛИКЕ РЕНЕСАНСНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ –
СТУДИЈА СЛУЧАЈА МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ
ТОКОМ XV И XVI ВЕКА**

МАСТЕР РАД

Ментор:

Доц. др Срђа Трифковић

Кандидат:

Предраг Јанковић

Бања Лука, јануар 2018. године

UNIVERSITY OF BANJA LUKA
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

**FEATURES OF RENAISSANCE DIPLOMACY –
CASE STUDY OF VENETIAN REPUBLIC DURING XV
AND XVI CENTURY**

MASTER THESIS

Mentor:#

Professor Srđa Trifković, PhD

Candidate:

Predrag Janković

Banja Luka, January 2018.

Ментор: Др Срђа Трифковић, доцент, Факултет политичких наука, Универзитет у Бањој Луци.

Назив мастер рада: Одлике ренесансне дипломатије – студија случаја Млетачке Републике током XV и XVI века

Резиме: *Циљ овог рада је да се докаже да је дипломатија италијанских држава у периоду ренесансе, кроз унапређење постојећих и успостављање нових дипломатских механизма и метода, пресудно утицала на настанак и развој модерне дипломатије. Истраживање је спроведено на основу референтних библиографских извора. Оно указује да је стварање система италијанских политичких јединица у периоду ренесансе довело до новог приступа дипломатији, са новим дипломатским институцијама и методама. Специфичности тог система изнедриле су појаву сталних дипломатских мисија, односно резидентних амбасада. То је била једна од битних одлика ренесансне дипломатије. Представљала је револуционарну новину у односу на дотадашњу ad hoc дипломатију. Резидентна дипломатија успостављена у Италији пре пола миленијума и данас чини окосницу међународних односа. У оквиру система италијанске равнотеже снага XV и XVI века, дипломатија Млетачке републике сматра се најуспешнијом у остваривању државних циљева и интереса. Одређујући фактори млетачке дипломатије били су: стабилно друштвено-политичко уређење, културне вредности елита, економска и политичка моћ. Пример функционисања и развоја млетачке дипломатије у времену ренесансе заслужује пажњу јер верно одражава шири процес формирања модерне дипломатије.*

Кључне речи: ренесансна дипломатија, Италија, градови-државе, Венеција, резидентни амбасадори.

Научна област: Политикологија

Научно поље: Међународни односи и безбедност

Класификациона ознака: Н 271

Тип одабране лиценце Креативне заједнице: CC BY

Mentor: Srđa Trifković, PhD, the Professor, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka.

Master Thesis: Features of Renaissance Diplomacy – Case Study of Venetian Republic during XV and XVI Century

Summary: *The objective of this thesis is to establish that Renaissance diplomacy of the Italian city-states, through the improvement of existing and the development of new diplomatic methods, crucially influenced the formation and development of modern diplomacy. The research was mostly based on the respected secondary sources. It shows that the creation of the system of Italian political units in the Renaissance period led to a new approach to diplomacy, with new institutions and diplomatic methods. The specifics of this system gave rise to the appearance of permanent diplomatic missions, namely resident embassies. This was one of the most important features of Renaissance diplomacy, which was a revolutionary innovation vis-à-vis the former ad hoc diplomacy. Resident diplomacy remains the cornerstone of international relations to our own time. In the Italian balance-of-power system, Venetian diplomacy is rightly considered to be the most successful. The determining factors of the Venetian diplomacy were: stable social and political order, high level of cultural unanimity of the elite, economic and political power. Example of Venetian diplomacy deserves attention even today because it provides a lively case study of the progress towards modern diplomacy.*

Keywords: *Renaissance diplomacy, Italy, city-states, Venice, resident ambassadors.*

Branches of science: Political Science

Fields of Science: International Relations and Security

Common European Research Information Format: H 271

Creative Commons: CC BY

САДРЖАЈ

УВОД	7
1. ДИПЛОМАТИЈА РЕНЕСАНСЕ.....	10
1.1. Појам ренесансне дипломатије	10
1.2. Италијански систем градова-држава	12
1.2.1. Од комуне до града-државе.....	12
1.2.2. Трансформација најмоћнијих градова-држава у територијалне државе	14
1.3. Основне одлике италијанске ренесансне дипломатије.....	17
1.3.1. Структурална флексибилност	17
1.3.2. Прве резидентне амбасаде.....	19
1.3.3. Мир из Лодија 1454.....	28
1.3.4. <i>Lega Italica</i>	31
1.4. Златно доба италијанског ренесансног система 1454. – 1494.....	34
1.4.1. Равнотежа снага у италијанском ренесансном систему држава.....	34
2. УСПОН МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ	38
2.1. Геостратешки положај	38
2.2. Учешће у Крсташким ратовима	39
2.3. Поморска и трговачка сила	41
3. ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКО УРЕЂЕЊЕ СЕРЕНИСИМЕ	44
3.1. Органи власти	44
3.2. Република – олигархија	48
3.3. Политичка стабилност	49
4. ОДЛИКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ – XV И XVI ВЕК...	50
4.1. Развој венецијанске дипломатије: утицај Византије и међусобни односи..	50
4.2. Млетачки дипломатски апарат	54
4.2.1. Млетачки амбасадори	56
4.2.2. Млетачке амбасаде 1454. – 1494.....	60

4.2.3. <i>Relazioni</i>	62
4.3. Дипломатски односи Венеције са италијанским градовима-државама	63
4.3.1. Сукоби и алијансе у периоду до француске инвазије.....	64
4.3.2. Француска инвазија 1494. – почетак италијанских ратова	74
4.3.3. Лига из Камбреа 1508. – спутавање венецијанске хегемоније	78
4.3.4. Млетачка дипломатија после Ањадела	82
4.4. Венеција и Балкан	88
4.4.1. Дипломатски односи Венеције и Дубровачке републике	88
4.4.2. Венеција и Србија до 1459.	92
4.4.3. Венеција и Босна до 1463.	97
4.5. Дипломатски односи Венеције и Отоманског царства.....	99
4.6. Пад Серенисима	104
5. АКТУЕЛНОСТ ОДЛИКА РЕНЕСАНСНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ.....	105
ЗАКЉУЧАК.....	107
ЛИТЕРАТУРА.....	115

УВОД

Ренесансна дипломатија – на тлу Италије пре свега – представља један од преломних периода у историји дипломатије, зачетак и темељ у развоју модерне дипломатије. Њена достигнућа огледају се у унапређењу постојећих дипломатских метода и механизма и у успостављању нових, што је касније представљало образац за дипломатију модерне Европе успостављене Вестфалским миром из 1648.

У оквиру система равнотеже снага италијанских држава, пак, Венеција заузима најзначајније место. У периоду ренесансе успостављен је у зрелој форми систем италијанских градова-држава. Он је представљао подлогу за прекретницу у развоју дипломатије и послужио као полигон за нове дипломатске институте и методе. Једна од основних одлика дипломатије ренесансе јесте успостављање сталних дипломатских мисија, а што је представљало иновацију у односу на дотадашњу *ad hoc* дипломатију.

Међу италијанским ренесансним државама успостављена је својеврсна равнотежа снага, што је битно утицало на њихове међусобне дипломатске односе. Тај модел је касније послужио као основ за успостављање вестфалског система међународних односа. У италијанском систему градова-држава у XV и почетком XVI века Венеција је имала улогу најзначајнијег актера, захваљујући пре свега својој економској и поморској моћи на Јадранском и Средоземном мору. Њен главни ривал на мору била је Ђенова, а њене су смеле претензије ка проширењу према унутрашњости кочиле друге италијанске државе, у првом реду Милано и Фиренца.

Битни фактор млетачке спољне политике и дипломатије била је унутрашња институционална структура, тј. друштвено-политичко уређење. Венеција је имала јасно дефинисане државне институције. Она је по државном уређењу била република: за разлику од неких својих ривала, она није била тиранија са аутократским владаром на челу. У пракси је била олигархија: у власти је учествовао само одређени број богатих грађана. Импресивна је унутрашња политичка стабилност током читавог њеног постојања. Венеција је и после губитка моћи у XVI веку остала слободна и самостална држава све до 1797. године, када је пала услед француске инвазије.

У развоју млетачке дипломатије у великој мери је био присутан утицај Византије. Венеција је настала као византијска колонија, али током времена је достигла успон и постала њен равноправан партнер, па и опасан противник – поготову у време IV крсташког рата, када је Венеција била у позадини преусмеравања похода ка Византији и западног освајања Константинопоља 1204. За све време позног средњег века

Византија је представљала најзначајнијег партнера млетачке трговине, а тесне економске везе између њих представљале су основу и за високо развијене дипломатске односе па и брачне и породичне везе припадника њихових елита.

Са становишта ренесансне дипломатије, значајни су односи Венеције са осталим државама италијанског система градова-држава (укључујући папску државу), а поред тога са Француском и Светим римским царством. Основне одлике тих односа су (1) стварање прагматично заснованих савеза, што је обухватало честе промене страна у складу са тренутним интересима, и (2) ширење резидентних амбасада.

У циљу спутавања венецијанске хегемоније, почетком XVI века створена је Лига из Камбреа (Cambrais), у коју су поред италијанских држава ушле Француска, Шпанија и Свето римско царство. Венеција је 1509. доживела велики пораз од стране те лиге. Међутим, одлучношћу своје политичке класе и становништва и својим дипломатским вештинама успела је, преко договора с папом, да утиче на распадање Лиге и тако се спасла од пропасти. Том исходу је допринела чињеница да је папа Јулије II био узнемирен амбицијама француског краља Луја XII, па је иницирао стварање антифранцуске “Свете лиге” (1512) која је Французе успешно протерала са Апенинског полуострва.

За нашу историју веома су важни односи Венеције са Дубровачком републиком, Србијом и Босном у XIV и XV веку. Они пружају слику млетачке политике на Балкану. Дубровник је за Млетачку републику био најважнија јадранска лука на путу њене поморске трговине и био је под њеним протекторатом до 1358. Ни после тога интензивни међусобни односи нису прекинати. Између Венеције и Србије били су развијени трговачки односи који за собом повлаче и политичке и дипломатске односе. Босна се граничила са територијом далматинских градова који су били под контролом Венеције, из чега је произлазила потреба постојања дипломатских односа. Велики део спољнополитичке историје средњовековне Босне заузимају дипломатске и трговинске везе са Млетачком и Дубровачком републиком.

Дипломатски односи Млетака и Отоманског царства значајни су како са становишта млетачке историје тако и са аспекта европске историје. Кључну тачку у овим односима представљао је пад Цариграда под турску власт 1453. После освајања Византије Турци нису дали Венецији привилегије које је имала код Византинаца, тј. нису јој допустили трговачку доминацију на источном Средоземљу. То је одређивало правац у њиховим каснијим односима, тако да је наизменично долазило до међусобних ратова и склапања мировних уговора. Османским освајањем свих грчких острва која су

била под влашћу Венеције (а пре свега Кипра и Родоса) – осим Крфа који је остао под Венецијом до њеног пада – знатно је ослабљена њена моћ.

1. ДИПЛОМАТИЈА РЕНЕСАНСЕ

Студиј дипломатије као процеса интеракције међу државама захтева и проучавање њеног историјског аспекта, односно историје дипломатије и историје уопште. Од кад постоје државе оне су у интеракцији: или сарађују или се сукобљавају. У тој интеракцији одувек је постојала дипломатија као оквир комуникације и сарадње. Њен развој делимо на неколико историјских периода. Због својих карактеристика дипломатија ренесансе представља један од најзначајнијих периода у историји дипломатије, а у том периоду Венеција заузима најзначајније место.

1.1. Појам ренесансне дипломатије

Тешко је утврдити тачан период трајања “Ренесансе”, јер плодови историјске периодике нужно имају понешто арбитарни карактер. Они не почињу и не престају у јасно дефинисаном тренутку. Исто тако тешко је одредити и њене територијалне оквире. Неоспорно, ренесанса је настала на италијанском подручју као скуп одређених идеја и на њима заснованог сензибилитета. Препознајемо је средином XIV stoleћа у делима Петрарке. Бартлет (Bartlett) истиче да Италија представља колевку ренесансе, где се она развила услед низа јединствених околности италијанског полуострва.¹ Може се извести закључак да је ренесанса представљала оригиналну историјско-културолошку појаву изниклу на подручју Италије, а која се касније ширила на остатак Европе. Дјурант (Durant) такође сматра да је ренесанса настала у Италији почетком XIV века.² И већина других аутора, када пишу о ренесанси, као географско одредиште узимају подручје Италије.³ Хемилтон и Ленгхорн истичу да је северна Италија подручје првог цветања ренесансе, без утицаја или моћи неке спољне силе.⁴ Ово потврђује оригиналност у погледу подручја настанка ренесансе и њене културолошке аутохтоности.

¹ Види у: Bartlett, K. R. , *The Italian Renaissance, Part 1, The Great Courses*, Teaching Company, Chantilly, 2005, p. 3-4.

² Опширније у: Durant, W. , *The Renaissance*, Fine Communications, New York.

³ Опширније у: Burckhardt, J. , *The Civilization of the Renaissance in Italy*, Dover Publications, New York, 1860/2010; Molho, A. and Wood, G. S. , *Imagined Histories. American Historians Interpret the Past*, Princeton University Press, Princeton, 1998; Starn, R. , *Who's afraid of the Renaissance*, University of Notre Dame Press, London, 1995; Kohl, B. G. and Smith, A. A. , *Major Problems in the History of the Italian Renaissance*, D.C. Heath and Company, Lexington, 1994.

⁴ Hamilton, K. and Langhorne, R. , *The Practice of Diplomacy. Its Evolution, theory and administration*, Routledge, London and New York, 2011, p. 38.

Реч ренесанса потиче од француске речи *renaissance* што значи препород. Живојиновић карактерише ренесансу као препород свих видова живота, који између осталог отвара пут ка модерној цивилизацији.⁵ Велики је био интензитет промена које су обухватиле све сфере живота, укључујући политику и дипломатију као део спољне политике. Створена је прекретница у правцу ударања темеља модерне дипломатије и раскидања веза са средњовековним системом.

Италија је била колевка ренесансе. На њеном подручју је створен прототип модерне, територијално суверене државе. Оно је у периоду ренесансе представљало једно јединствено политичко окружење у којем су се, за разлику од дотадашњих средњовековних схватања, развијале слободније идеје, етички и естетски идеали, а исто тако и политичка мисао.⁶

Што се тиче дипломатије, Николсон (Nicolson) прихвата дефиницију *Оксфордског енглеског речника* (OED) која гласи: „дипломатија је вођење међународних односа преговарањем; метод којим амбасадори и посланици прилагођавају и воде те односе; посао или умеће дипломата“⁷.

Бериц и Лојд (Berridge and Lloyd) дају појму дипломатије четири значења:

- вођење односа између суверених држава посредством опуномоћених представника постављених код куће или у иностранству;
- употреба такта у односима с људима, вештина опхођења;
- покушај да се промовишу међународни преговори;
- синоним за спољну политику.⁸

Заједничко овим ауторима јесте став да се дипломатија односи на процес вођења међународних односа, преговарање и вештину опхођења у тим односима.

Ренесансна дипломатија представља синтагму која означава начине вођења дипломатских активности и примену дипломатских метода у периоду ренесансе, пре свега на подручју Италије. Поред тога што су примењивале и унапређивале дотадашње дипломатске методе, италијанске државе су у том периоду развијале и примењивале нове, са аспекта свог времена чак радикалне дипломатске методе. Према Митићу и Ђорђевићу „дипломатска пракса италијанских градова биће узор за образовање много

⁵ Живојиновић, D. , *Uspon Evrope (1450-1789)*, Matica Srpska, Novi Sad, 1989, str. 15.

⁶ Nigro Jr. , L. J. , Theory and practice of modern diplomacy: origins and development to 1914, *U.S. Army War College Guide to National Security Issues, Vol. I, Theory of War and Strategy 3rd edition, chapter 14*, 2008, p. 196.

⁷ Nicolson, H. , *Diplomacy*, Oxford University Press, London, New York and Toronto, 1942, p. 7.

⁸ Види у: Berridge, G. R. and Lloyd, L. , *The Palgrave MacMillan Dictionary of Diplomacy*, PALGRAVE MACMILLAN, London, 2012, pp. 97-98.

ширих и јачих дипломатских служби у већим европским државама тога доба, пре свега у Француској⁹.

Ренесансна дипломатија у ширем смислу обухвата период од почетка XIV до краја XVI века, колико је иначе трајала и сама ренесанса као дистинктни историјски период. У ужем смислу, који је примењивији за историју дипломатије с обзиром на одлике, тај период могао би се свести на период од почетка XV века до средине XVI века, у којем је ренесансна дипломатија достигла свој врхунац. Према Метинглију (Mattingly) ренесансна дипломатија је попримила своју карактеристичну форму између 1420. и 1530. године, али он прихвата да могу постојати разлике у погледу граница тог периода.¹⁰

1.2. Италијански систем градова-држава

Систем италијанских градова-држава почео је попримати своје облике у XI веку настанком комуна. Комунае као политичке јединице настале услед вакума империјалне власти биле су, како износи Епстајн (Epstein), заједнице чији су се припадници обавезали на поштовање правила којима се штите економски и трговачки интереси. Он даље додаје да су се услед економског развоја, процвата трговине, пораста богатства и институционалних промена на подручју Италије, комунае током XII и XIII века развијале у суверене политичке јединице зване градови-државе.¹¹

1.2.1. Од комунае до града-државе

Према Епстајну прве комунае почеле су се појављивати у северној Италији у касном XI веку.¹² Треба истаћи разлику између *комунае* и *града-државе*, премда су временом неке комунае прерасле у градове-државе. Почетком XI века Италија је била пуки географски израз. Након слабљења германског утицаја на полуострву власт је била фрагментирана, приграбљена од стране локалних бискупа или моћних породица и појединаца. Мартинес (Martines) наводи:

⁹ Mitić, M. i Đorđević, S. , *Diplomatsko i konzularno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2007, стр. 20.

¹⁰ Mattingly, G. , *Renaissance Diplomacy*, Dover Publications, New York, 1988, p. 10.

¹¹ Epstein, S. R. , *Rise and Decline of the Italian City-States*, *Working Paper No 51/99*, London School of Economics, Department of Economic History, London, 1999, pp. 7-13.

¹² Исто, р. 8.

„Моћ у горњој Италији била је добијена или приграбљена од слабих краљева у X веку, а исход је био све више прелазак власти под контролу феудалних магната. У XI веку фрагментација власти се наставила: стварна моћ је прешла у руке локалних великана, обично бискупа, и ускоро после тога доста приграбљена од стране градова“¹³.

Крајем X и почетком XI века дошло је до ерозије империјалне структуре и настајања мањих, у одређеној мери независних политичких јединица на нивоу градова у којима су власт приграбили локални моћници, верски или секуларни, користећи одсуство вишег империјалног или краљевског ауторитета. Слично мишљење има и Бартлет, који наводи:

„У неким градовима једини лично довољно моћан био је локални бискуп који је користио како црквено тако и политичко достојанство да преузме контролу над функцијама неопходним за опстанак урбаног живота. У другим местима ауторитет бискупа био је секундаран у односу на моћног секуларног појединца или породицу која је преузела владавину над градом и његовом зависном територијом“¹⁴.

Локални великани у преузимању власти наметали су се својим ауторитетом, у неким градовима то су чинили црквени великодостојници, а у другим припадници властеле, зависно од тога чија је моћ превагнула. Слабљењем империјалне моћи крајем X и почетком XI века дошло је до јачања ауторитета локалних моћника који су приграбили власт у градовима који су функционисали као самосталне политичке јединице. Тако успостављене локалне самоуправе ипак нису биле независне, оне су у некој мери потпадале под краљевски, феудални, папски или византијски суверенитет. Само су неке од њих тренутно биле супстантивно независне, услед вакуума моћи у којем су се нашле.

Под тим околностима, како то износи Епстајн, формирале су се *комуне* као заједнице заклетих слободних људи, истомишљеника који су се обавезали да ће се придржавати сопствених правила и бити санкционисани за сваку њихову повреду.¹⁵ Према Мартинесу, комуне су биле аутономне локалне заједнице под формалном јурисдикцијом империјалне власти, које су вршиле део јавне власти на датој

¹³ Martines, L. , *Power and Imagination. City States in Renaissance Italy*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1988, p. 7

¹⁴ Bartlett, K. R. , *A Short History of the Italian Renaissance*, University of Toronto Press, Toronto, 2013, p. 25.

¹⁵ Epstein, S. R. (1999), op. cit. , p. 10.

територији.¹⁶ Основни циљеви комуна су били да се обезбеде сигурност имовинских права чланова, решавање имовинских спорова, трговачка и друга економска права у урбаном окружењу.¹⁷ У основи формирања комуна лежи стварање одређеног правног поретка којим би се заштитили економски и трговачки интереси чланова заједнице. Комуне су имале одређену самоуправу, али су ипак остале под феудалном или краљевском јурисдикцијом односно зависношћу у фискалним, војним и трговачким односима. До средине XII века већ су биле успостављене комуне у свим већим градовима северне и централне Италије.¹⁸ Како су комуне стицале више власти и јурисдикције тако су се многе од њих трансформисале у суверене јединице односно градове-државе.¹⁹ Градови-државе, да поновимо, јесу били специјална врста комуна која је била независна од било које више власти и која је имала атрибуте суверене државе: самостално вођење спољње политике, фискална независност, сопствена војска итд.²⁰ Комуна је представљала облик самосталног организовања неке урбане заједнице односно града али под јурисдикцијом неке више власти. Градови-државе су комуне које су постале потпуно независне од ма које више власти. Спруит (Spruyt) сматра да су услед развијене трговине градови у Италији били довољно снажни да формирају своје властите државе, али да нису сарађивали међусобно јер су се надметали у самој трговини која је већином била са удаљеним подручјима.²¹

1.2.2. Трансформација најмоћнијих градова-држава у територијалне државе

Од почетка XIV века број независних градова се драстично смањивао. Како примећује Спруит, необуздана и честа војна надметања између градова смањила су број независних комуна у Италији са преко двеста у XIII веку на десетак крајем XV века.²² Већина политичких јединки, које су биле слабије, потпала је под власт неколицине јачих. Најеми (Најему) истиче да је најважнија промена на италијанској *владавинској* мапи после средине XIV века била инкорпорација бројних формално независних

¹⁶ Martines, L. , *Political Conflict in the Italian City States, Government and Opposition*, Vol 3, Issue I, Cambridge University Press, 1968, p. 70.

¹⁷ Epstein, S. R. (1999), op. cit. , p. 10.

¹⁸ Hyde, J. K. , *Society and Politics in Medieval Italy: The Evolution of the Civil Life, 1000-1350*, MACMILLAN, London, 1973, p. 59.

¹⁹ Martines, L. (1968), op. cit. , p. 70.

²⁰ Epstein, S. R. (1999), op. cit. , p.1.

²¹ Spruyt, H. , *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*, Princeton University Press, Princeton, 1994, pp. 61-67.

²² Исто, p. 173.

градова и *Signoria* у територијалне државе.²³ Он потврђује процес трансформације италијанских политичких јединица после средине XIV века, односно настанак италијанских територијалних држава.

Како истиче Нигро Јр. , почетком XIV века дошло је до краха средњовековног међународног поретка на подручју Италије. Дошло је до формирања нове политичке институције, *stato* (енг. *State*, фр. *Etat*, нем. *Staat*, итд). Та реч је потом постала појам који описује основну политичку јединицу новог међународног поретка, тј. државу. Започет је процес промене система међународних односа у Европи XIV века, односно нестајање једног међународног поретка и прелазак на други, битно другачији.²⁴ Китолини (Chittolini) указује да је политичка ситуација на крају средњег века изазвала пораст финансијских и војних оптерећења која су већину слободних комуна у Италији довела у положај подређености у односу на моћније суседе.²⁵

Како наводи Нигро Јр. , пре успостављања држава на темељу територијалног суверенитета, у Европи су биле две надржавне творевине: папство и Свето римско царство, које су присвајале право да инфрадржавним субјектима и њиховим владарима додељују права и религијска, финансијска и друга овлашћења.²⁶ Према овим наводима може се видети да у средњовековном феудалном систему државе нису биле утемељене на територијалном суверенитету, него су биле потчињене или папској јурисдикцији или јурисдикцији Светог римског царства од којих су црпеле своје право власти. Ти инфрадржавни субјекти били су стотине аутономних јурисдикција, међу којима краљевства Француске, Енглеске и Арагона, затим многа кнежевства, војводства, грофовије, бискупије, слободни градови, трговачки савези, војни и религијски редови.²⁷ Видљиво је шаренило у погледу политичких јединица који су имале већег или мањег удела у власти на одређеним територијама. Исто тако, често је долазило до конфликта око јурисдикције, права и одговорности између надржавних и инфрадржавних институција.²⁸ Чињеница да су папство и Свето римско царство као надржавне творевине полагале право на потчињавање инфрадржавних политичких јединица свом суверенитету, не значи да су то могли спровести без отпора тих инфрадржавних субјеката, те је често долазило до сукоба око њихових међусобних права и обавеза.

²³ Najemy, J. M. , *Italy in the Age of the Renaissance 1350-1550*, Oxford University Press, New York, 2004, pp. 192-193.

²⁴ Nigro Jr. L. J. , op. cit. , p. 197.

²⁵ Chittolini, G. , „The Italian City-State and Its Territory“ у: Molho, A. , Raaflaub, K. and Emlen, J. (Ed.), *City States in Classical Medieval Italy*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, p. 597.

²⁶ Nigro Jr. , L. J. , op. cit. , pp. 195-196.

²⁷ Исто, p. 196.

²⁸ Исто.

Те наддржавне и инфрадржавне институције заједно су чиниле поредак који се тада називао *Хришћанство* и који је почивао на темељима религијских принципа и феудалне традиције. Формирање политичких јединица на темељу територијалног суверенитета изван јурисдикције наддржавних творевина потакло је слом универзалног хришћанског поретка и тај процес започет је на простору Италије у периоду ренесансе.²⁹ Иако је сваки град од најранијих дана комуне управљао својом непосредном околином, како објашњава Најеми, до формирања већих територијалних доминиона дошло је већином после 1380.³⁰ Дакле, иако је процес уобличавања италијанских територијалних држава започео и пре, до озбиљнијег ширења територије неких италијанских држава долази крајем XIV века.

Одсуство универзалне јурисдикције у ренесансној Италији створило је подлогу за трансформацију неких градова-држава у територијалне државе, уз неизбежно окупирање слабијих суседних комуна.³¹ Исто тако и Метингли наводи да су током тог периода јачи градови заузимају суседне градове, нпр. Венеција је присајединила Падову и Верону, Милано Брешу и Кремону а Фиренца је заузела Пизу и Арецо.³² Овим Метингли потврђује Нигроове наводе, прецизирајући да су присаједињењем и заузимањем неких суседних градова Венеција, Милано и Фиренца постали територијалне државе. Без значајнијих промена њихове територије, градови-државе су по правилу постајали провинције нових регионалних држава.³³

Епстајн истиче да је од 1380. до 1400. године *рат* имао значајну улогу у променама у којима су неки градови-државе прерасли у територијалне државе или били освојени од стране већ насталих територијалних држава.³⁴ Епстајн као и Најеми наводи трансформацију од 1380., али наглашава утицај ратних освајања у тим променама. Рат и освајања били су уткани у темеље настанка италијанских територијалних држава. Процес политичке консолидације освајањем довео је до стварања минијатурног италијанског система држава као затвореног политичког простора. Нигро Јр. подсећа да су новонастале италијанске државе са средњовековног аспекта сматране нелегитимним јер су постојале изван феудалне хијерархије власти, те су морале створити сопствени легитимитет. Оне нису вукле свој легитимитет ни из папства или царства, оне су управо настале услед одсуства те наддржавне јурисдикције, те са аспекта средњовековног

²⁹ Опширније у: исто, pp. 195-197.

³⁰ Najemy, J. M. (2004), op. cit., p.193.

³¹ Nigro Jr., L. J., op. cit., p. 197.

³² Mattingly, G. (1988), op. cit., p. 50.

³³ Chittolini, G. (1994), op. cit., p. 598.

³⁴ Epstein, S. R. (1999), op. cit., p. 19.

универзалног поретка сматране нелегитимним. Као такве, морале су се саме борити да створе сопствени легитимитет, што су оне и чиниле свим средствима користећи постојеће политичке прилике.³⁵

У XV веку италијанско полуострво било је подељено на мале и добро организоване државе од којих су најмоћније биле: Венеција, Напуљско краљевство, Папска држава, Милано и Фиренца. Тих пет држава су доминирале полуострвом. Уз њих бисмо као значајније могли навести Ђенову, Мантову и Ферару.

1.3. Основне одлике италијанске ренесансне дипломатије

Италијанску ренесансну дипломатију карактеришу нове одлике које су се, услед специфичних друштвено-политичких околности, појавиле први пут у односима између италијанских политичких јединица (градова-држава или територијалних држава): структурна флексибилност, појава резидентних амбасада, стварање лига и контралига, са честим променама страна зависно од тренутних интереса. Управо је ово задње, стварање савеза, довело до успостављања одређене равнотеже снага у ренесансном италијанском систему држава.

1.3.1. Структурална флексибилност

Дипломатија ренесансе се битно разликовала од средњовековне по субјектима који су могли учествовати у дипломатским активностима. Према Лацарини (Lazzarini), италијанска дипломатска арена од друге половине XIV века до краја XV века била је отворена не само за званичне владе и режиме него такође и за све актере (појединце, фракције, заједнице), мање-више утемељене на територијалном поседу и мање-више правно аутономне, који су били способни да мобилишу неку моћ и да изразе неку политичку вољу.³⁶ Била је присутна флексибилност у погледу учесника у дипломатским активностима: било је довољно да они имају неку територијалну и правно-политичку залеђину и способност мобилисања одређене силе. Лацарини напомиње да би сви ти људи, мислећи на субјекте који нису били државе, у ствари били

³⁵ Nigro Jr., L. J., op. cit., p. 197.

³⁶ Lazzarini, I., *Communication and Conflict: Italian Diplomacy in the Early Renaissance, 1350-1520*, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 27.

непредвиђени по традиционалном поимању средњовековне дипломатије.³⁷ Они нису нужно морали имати атрибут државе да би учествовали у дипломатским активностима. Она истиче да је у периоду приближно од 1350. до 1450. године структурална флексибилност дипломатске праксе имплементирана у оквиру италијанског система држава. Флексибилност мрежа укључивала је већину формалних и неформалних власти на полуострву и околини и прихватала скоро сваког ко се могао наметнути широј јавности у дипломатској арени.³⁸ Владала је нестабилност, изражен политички опортунизам, а процес стицања државног суверенитета и легитимитета није био ни близу довршен, што је све утицало на дипломатску праксу. И Андерсон пише да су током XV века у Италији разни појединци и ентитети, као што су племићи, бискупи, самостални кондотијери, слали и примали дипломатске агенте.³⁹

Лацарини међутим упозорава да је процес био много сложенији и неодређенији него што се традиционално представља. Природа и надлежности петнаестовековних амбасадора биле су одређене лаганим стапањем правила проистеклих из многих обичаја везаних за средњовековну дипломатију, трговачке мреже, папску традицију, војне и политичке потребе. Са друге стране, званична дипломатија била је далеко од монопола дипломатских веза. Разни дипломатски агенти и представништва током XIV века, протежући се и у модерно доба, коегзистирали су са опуномоћеним амбасадорима упућеним од суверених власти.⁴⁰

Приметан је лагани прелаз са старог система дипломатије, средњовековног, на нови, ренесансно-модерни. Лацарини наводи да се у XV веку за дипломатским столом могло расправљати о разним питањима као што су територијална хегемонија, политичка легитимност, економска експанзија, кризе и сам предмет преговора, али да све то није обавезно зависило од политичког статуса субјеката у тим преговорима.⁴¹ Занимљиво је да се и у савременим дипломатским интеракцијама све чешће појављују субјекти који нису представници суверених држава, као што су представници невладиних организација, непризнатих сецесионистичких територија, ослободилачких покрета и разних милитантних група.

³⁷ Исто.

³⁸ Исто.

³⁹ Anderson, M. S., *The Rise of Modern Diplomacy 1450 – 1919*, Routledge, London and New York, 2013, p. 7.

⁴⁰ Lazzarini, I. (2015), op. cit., p. 31.

⁴¹ Исто, pp. 27-28.

1.3.2. Прве резидентне амбасаде

Блек (Black) сматра да су фрагментирани политички систем у Италији, експанзионизам већине италијанских држава и одлучност властелинских породица да учврсте своју позицију подстицали сукобе, а да су ти сукоби довели до притиска на дипломатију.⁴² Решавање сукоба ставило је тежиште на дипломатију. Као што смо у више наврата истакли, Италија је била колевка ренесансе и прототипа модерне, географски суверене државе. Италијанске државе у XV веку саобраћале су међусобно на једнакој основи. Биле су малтене суверене у модерном смислу те речи: географски разграничене, а у оквиру својих граница нису признавале неку другу вишу власт осим своје сопствене. Оне су створиле један затворени систем за то време специфичних политичких јединица, из чије интеракције су изникле специфичне дипломатске методе и интитуције. Повод тих дешавања Нигро Јр. види у чињеници да је ренесансна Италија била претходница, у односу на остатак Европе, како у области науке, културе, права, економије и финансија, тако и у политичком развоју.⁴³ Предњачила је у свим областима друштвеног живота.

Италијанске ренесансне политичке јединице су увиделе да средњовековни концепт дипломатије не одговара више потребама њихових међусобних односа.⁴⁴ Нови концепт дипломатије није настао спонтано, него су италијанске ренесансне државе или градови-државе свесно креирали нови, ренесансни систем, који је више одговарао новонасталим околностима у њиховим међусобним односима. Према Сену, а и другима, средњовековна дипломатија заснивала се на слању привремених, *ad hoc* мисија.⁴⁵ Те *ad hoc* мисије биле су често састављене од нетренираних, дипломатски неприпремљених посланика. Супротно томе, систем нових италијанских територијалних држава захтевао је и нове дипломатске механизме, који би били стабилнији и ефикаснији и путем којих би се одржавали континуирани односи са суседним државама и стално сакупљале информације о њиховим плановима и намерама.⁴⁶

И Ердем наводи да је дипломатска пракса у Европи до XV века била искључиво *ad hoc* карактера, да су дипломатске мисије биле унилатералне и привремене, када су се

⁴² Black, J. , *A History of Diplomacy*, Reaction Books, London, 2000, p. 44.

⁴³ Nigro Jr. , L. J. , op. cit. , p. 196.

⁴⁴ Исто, p. 198.

⁴⁵ Sen, B. , *Diplomacy in the Historical Perspective and the Third World*, *The Turkish Year Book of International Relations* Vol. 16, 1976, pp. 73-74.

⁴⁶ Nigro Jr. , L. J. , op. cit. , p. 198.

дипломатски односи између две европске државе одржавали онолико дуго колико су постојала питања њихових заједничких интереса. Он истиче ограничен обим активности амбасадора који су се типично враћали кући по завршетку својих задатака. Током XV века дипломатија је почела добијати перманентну природу губећи свој *ad hoc* карактер. Појам *сталности* дипломатских представништава у ренесансној дипломатији нема свој основ у временском трајању, већ у функцијама и задацима новиих представништава.⁴⁷

У средњовековном концепту, заснованом на *ad hoc* дипломатији, приметан је недостатак стабилности и ефикасности како у погледу функција тако и у погледу адекватности дипломатских представника. Нови ренесансни систем отклањао је те недостатке уводећи нове дипломатске механизме на бази континуитета дипломатских активности, који су подупирали стабилност дипломатских односа. Тако је, сматра Нигро Јр. , изникла једна од кључних институција модерне дипломатије – резидентни амбасадор са дипломатским имунитетом.⁴⁸ Успостављање сталних дипломатских представништава – резидентних амбасада представља једну од најзначајнијих одлика ренесансне дипломатије.

Тешко је утврдити тачно, па чак и приближно, време настанка првих сталних дипломатских мисија, резидентних амбасада. Један од разлога је недостатак писаних извора, а други је питање шта се у позном средњем веку могло сматрати сталним дипломатским представништвом.

Како наводи Метингли, први који се спомиње у писаним изворима као стални дипломатски представник је посланик Луиђија Гонзаге од Мантове на империјалном двору Лудвига IV Баварског пре 1341.⁴⁹ Исти податак износи и Блек, само с мањом извесношћу.⁵⁰ Други извори наводе да је до појаве сталних дипломатских представника дошло много касније, тек средином XV века. Мало је вероватно да је Мантова могла имати такву институцију више од једног века пре осталих, јер управо су италијанске државе средином XV века прве увиделе потребу сталног дипломатског присуства једних код других.

Метингли сматра да први случај размене регуларно акредитованих резидентних амбасадора представља успостављање амбасада између миланског војводе Филипа

⁴⁷ Erdem, G. , The Emergence and Expansion of the Permanent Diplomacy, *The Turkish Year Book Vol 41*, 2010, p. 72.

⁴⁸ Nigro Jr. , L. J. , (2008), op. cit. , p. 198.

⁴⁹ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 61.

⁵⁰ Види у: Black, J. (2000), op. cit. , p. 45.

Висконтија и угарског краља Зигмунда у периоду од 1425. до 1432.⁵¹ Он додуше не износи доказе да би се оне по својим функцијама могле сматрати сталним дипломатским представништвом. Метингли још наводи да је од 1435. Венеција имала резидентног *оратора* при Светој столици у Риму.⁵² Блек такође износи податак да је 1435. Венеција постала прва италијанска држава која је поставила резидентног агента, пославши Закарија Бемба као оратора при Светој столици у Риму, с циљем да ојача Републику против Висконтија.⁵³ Иако ни Блек, као ни Метингли, не говори о његовим функцијама, сматра се да је Бембо био резидентни дипломатски представник Венеције у Риму. То потврђују и тврдње Квелера (Queller), који каже да је било примера резидентних дипломатских агената и пре 1450., наводећи да су то били Закарије Бембо 1435. у Риму и Фантино Дандоло 1431. такође у Риму, као и разни милански амбасадори четрдесетих година XV века.⁵⁴ Метингли наводи да је 1445. Марко Барбавара предао своје креденцијале у Риму као милански амбасадор.⁵⁵

У Венецији је 1447. био фирентински резидентни амбасадор Нероне Диетисалви.⁵⁶ Годину дана после, у Фиренци је постављен Николо де Канали као млетачки резидентни амбасадор (Buser, 1879; у Mattingly, 1937).⁵⁷ Према Андерсону, за Никодемоа од Понтремолија, који је од 1446. године преко двадесет година представљао Милано у Фиренци, постоје тврдње да се може сматрати првим истинским сталним дипломатским представником.⁵⁸ И Софер наводи да Никодемоа од Понтремолија често сматрају првим сталним дипломатским представником.⁵⁹ Како то износи Фубини, у ствари се ради о Сфорцином амбасадору који се звао Никодемо Транкедини, а који је био из Понтремолија.⁶⁰ Према Метинглију, када је Франческо Сфорца постао владар Милана, Никодемо да Понтремоли је био први милански резидентни амбасадор у Фиренци.⁶¹

⁵¹ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 65.

⁵² Види у: исто, p. 68.

⁵³ Види у: Black, J. (2000), op.cit. , p. 44.

⁵⁴ Queller, D. E. , *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, 1967,

⁵⁵ Mattingly, G. , *The First Resident Embassies: Medieval Italian Origins of Modern Diplomacy*, *Speculum, Journal of Medieval Studies*, Vol. 12, No 4, 1937, p. 431.

⁵⁶ Canestrini, G. and Desjardins, A. , „Négociations Diplomatiques de la France avec la Toscane“ (1859) у: Mattingly (1937), op. cit. , pp. 430-431.

⁵⁷ Buser, B. , „Die Beziehungen der Mediceer zu Frankreich“ (1879) у: Mattingly (1937), op. cit. , p. 431.

⁵⁸ Anderson, M. S. (2013), op. cit. , p. 7.

⁵⁹ Sofer, S. , *The Courtiers of Civilization. A Study of Diplomacy*, State University of New York Press, Albany, 2013, p. 11.

⁶⁰ Види у: Fubini, R. , „Diplomacy and Government in the Italian city-states of the fifteenth century (Florence and Venice)“ у: Frigo, D. (Ed.), *Politics and Diplomacy in the Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450 – 1800*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, p. 29.

⁶¹ Mattingly, G. (1937), op. cit. , p. 431.

Више извора указује да је милански амбасадор Николемо Транкедини од Понтремолија био први истински резидентни амбасадор, али је он највероватније био први милански резидентни амбасадор у Фиренци а не први уопште. Николсон чак сматра да је то било касније, износећи податак да је прва забележена стална дипломатска мисија успостављена 1455. године у Ђенови од стране миланског војводе Франческа Сфорце.⁶² Постоје разлике у изворима података о почецима нове дипломатске институције, резидентне амбасаде с атрибутима приближним модерном схватању те институције.

Већина аутора се слаже да су стална дипломатска представништва производ италијанског ренесансног система држава. Николсон тврди да се није могло рећи да је дипломатија опште призната као професија, све док италијанске државе у XV веку нису почеле именовати сталне амбасадоре.⁶³ Уз то што недвојбено смешта почетак резидентне дипломатије у Италију XV века, ова тврдња расветљава још једну неизбежну појаву која је пратила успостављање резидентних амбасада, професионализацију дипломатског апарата. Говорећи о резидентним амбасадама Метингли тврди да су главне контуре историјата јасне, нова институција резидентне амбасаде била је италијанска: “Италија је прва успоставила систем организованих међудржавних односа који је Европа касније усвојила, јер је Италија, према крају средњег века, већ била постала оно што је касније постала цела Европа”⁶⁴. Резидентне амбасаде су творевина *sui generis* италијанског система држава у периоду ренесансе. Без обзира на несугласице око прецизирања почетка резидентне дипломатије, она је несумњиво тековина XV века која је имала своје корене још у XIV веку.

Како то износи Ердем, на појаву резидентних амбасада утицали су бројни фактори: спољно и унутрашњеполитички, културолошки, економски, историјски и верски.⁶⁵ Што се тиче спољнополитичких, Николсон сматра да је Италија мајка модерне дипломатије јер су италијански градови-државе у то време били ван општег феудалног система.⁶⁶ Били су међусобно повезани многобројним заједничким интересима али и раздвојени свирепим ривалствима, стално ангажовани у утрци за моћ и преокупирани комбинацијама и алијансама које би ту моћ учиниле доминантном. Из овог следе два главна разлога настанка нових дипломатских метода и институција.

⁶² Nicolson, H. (1942), op. cit. , p. 30.

⁶³ Исто, p. 26.

⁶⁴ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 60.

⁶⁵ Опширније у: Erdem, G. (2010), op. cit. , pp. 74-91.

⁶⁶ Nicolson, H. (1942), op. cit. , 29-30.

Први разлог је формирање *суи генерис* система италијанских градова-држава, знатно независног од тадашњег општег феудалног система, а други су међусобни односи између јединица тог система. Према Метинглију, упоредна ефикасност нових италијанских држава омогућавала им је вођење континуиране и агилне спољне политике дотад несвојствене европској политичкој сцени.⁶⁷ Таква политичка ситуација, у ограниченем простору горње Италије, захтевала је сталну будност у спољним пословима. Ердем наводи:

„У раном XIV веку Европа је била подељена на различите суб-системе који су били независни један од другог. Феудализам је губио тло и регионални центри моћи су почели мењати улогу традиционалних структура на локалном нивоу тако што су подржавали регионалне амбиције као део функционалног суб-система“⁶⁸.

Почетком XIV века феудализам је био на измаку у Европи, која је тада била подељена на подсистеме независне један од другог. Унутар подсистема долази до прогресивног развоја односно интензивирања односа између појединих јединица подсистема. Према Ердему, Италија, поготово њен северни део, развила је већину од специфичних карактеристика тих подсистема. Постала је релативно изолован регион са спољнополитичког аспекта што је подстицало утрку регионалних сила за превласт.⁶⁹ Андерсон наводи да су се оне интензивно такмичиле за моћ, територију, па и за сам опстанак.⁷⁰ Како вели Ердем, многи градови-државе нису били у стању да се одрже самостално, те су прибегавали савезима који би им пружали неке гаранције за опстанак, а долазило је и до честе промене страна у склапању савеза.⁷¹

Многе италијанске државе биле су државнички слабе, недовољно снажне да самостално очувају своју егзистенцију. Непоузданост савезника је стварала неповерење и дипломатски опортунизам у складу с тренутним интересима. Неповерење које је владало између италијанских градова-држава наметнуло је потребу за посматрањем и сакупљањем информација једних код других.⁷² То потврђује и Андерсон, истичући да је за њихове владаре било суштински важно да блиско посматрају шта сваки од њих ради и да буду што је могуће боље информисани о политици и амбицијама других владара.⁷³

⁶⁷ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 51.

⁶⁸ Erdem, G. (2010), op. cit. , p.74.

⁶⁹ Исто, pp. 74-75.

⁷⁰ Anderson, M. S. (2013), op. cit. , p. 3.

⁷¹ Erdem, G. (2010), op. cit. , p. 75.

⁷² Исто.

⁷³ Anderson, M. S. (2013), op. cit. , p. 3.

Видљиво је да и Ердем и Андерсон наглашавају важност доброг познавања ситуације код других италијанских политичких јединица, а што се могло постићи сталним посматрањем и сакупљањем информације. Тај задатак могао се постићи резидентним дипломатским представништима, што се касније и показало у пракси.

Добрим познавањем ситуације код других актера система, како истиче Ердем, познавањем њихових могућности и намера, свака од италијанских држава могла је усмерити развој регионалних односа у своју корист. Један од кључних фактора у том процесу постаје експедитивна и организована дипломатија. Статус у региону неке од италијанских држава зависио је од познавања ситуације код других актера тог система, односно њихових планова и могућности. Тежиште у дипломатији стављено је на организованост и ефикасност у вођењу дипломатских активности. Дипломатска моћ могла је надоместити недостатак војно-политичке моћи.⁷⁴ И војно-политички слабије државе могле су профитирати успешним вођењем дипломатских активности. То је додатно подстакло успостављање резидентних амбасада.

Од унутрашњеполитичких фактора који су утицали на успостављање сталних амбасада најзначајнији је централизација власти. После 1454. италијанске државе су кренуле ка високом степену централизације и бирократске ефикасности.⁷⁵ Малет (Mallett) истиче да је успостављање сталних амбасада било остварено као резултат бирократизације која је пратила централизацију.⁷⁶ Централизација власти значила је и централизацију спољне политике и дипломатских послова. Италијанске државе су, према Ердему, прве у Европи доделиле сувереним владарима или владама територијални ауторитет, јер је северна Италија била први регион у Европи где је феудални систем ишчезао, а зачет концепт модерне државе на бази територијалног суверенитета. Потврда легитимитета политичке власти допринела је централизацији, а идејна подлога утемељена на политичком ауторитету владара или владе утицала на институционализацију дипломатије оличену у виду резидентних амбасада.⁷⁷

Како тврде Хемилтон и Ленгхорн, мала удаљеност између центара моћи, исти језик, вера и историјска позадина учиниле су међусобну комуникацију италијанских држава и важном и лаком.⁷⁸ И по Ердему сродност је значајно допринела развоју дипломатских веза. Сва три аутора слажу се да су заједничке етничке карактеристике

⁷⁴ Erdem, G. (2010), op. cit. , 75-76.

⁷⁵ Mattingly, G. (1937), op. cit. , p. 432.

⁷⁶ Mallett, M. E. , Italian Renaissance Diplomacy, *Diplomacy and Statecraft*, Vol. 12 No 1, Routledge, New York, 2001, p. 63.

⁷⁷ Erdem, G. (2010), op. cit. , p. 77.

⁷⁸ Hamilton, K. and Langhorne, R. (2011), op. cit. , p. 39.

омогућавале лаку међусобну комуникацију и самим тим и активније дипломатске односе. Ердем додаје да је свака нова појава у једној од њих била је лако доступна и осталим, тако да су италијанске државе могле лако да уче и усвајају нове дипломатске методе и вештине једна од друге.⁷⁹ На развој перманентне дипломатије несумњиво је велики утицај имао висок степен културе и образовања владајућих елита. Нигро Јр. сматра да је ренесансна Италија имала авангардни статус у односу на остатак Европе у области уметности, књижевности, науке, права, филозофије, економије и финансија, али такође и у области политичког развоја.⁸⁰ Италија је прошла кроз културну стагнацију средњег века боље него остатак Европе и у ренесанси је представљала културно најнапреднији регион. Имати образоване људе имало је велики значај за формирање институционалне политичке структуре и омогућавало успешније вођење спољне политике. У ренесансној Италији високообразоване елите су поседовале потребан интелектуални ниво и зрелост да прихвате софистицираније дипломатске методе и процедуре.⁸¹

Поврх тога, на подручју северне Италије у XV веку настанак трговачког капитализма потиснуо је феудални економски поредак и у први план истакао економску моћ државе већином проистеклу од трговине. Те промене су имале одраз у схватању спољне политике и њеном вођењу. Резултат рационалистичког схватања трговачког капитализма, по коме је рат могао смањити економско богатство државе, било је настојање италијанских држава да избегну егзистенцијалне, пресудне ратове и повећају економско богатство током мира. Ово је постало и главни циљ њихове спољне политике. Стављен је акценат на дипломатију у циљу остварења економске користи. Уместо ратних тактика дошло је до унапређења мирољубивих метода у спољној политици и та промена правца имала велики одраз на развој дипломатије.⁸²

Италијанске државе су у спољним односима користиле дипломатију избегавајући рат јер су увиделе да дипломатским средствима могу стећи већу економску корист него ратом. Трговина између италијанских држава играла је важну улогу у организовању јавне администрације. Управо су владајуће структуре у њима чиниле породице које су контролисале трговину, а моћ тих владајућих група зависила је од њиховог трговачког капитала.⁸³ И сама ренесанса, како истичу Монтанели и Гервазо (Montanelli i Gervaso),

⁷⁹ Erdem, G. (2010), *op. cit.*, p. 84-85.

⁸⁰ Nigro Jr., L. J. (2008), *op. cit.*, p. 196.

⁸¹ Erdem, G. (2010), *op. cit.*, 85.

⁸² Исто, pp. 81-82.

⁸³ Види у: исто, p. 83.

била би тешко замислива без велике акумулације капитала.⁸⁴ Богата трговачка класа држала је под својом контролом дипломатске односе и активности. Италијански трговци су били најважнији актери у тим односима. Како наводи Ердем, они су непрестано сакупљали информације о државама у којима су имали трговачке односе, а те информације нису биле ограничене само на економске околности.⁸⁵ Италијански трговци су представљали претече професионалног дипломатско-обавештајног апарата. Потреба организовања таквог апарата била један од подстицаја успостављања резидентних амбасада. Трговина као најважнија економска делатност италијанских држава имала је вишеструки утицај на спољну политику и развој дипломатије.

Од историјских фактора који су утицали на развој дипломатије у италијанским градовима-државама најзначајнији је утицај Византије, тј. Источног римског царства. После пада Западног римског царства, већи део италијанског полуострва је дуго био под влашћу Византијског царства. Према Ердему, до свог пада 1453. године Византија је супериорно утицала на политичку, културну и економску сферу италијанских држава. Без обзира на сукобе и несугласице између Византије и италијанских држава одржан је континуитет њихових дипломатских односа, пре свега због огромног значаја који је имала та трговина за италијанске државе.⁸⁶

Такође је важно да су италијански градови-државе вековима чинили везу између запада и истока, између западне и централне Европе и Византије. У XI веку почело је опадање Византијског царства, које је од тада почело придавати још већу важност дипломатији у циљу свог очувања.⁸⁷ Византијска дипломатија успешно је чувала царство од инвазије, а посредством Венеције, која је с Византијом била блиско повезана, пренесена је на Италију и целу Европу.⁸⁸ Византија је унапређивањем своје ионако напредне дипломатије надомештала војну и економску слабост. Управо је дипломатија била један од путева којим су византијска политичка и културна достигнућа прешла на тло западне Европе, а Италија је била мост на том путу и подручје где је источни утицај био највидљивији.⁸⁹ Значај геостратешког положаја италијанских држава је омогућио утицај византијске културе и њен пренос и на остатак Европе. Италијанске државе су усвојиле византијске дипломатске методе, као на

⁸⁴ Montanelli, I. e Gervaso, R. , *Storia d'Italia 1250-1600*, RCS Periodici, Milano, 2006, p. 14.

⁸⁵ Erdem, G. (2010), op. cit. , p. 83

⁸⁶ Исто, p. 88.

⁸⁷ Исто, pp. 88-89.

⁸⁸ Jönsson, C. and Hall, M. , *Essence of Diplomacy*, PALGRAVE MACMILLAN, Hampshire and New York, 2005, p. 11.

⁸⁹ Erdem, G. (2010), op. cit. , p. 88.

пример изазивање сукоба између других држава и извлачење користи из тога склапањем савеза.⁹⁰ Италијанске државе су усвојиле од ње примену дипломатског опортунизма, што се наставило и у периоду ренесансе. У томе је предњачила Венеција.⁹¹ Дошло је и до трансмисије старогрчке мисли и културе на подручје Италије, а старогрчка политичка филозофија имала је значајан утицај на концепт ренесансне дипломатије.⁹²

Секуларизација политике ограничила је утицај хришћанства на односе између политичких јединица. Хришћанство је у феудалном систему у сваком погледу имало огроман утицај на обликовање средњовековне Европе, па тако и на креирање дипломатских односа између политичких јединица.⁹³ Универзални хришћански поредак диктирао је кретање у свим сферама друштвеног живота па тако и у дипломатским односима. Опадање тог утицаја у политичкој сфери, секуларизација политике, значајно је допринела настанку перманентне дипломатије: концепција универзалног хришћанског друштва замењена је парадигмом у којој међусобни односи неће бити регулисани од стране ма ког врховног ауторитета, као ни сукобима између политичке и религијске хијерархије.⁹⁴ У ренесансној Италији дошло је до слома средњовековног хришћанског политичког поретка и до секуларизације управљања политичким јединицама, што је омогућило један нови приступ дипломатији, различит од дотадашњег средњовековног.

Наведени фактори битно су утицали на развој дипломатије ренесансног система италијанских држава, чије су се одлике касније пренеле на целу Европу. Најважнија новина – као што је наведено – била је увођење перманентних амбасада и резидентних амбасадора.⁹⁵ У XV веку, како износи Најеми, већина италијанских држава имала је резидентне амбасадоре или *ораторе* редовно постављене у највећим државама Италије и у околини.⁹⁶ Друштвено-политичке околности на подручју Италије довеле су до стварања специфичног система тадашњих политичких јединица. Ти нови начини били су револуционарни гледајући са аспекта историје дипломатије, а неки од њих се примењују и данас. То потврђују и Бериџ, Г. Р., Маурис Кинс-Сопер и Оте Т. Г. (Berridge, G. R., Maurice Keens-Soper and Otte T. G.), наводећи да модерна дипломатија

⁹⁰ Исто, р. 89.

⁹¹ Nicolson, H. , *The Evolution of Diplomatic Method*, University of Leicester, Leicester, 2001, p. 25.

⁹² Erdem, G. (2010), p. 90.

⁹³ Исто, р. 86.

⁹⁴ Исто, pp. 80-81.

⁹⁵ Jönsson, C. and Hall, M. (2005), op. cit. , p. 11.

⁹⁶ Najemy, J. M. (2004), op. cit. , p. 203.

као систем званичних канала комуникације кроз мрежу дипломата и конзула који уживају специјалну правну заштиту и који перманентно резидирају у иностранству и међународним организацијама има своје почетке на италијанском полуострву у другој половини XV века.⁹⁷

Према Хемптону, „модерна европска дипломатија попримила је форму у касном XV и у XVI веку“⁹⁸. Природа дипломатије доживела је дубоке промене током XV и XVI века, са постепеним кретањем према перманентној дипломатији.⁹⁹ Италијанска резидентна дипломатска пракса раширила се Европом током XVI века.¹⁰⁰ Метингли чак сматра да се и пре 1500. перманентна дипломатија проширила и на велике европске силе.¹⁰¹

Ренесансне италијанске државе успоставиле су током XV века нови систем дипломатије са дубоким, револуционарним променама у односу на дотадашњу средњовековну дипломатију, у првом реду увођењем резидентне дипломатије. Тај систем се током XVI века пренео на целу Европу. Како сматрају Јенсон и Хол, у XVI веку, дипломатске технике и идеје изникле у северној Италији рашириле су се по конфликту склоном европском континенту када су владари увидели важност кориштења комплексне дипломатије за њихово државништво.¹⁰² Иако су почетком XVI века италијанске државе, изузев Венеције, почеле губити независност и исчезавати као самосталне државе, систем дипломатије који су оне створиле ширио се Европом јер су тада европски владари увидели предности италијанске дипломатске праксе.

1.3.3. Мир из Лодија 1454.

Догађај који је значајно допринео експанзији резидентних амбасада као облику нове дипломатске праксе је уговор о миру из Лодија 1454. Њему су претходиле четири деценије ратова између италијанских држава, у првом реду оних најмоћнијих: Милана,

⁹⁷ Berridge, G. R., Maurice Keens-Soper and Otte T. G. , *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*, Palgrave, New York, 2001, p. 1.

⁹⁸ Hampton, T. , *Fictions of Embassy. Literature and Diplomacy in Early Modern Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2009, p. 16.

⁹⁹ Beverly, T. , *Venetian ambassadors 1454-94: an Italian elite*, unpublished doctoral dissertation, University of Warwick, 1999, p. 189.

¹⁰⁰ Covini, N. , Figliuolo, B. , Lazzarini, I. e Senatore, F. , *Pratiche e norme di comportamento nella diplomazia italiana. I carteggi di napoli, Firenze, Milano, Mantova e Ferrara tra fine XIV e fine XV secolo, De l'ambassadeur: Les écrits relatifs à l'ambassadeur et à l'art de negocier du Moyen Âge au début du XIXe siècle*, École française de Rome, 2015, p. 141.

¹⁰¹ Mattingly, G. (1937), op. cit. , 439.p.

¹⁰² Jönsson, C. and Hall, M. (2005), op. cit. , p. 11.

Фиренце, Венеције, Папске државе и Напуљске краљевине. Флечер (Fletcher) истиче да је четири деценије трајао испрекидани рат између Венеције и Милана.¹⁰³ Ту треба додати и ривалитет и сталне сукобе Венеције и Ђенове као поморских трговачких сила.

Како наводи Метингли, и пре потписивања мировног уговора у Лодију, четрдесетих година XV века почео се формирати одређени концепт Италије као система независних држава, са нестабилним еквилибријумом у циљу очувања система. Први практични израз тога био је предлог миланског војводе Филипа Марије Висконтија 1443., за заједничку акцију Милана, Фиренце и Венеције у циљу окончања рата између папе и плаћеничког војсковође Франческа Сфорце. Та акција је требало да следи после конгреса највећих италијанских сила, на којем би била решена актуелна политичка питања и дате међусобне гаранције.¹⁰⁴ Концепт уравнотеженог система италијанских држава је ступио на сцену. Додуше, тај предлог није уродио плодом због неповерења осталих актера према Висконтију и након тога уследила је још једна деценија непрекидних борби између италијанских држава, уз честу промену страна и коалиција.¹⁰⁵ Није дошло до стварања једног општег италијанског савеза и уравнотеженог система.

Од 1452. до 1454. вођен је тзв. Рат за миланско наслеђе, у којем су на једној страни били Венеција, Савоја, Монферато, Напуљско краљевство и Сиена, а на другој Милано, Фиренца, Ђенова, Мантова и Болоња. Метингли износи податак да су тада савезници између себе разменили резидентне амбасадоре. На једној страни Фиренца је пре краја 1452. имала резидентне ораторе у Ђенови и Болоњи. У њима је, додавши и Мантову, и Милано установио резидентне амбасаде, док су Мантова и Ђенова то учиниле реципрочно. На другој страни Венеција, која је већ имала резидентне представнике у Савоји и Монферату, истовремено је послала резидентне амбасадоре у Наполи и Сиену, а Сиена, која је већ од 1451. имала резидентног амбасадора у Венецији, шаље једног и у Напуљску краљевину 1454.¹⁰⁶ Почетком педесетих година XV века дошло до јачања сукоба између италијанских држава и до интензивних преговора, што је довело до “експлозије” резидентних дипломатских представништава. Већина италијанских држава размењивала је са осталим или слала резидентне амбасаде у остале државе.

¹⁰³ Fletcher, C. , *Diplomacy in Renaissance Rome. The Rise of Resident Ambassador*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, p. 21.

¹⁰⁴ Опширније у: Mattingly, G. (1988), op. cit. , 71.

¹⁰⁵ Исто.

¹⁰⁶ Исто.

Преговори који су претходили мировном уговору из Лодија и даљи развој дугорочнијих дипломатских односа променили су дипломатску праксу у италијанским државама.¹⁰⁷ Средином XV века, пет највећих италијанских држава: Напуљско краљевство, Папска држава, Фиренца, Венеција и Милано биле су у релативном балансу, што је дало потицај кохерентној дипломатији. Управо је дотадашње ратовање допринело растућем прибегавању дипломатији као приоритетном начину регулисања спољних односа.¹⁰⁸ Средином XV века међу италијанским државама дошло је до замора у вођењу ратова, поготову током Рата за миланско наслеђе. Италијанске државе су се усмериле на решавање сукоба дипломатским путем и тад је успостављен извесан баланс између њих.

Како износи Блек, Миром из Лодија потписаним 1454. године, под папиним посредовањем, завршен је Рат за миланско наслеђе.¹⁰⁹ Папа је у овом рату остао неутралан.¹¹⁰ Он је преузео је улогу дипломатског посредника између два зараћена савеза, под чијим су окриљем Венеција и Милано 9. априла 1454. године у Лодију потписали уговор о миру, који су ратификовале и остале главне регионалне државе.¹¹¹ Тиме је створен ренесансни италијански систем равнотеже снага. Велики Мир из Лодија 1454., који је окончао полувековни рат између Милана, Венеције и Фиренце био је свестан покушај регионалних сила да регулишу односе. Било која од њих која би покушала да наруши формализовану стабилност била би суочена са концентрисаном опозицијом осталих. Тај систем је, са неколико мањих изузетака, функционисао четири деценије, у којима је Италија уживала релативни мир.¹¹² И слабије италијанске државе Ферара, Мантова, Лука и остале, биле су заштићене Миром из Лодија од агресије моћних суседа.¹¹³

¹⁰⁷ Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 22.

¹⁰⁸ Grubb, J. S. , „Diplomacy in the Italian City-State“ у: Molho, A. , Raaflaub, K. and Emlen, J. (Ed.), *City States in Classical Medieval Italy*, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994, p. 612.

¹⁰⁹ Black, J. (2000), op. cit. , pp. 44-45.

¹¹⁰ Види у: Fubini, R. , „The Italian League and the Policy of Balance of the Power at the Accession of Lorenzo de' Medici“ у: Kirshner, J. (Ed.), *The Origins of the State in Italy 1300-1600*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1996, p. 178.

¹¹¹ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 74.

¹¹² Grubb, J. S. (1994), op. cit. , p. 614.

¹¹³ Mattingly, G. (1937), op. cit. , p. 432.

1.3.4. Lega Italica

Убрзо након потписивања Мира из Лодија, 30. августа 1454. године формирана је *Lega Italica*, тј. Италијанска лига. Лигу су првобитно формирале Венеција, Милано и Фиренца, а свечано је прокламована у марту 1455. године, уз приступање Напуљског краљевства, Папске државе и минорних италијанских држава.¹¹⁴ Овај савез називан је још и Најсветија лига.¹¹⁵ Потписивања мира у Лодију у априлу 1454., како износи Норич (Norwich), следеће године, 1455., било је праћено стварањем двадесетпетогодишњег одбрамбеног савеза, првобитно од стране Венеције, Милана и Фиренце, којима су се касније прикључили Напуљско краљевство и папа Никола V. Сваки потписник је именовао своје мање присталице и резултат је био стварање Најсветије лиге 1455., која је укључивала практично све политичке јединице на италијанском полуострву.¹¹⁶ Међутим, када се ради о коренима Италијанске лиге Фубини напомиње да њу нису замислили главни потписници Мира из Лодија тј. Венеција, Лодовико Сфорца и Фиренца, већ папа Никола V, јер је управо он организовао дипломатске сусрете главних италијанских актера с намером да се постигне мировни договор и креира лига.¹¹⁷

Потребно је размотрити узроке и циљеве формирања Лиге. Иларди сматра да њено стварање указује да су неки италијански владари схватили, барем привремено, опасност за италијанску независност коју представљају њихови стални позиви страним владарима:

„Потписници уговора Венеција и Милано предвидели су да ће незадовољство одредбама уговора вероватно довести до осветничких планова и апела за страном интервенцијом. Био је потребан инструмент да реши спорове и заштити *status quo* установљен уговором из Лодија, од унутрашњих и спољних агресорских претњи. Са тих становишта, идеја двадесетпетогодишње генералне лиге између главних италијанских сила, укључујући и слабије државе као секундарне чланове, била је рођена“¹¹⁸.

¹¹⁴ Опширније у: Margaroli, P. , *Diplomazia e stati rinascimentali, Le ambascerie sforzesche fino alla conclusione della Lega italica (1450-1455)*, La Nuova Italia, Firenze, 1992, pp. 51-66.

¹¹⁵ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 75.

¹¹⁶ Norwich, J. J. , *A History of Venice*, Vintage Books, New York, 1989, pp. 323-324.

¹¹⁷ Види у: Fubini, R. (1996), op. cit. , p. 167.

¹¹⁸ Ilardi, V. , *The Italian League, Francesco Sforza and Charles VII (1454-1461)*, *Studies in the Renaissance n. IV*, The Universiti of Chicago Press, 1959, p. 143.

Италијанска лига представљала је последицу уговора о миру из Лодија закљученом између Венеције и Милана. Одредбе тог уговора нису одговарале интересима других италијанских држава, поготово оних слабијих, што је изазивало њихово незадовољство. То је даље могло имати за последицу позивање страних сила ван италијанског система да интервенишу и довести до агресије. Било је потребно пронаћи инструмент којим би се то предупредило и заштитио *status quo* установљен Уговором из Лодија. Решење је нађено у формирању лиге свих држава италијанског система у трајању од 25 година с могућношћу продужења уговора. То је био сасвим нови правац у међусобним односима италијанских држава, у чему је Италијанска лига представљала нови експеримент у италијанској ренесансној дипломатији, у којем је одбацивала традиционалну праксу противних лига у корист формирања једне велике алијансе свих италијанских сила.

Постојала су два основна циља: одржати мир у Италији и сачувати *статус quo* установљен Уговором из Лодија.¹¹⁹ Формирање једног савеза од стране до тада сукобљених страна је револуционаран потез са аспекта тадашње европске спољнополитичке праксе. Позадину формирања Италијанске лиге чинили су и одређени спољнополитички фактори. Метингли истиче како се Француска пре потписивања мира била придружила алијанси Сфорца-Медичи. Опасност од окорелих француских ветерана који су донели дивљачке методе Стогодишњег рата у Ломбардију изазивала је страх код савезника те алијансе скоро исто као од Венеције. Са друге стране падом Константинопоља и притиском Турака према Јадрану, читаво хришћанство је дошло у опасност.¹²⁰ Метингли наглашава утицај фактора изван италијанског система, односно присуство француске војске и опасност од турске најезде. Лацарини сматра да је у другој половини XV века, у оквиру Италијанске лиге и њеног обнављања, а делимично као последица отоманског освајања Константинопоља 1453., први пут виђен прелазак на промишљеније и одлучније затварање против спољних притисака и утицаја.¹²¹ Она истиче да је турско освајање Константинопоља имало неког утицаја на формирање лиге али не прасудног. Иларди исто тако наводи:

„У тону и сврси, Италијанска лига имала је анти-страни карактер, настојећи искључити страно мешање на полуострву и учинити италијанске послове искључиво италијанском бригом. Франческо Сфорца и Алфонсо признати су

¹¹⁹ Исто.

¹²⁰ Mattingly, G. (1988), op. cit., p. 75.

¹²¹ Lazzarini, I. (2015), op. cit., p. 15.

као легитимни владари Милана и Напуља, што је имплицитно порицало одређене захтеве Орлеана и Анжуја и постало претежно анти-француски направљено. Чак и цар Светог римског царства третиран је као и сваки други страни владар без права на било који део италијанске територије, и ни он није био искључен од казнених акција лиге против агресора...¹²².

Када је реч о наводно анти-турском карактеру Италијанске лиге, дискутабилно је у којој мери и на који начин је он био заступљен. Пилинини (Pillinini) сматра да *Lega italica* у стварности није имала антиотомански карактер. Ако је и тачно да је пад Константинопоља допринео зближавању између италијанских држава и да је лига формирана под утиском турског напредовања на Балкану и страховања побуђена тиме, није било у њеној основи ниједног елемента који би могао сугерисати на евентуални крсташки поход.¹²³ Пилинини додаје да то не искључује да је крсташки рат био стално присутан пројекат негован од стране папа и да је папа Никола V видео у италијанској лиги могућу платформу за борбу против неверника.¹²⁴ Свеједно, Лига, онако како је формулисана, није имала обавезно антиотомански карактер, а Венеција на првом месту није то хтела. Папска држава једина је од чланица италијанске лиге видела у самој лиги одређену могућност крсташког рата против Турака.

Што се тиче карактера лиге са аспекта међусобних односа чланица, Иларди сматра да лига ни у ком случају није била надржавна организација, већ да је чинила само савез суверених држава са свим слабостима које нормално муче такву организацију – као што се вековима потом могло видети на примерима Лиге народа и Уједињених нација.¹²⁵ Међутим, италијанске државе нипошто нису хтеле да створе надржавну организацију. Напротив, оне су се свим силама бориле да учврсте и очувају свој суверенитет, јер су уосталом биле прве државе формиране на темељу територијалног суверенитета. Илардијево поређење није адекватно: италијанска лига, за разлику од Лиге народа и Уједињених нација, није имала међународни карактер, него је била изразито одбрамбени савез пет најмоћнијих италијанских држава у XV веку.

¹²² Ilardi, V. (1959), p. 144.

¹²³ Pillinini, G. , *Il sistema degli stati italiani 1454 – 1494*, Università Cà Foscari, Venezia, 1970, p. 42.

¹²⁴ Исто.

¹²⁵ Ilardi, V. (1959), op. cit. , p. 144.

1.4. Златно доба италијанског ренесансног система 1454. – 1494.

Потписивањем мира у Лодију потврђена је превага дипломатије над ратом у италијанском систему држава, у којем је тада успостављен одређени баланс.

У четрдесет година између Мира из Лодија 1454. и француске инвазије 1494. било је свега шест малих ратова на италијанском тлу. Скоро 30 од тих година полуострво је у сваком погледу било у миру. Нити једном у том периоду није опљачкан неки од већих градова од стране неке од италијанских армија.¹²⁶ Може се рећи да је у том четрдесетогодишње периоду на подручју Италије владао релативни мир. До 1494. пет најјачих италијанских држава одржале су мировни договор на полуострву, са неколико изузетака, од којих је један од већих био сукоб између Венеције и алијансе папе и Фераре 1482.-1484.¹²⁷ Након потписивања Мира из Лодија наступио је период од четири деценије који би се могао назвати златним добом италијанског ренесансног система држава. Пре и после тог *златног доба* владали су дуготрајни сукоби на италијанском полуострву. У италијанским ратовима после 1494., већина италијанских држава је нестало са европске политичке мапе, односно потпало под страну власт.

1.4.1. Равнотежа снага у италијанском ренесансном систему држава

Не постоји јединствен став о томе да ли је на италијанском полуострву у периоду ренесансе успостављен систем равнотеже снага и у ком обиму. Мишљења се крећу од тога да су постојале тек само назнаке дипломатског балансирања до ставова да је постојала равнотежа снага у правом смислу те речи. Креирање става зависи од схватања појма равнотеже снага.

Макијавели каже да је Италија у време пре упада странаца 1494. “била на неки начин уравнотежена”¹²⁸. Систем равнотеже снага већ тада је уочен, већ почетком XVI века постојале су назнаке постојања система. Има мишљења да се систем равнотеже снага на подручју Италије почео уобличавати и много пре тога. Метингли каже да је Италија на прелазу из XIV у XV век почела постајати систем узајамно уравнотежених

¹²⁶ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 324.

¹²⁷ Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 22.

¹²⁸ Machiavelli, N. , *Il Principe*, Einaudi, Torino, 1532/1961, p. 78.

делова са нестабилним еквилибријумом, као што ће цела Европа бити три века после тога.¹²⁹

Шихен (Sheehan) истиче да су многи историчари окарактерисали позно-петнаестовековну Италију као систем равнотеже снага у којем пет најмоћнијих градова-држава покушава да спречи да Италијом доминира било која од њих. Ниједна од њих није била довољно моћна да завлада читавом Италијом, али је свака од њих склапала савез са оном коју је сматрала мање опасном по своје интересе против оне које се више плашила.¹³⁰ Ниједна од италијанских држава није била довољно јака да без алијансе порази друге, нити је било у интересу било које од њих да започиње рат у периоду од потписивања Мира из Лодија до почетка француске инвазије.¹³¹ Равнотежа снага ипак је функционисала у *златном добу* италијанског система.

Савремени италијански политиколог Марко Ђеза (*Marco Cesa*)¹³² каже да се, према Гвичардинију (*Francesco Guicciardini*), пре може рећи да је у периоду ренесансе међу италијанским државама успостављен систем равнотеже слабости него равнотеже снага. Наводи да су италијански градови-државе били још у повоју, економски јаки али државнички слаби, без сопствене јаке војске.¹³³ Узевши у обзир да и слабост представља одређени ниво снаге, овај навод не негира постојање равнотеже у италијанском систему држава. Ђеза сматра да би се могло узети да је равнотежа снага једино постојала у смислу да су се Милано, Фиренца, Папска држава и Напуљско краљевство удружили против Венеције да би спречили њену хегемонију. То поткрепљује чињеницом да је до XV века Венеција била поморска сила, приморска држава. Када се јавила тежња ка ширењу према северу и западу, те њене тежње су остали, у првом реду Милано и Фиренца, окарактерисали превише амбициозним, сматрали су је непријатељем “свих”¹³⁴.

Постојале су и хегемонистичке тежње Милана у првој половини XV века које су спутаване алијансама осталих држава. Дакако, поред ових главних актера италијанског ренесансног система, на сцени су били и мање моћни, слабији градови-државе као што су Ђенова, Ферара, Мантова, Болоња и остали. Према Ђези, они су имали секундарну

¹²⁹ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 52.

¹³⁰ Sheehan, M. , *The Balance of Power. History and Theory*, Routledge, London and New York, 1996, p. 30.

¹³¹ Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 22.

¹³² Марко Ђеза је професор на угледној високошколској установи за међународне односе *Johns Hopkins University* у Болоњи.

¹³³ Персонална комуникација, 04.03.2016.

¹³⁴ Исто.

улогу и нису имали значајан утицај на систем равнотеже јер су били потчињени главним актерима.¹³⁵

Пилинини износи да се италијанске државе нису понашале у духу Италијанске лиге, те сматра да је италијанска равнотежа (у периоду од 1454. до 1494.) била равнотежа егоизама, у којој је егоизам једног био уравнотежен егоизмом другог и да су такође стране велике силе, посредством разноразних веза са италијанским државама, доприносиле одржавању такве ситуације.¹³⁶ Овде Пилинини потврђује постојање равнотеже у италијанском систему држава, али истиче негативну страну, тј. егоизам код свих актера система и присутан утицај страних сила.

Према Пилининију италијански еквилибријум у другој половини XV века је последица како воље италијанских држава, такође и пре свега ситуације у Европи у целини. Он истиче да су италијанске државе тада уживале релативни мир јер су унутрашњи и спољни проблеми спречили Француску – која је имала мотив да интервенише – да се озбиљно бави Италијом током четири деценије италијанског система равнотеже. Ипак, италијански систем држава као суб-систем није могао трајно остати независан од целокупног европског система, јер је интерес европских сила, поготово Француске, за подручје Италије био стално присутан. Француска никад није одустајала од претензија према италијанском полуострву, само су је унутрашњи проблеми и исцрпљеност стогодишњим ратом одагнали од интервенције до 1494.¹³⁷ Пилинини је у праву кад каже да је Италија у том периоду уживала релативни мир. Од 1454. до 1494., са аспекта интензитета страног утицаја, италијански систем држава уживао је скоро апсолутну независност од европског система.

Друга половина XV века представљала је период у којем је између италијанских држава успостављен одређени систем равнотеже снага. Тињале су експанзионистичке и хегемонистичке тежње појединих од тих држава, али управо систем равнотеже није допуштао било којој од њих да преузме потпуну контролу на полуострву. Беверли истиче да су италијански политички оквир у другој половини XV века карактерисале алијансе са променама страна, мале лиге од две или више држава и контралиге:

„Тај систем међудржавних односа историчари су означили као италијанску равнотежу снага. Као пут за избегавање рата и одржавање међународних односа, државе су постепено мењале композицију њихових савеза да

¹³⁵ Исто.

¹³⁶ Pillinini, G. (1970), *op. cit.*, p. 52.

¹³⁷ Исто, p. 53.

балансирају војну и економску моћ сваке од њих. У таквим околностима улога резидентних амбасадора као агената дипломатске структуре била је посебно значајна. Дипломате, посебно резидентне, имале су централну улогу у преговорима о формирању лига и контралига¹³⁸.

Без обзира на формирање Италијанске лиге, која је представљала савез свих италијанских држава, у другој половини XV века унутар тог система стварали су се савези које су чиниле по две државе или неколико од њих. Стварањем тих подсистема јачан је баланс и спречавана хегемонија било које од италијанских држава. Развијала се дипломатија, а у преговорима о склапању савеза резидентни амбасадори су имали кључну улогу. Према Метинглију, присуство резидентних амбасадора, оправдавајући своју сврху, служило је алармирању у случају да било која од сила запрети да наруши равнотежу, а њихова благовремена интервенција отклонила је неколико криза.¹³⁹ То потврђује и Флечер, наводећи да је размена дипломата између најјачих држава италијанског полуострва била средство за одржавање стабилности.¹⁴⁰ Успостављање мреже резидентних амбасада очувало је равнотежу у систему промене страна у савезима италијанских држава.¹⁴¹

¹³⁸ Beverly, T. (1999), *op. cit.*, p. 190.

¹³⁹ Mattingly, G. (1937), *op. cit.*, p. 432.

¹⁴⁰ Fletcher, C. (2015), *op. cit.*, p. 22.

¹⁴¹ Mattingly, G. (1937), *op. cit.*, p. 432.

2. УСПОН МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

Успон Млетачке републике одређен је утицајем низа фактора. Геостратешки положај је био темељ очувања независности. Учешће у крсташким ратовима, поготову у четвртном крсташком рату, и развој поморства и трговине су допринели економској и политичкој моћи.

Од VI до краја XVIII века Венеција је била засебна држава.¹⁴² Боусма (Bouwsmā) сматра да је Венеција, не признајући ничију политичку надређеност, била дискретна држава ренесансног типа већ и много пре периода ренесансе.¹⁴³

2.1. Геостратешки положај

Венеција лежи у венецијанској лагуни у северном делу Јадранског мора, у којој се налази велики број мањих острва. Лагуна је заштићена од временских непогода са отвореног мора низом пешчаних спрудова званих *лиди*. То је у време формирања града а и касније представљало важан стратешки фактор. Чоралић сматра да је почетке Млетака потребно тражити у времену провале Гота у Италију почетком V века, услед чијег се пустошења тамошње становништво склањало на пешчана острва, али напомиње да та првобитна насељавања нису имала обележја сталности.¹⁴⁴ Према Тајеру (Thayer), Венеција је основана 452., када је највећи број избеглица са копна до тада, склањајући се из страха од Хуна под вођством Атиле, населио лагуну.¹⁴⁵ И Чоралић наводи да је после разарања Аквилеје од стране Хуна 452. насељавање лагуне учесталије, али да је постало масовније тек упадом Лангобарда 568.¹⁴⁶ Никол (Nicol) истиче да се тек 568. миграција Венецијанаца са копна у лагуну може сматрати перманентном, када су Лангобарди заузели већину територије венецијанске провинције.¹⁴⁷

¹⁴² Coggins, J. S. and Perali, F. C. , 64 % Majority Rule in Ducal Venice: Voting for the Doge, *Public Choice*, Vol. 97, No 4, p. 709.

¹⁴³ Bouwsmā, W. J. , *Venice and the Defence of Republican Liberty: Renaissance Values in the Age of the Counter Reformation*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1968, p. 54.

¹⁴⁴ Čoralić, L. , „Venecija“ у: *Nova zraka u europskom svjetlu: Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015, str. 549.

¹⁴⁵ Thayer, W. R. , *A Short History of Venice*, Houghton, Mifflin and Company, Boston and New York, 1908, p. 4.

¹⁴⁶ Čoralić, L. (2015), op. cit. , str. 549.

¹⁴⁷ Nicol, D. M. , *Byzantium and Venice. A study in diplomatic and cultural relations*, Cambridge University Press, Cambridge, New York and Melbourne, 1999, p. 4.

Узроци миграције венецијанског становништва са копна у лагуну били су упади варварских племена Гота, Хуна и Лангобарда, разарања италијанских градова која су чинили и запоседања територије северне Италије. Насељавање острва у лагуни почело је привременим боравком људи са копна венецијанске регије, који су се ту склањали услед опадања моћи Римског царства и честим упадима варварских племена током V века. Сваки пут је све више њих трајно остајало на острвима те је услед тога дошло до формирања организоване друштвене заједнице, из које је временом проистекла Млетачка комуна.

Насељено острвље млетачке лагуне организовано је до краја VII века у војничко подручје (*дукат*) под византијским суверенитетом. После пада Западног римског царства венецијанска лагуна представљала је једну од оаза Византијског царства на италијанском полуострву која је била организована као војнички ентитет, с обзиром да је била крајња истурена тачка. После пада Равене 751. године, остајући једино подручје Италије под византијским суверенитетом, Венеција доживљава афирмацију постајући главном раскрсницом на трговачком путу између Византије и Европе.¹⁴⁸ Браун (Brown) сматра да је географска позиција Венеције предодредила њену трговачку каријеру: Венеција лежи на врху великог морског пута који води ка Оријенту, морска лука у срцу европског континента.¹⁴⁹

Географија је битно утицала на млетачку историју и на основу млетачке политике. Изолована од копна и лако доступна једино с мора, Венеција дуго није требала заштиту великих сила које би заузврат могле тражити било какву предају њене независности.¹⁵⁰ Импресивна је чињеница да Венеција током тринаест векова, од њеног оснивања у V веку до Наполеонове инвазије 1797. године, никад није била освојена од стране окупатора. Томе је између осталог сигурно допринео њен геостратешки положај, а то је имало велики одраз на друштвено-политички и економски развој Венеције то јест Млетачке републике.

2.2. Учесће у Крсташким ратовима

Крсташки походи су значајно утицали на развој млетачке државе, односно на њен успон, стицање економске и политичке моћи. Како расветљава Лејн, до краја XI века

¹⁴⁸ Čoralić, L. (2015), op. cit. , p. 549.

¹⁴⁹ Brown, H. , *The Venetian Republic*, J. M. Dent & Co, London, 1902, p. 75.

¹⁵⁰ Bouwsma, W. J. (1968), op. cit. , p. 53.

Венеција као поморска сила користила је своју флоту за одбрану Византијског царства, када почиње двоструку трансформацију своје поморске силе, и после 1100. поморска флота Венеције је представљала кључни фактор њеног господарења Јадранским и Јонским морем и да се притом она није либила нечасних метода стицања богатства као што је пљачка, а све је то нарочито поспешено крсташким ратовима.¹⁵¹ Међутим, учешће Венеције није било подједнако у свим великим крсташким ратовима. Мекнил (McNeill) наводи да се она укључила тек 1100., помогавши својом флотом крсташима у освајању Хаифе.¹⁵² Исти податак износи и Лејн.¹⁵³ Мекнил такође додаје да је Венеција тиме добила трговачка права и јурисдикцију над једном трећином Хаифе.¹⁵⁴ Очигледно да се Венеција касно укључила у први крсташки поход, уствари с историјског аспекта могло би се поставити питање да ли је уопште учествовала у првом крсташком рату пошто се сматра да је он трајао до 1099., али приметно је да имала корист од њега. Придружујући се крсташима Венеција је извукла велику корист, отварајући пут ширењу своје трговачке мреже.

Према Норичу, учешће Венеције у II и III крсташком рату остаје помало мистерија. Хроничари је готово и не помињу у тим походима. Могуће да је њен допринос био ограничен на транспорт војника и опреме, у којем случају би могли бити скоро сигурни да је у целости наплатила унапред своје услуге, пре предузимања пута. Сходно наведеном, могло би се само нагађати о учешћу Венеције у II и III крсташком рату.¹⁵⁵

Виалон (Viallon) наводи да војно-политичка и економска експанзија Венеције на истоку познаје три фазе које се јасно могу издвојити:

- успон који је доживео кулминацију са Четвртим крсташким ратом и заузимањем Константинопоља 1204. године
- период након тога у трајању од више од два века у којем је Венеција достигла врхунац
- силазна путања која је почела турским освајањем Константинопоља.¹⁵⁶

¹⁵¹ Lane, F. S. , *Venice. A Maritime Republic*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1973, p. 31.

¹⁵² McNeill, W. H. , *Venice. The Hinge of Europe, 1081 – 1797*, University of Chicago Press, Chicago and London, 1986, p. 5.

¹⁵³ Види у: Lane, F. S. (1973), *op. cit.* , p. 32.

¹⁵⁴ McNeill, W. H. (1986), *op. cit.* , p. 5.

¹⁵⁵ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.* , p. 123.

¹⁵⁶ Viallon, M. , *Guere e Paci veneto-turche dal 1453. al 1573.* , p. 1, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00565464> (preuzeto 15.02.2017.).

Четврти крсташки рат представљао је кључну тачку у млетачком успону. Еластичност у прилагођавању околностима била је више него игде исказана у том походу. Млетачка флота је кориштена за пребацивање крсташа на исток. Крсташи из западне Европе, претежно из Француске, ангажовали су Венецију да за велику своту сребрног новца изгради одређен број бродова којима би транспортовала крсташе на исток. Међутим, том походу се одазвао много мањи број људи од првобитно заинтересованог броја, и кад су крсташи 1202. дошли у венецијанску луку да се укрцају, нису имали довољно новца да плате Венецијанцима договорени износ за тај подухват. Венецијанци су то вешто искористили и компензовали дуговани износ за помоћ крсташа да поново освоје Задар. Крсташи су потом преусмерили своје циљеве са Свете земље на Константинопољ.¹⁵⁷ Ови Лејнови наводи потврђују тврдњу Виалонове да је четврти крсташки рат представљао једну од кључних тачака односно прекретницу у млетачкој историји. Морнарица Млетачке републике била је главни фактор њене економске и војне експанзије. Опортунизам и способност прилагођавања ситуацији у складу са сопственим интересима навели су крсташе, који су кренули у поход за ослобађање Свете земље од муслимана, да освоје један хришћански град, Задар, и потом и највећу хришћанску престоницу – Константинопољ.

Млетачке поморске снаге, у савезништву са неколико хиљада витезова махом из северне Француске, су 1204. заузеле и опљачкале Константинопољ.¹⁵⁸ Млетачки дужд Енрико Дандоло водио је четврти крсташки поход, у којем је за себе и за своје наследнике задобио титулу владара чак три осмине Византијског царства.¹⁵⁹ Крсташко освајање Константинопоља 1204. енорно је повећало богатство и моћ венецијанског племства, што их је довело у добру позицију да приграбе уносне поседе на Медитерану.¹⁶⁰

2.3. Поморска и трговачка сила

Венеција је своју економску моћ заснивала на трговини и поморству. Како пише Лејн, првобитно је то била речна трговина унутар Италије, продајући робу са истока. Како су политички услови у венецијанском окружењу постајали стабилнији, уз велики пораст становништва у градовима расла је и потреба за робом са истока, па су се

¹⁵⁷ Lane, F. S. (1973), *op. cit.*, 36-37.

¹⁵⁸ McNeill, W. H. (1986), *op. cit.*, p. 30.

¹⁵⁹ Lane, F. S. (1973), *op. cit.*, p. 42.

¹⁶⁰ Исто, p. 93.

Венецијанци са речне усмерили ка поморској трговини, где се још трговало и робовима.¹⁶¹ Транзитна трговина исток-запад доживела је енормну експанзију у XII и XIII веку због економског раста западне Европе, а уз то крсташки походи помогли су стимулисању тражње за источном робом на западу. У тим условима експанзије транзитне трговине између истока и запада Венеција је настојала да заузме водећу позицију у међурегионалној трговини, а за то је користила своју поморску силу.¹⁶² Мекнил износи податак да је крајем XII века папа Александар III одобрио црквену јурисдикцију над Далмацијом патријарху из Града, што је много ојачало венецијанску доминацију на Јадрану.¹⁶³ Тиме је додатно осигуран примат Венеције као поморске силе на Јадранском мору.

Због своје поморске оријентације, главна брига Млетачке републике је била обезбедити слободне морске линије својим бродовима и успоставу контроле над острвима, лукама и теснацима. Млетачка прекоморска политика била је усредсређена на развој поморске трговине.¹⁶⁴ Велики део млетачке спољне политике био је заокупљен доминацијом на мору. Према Мекнилу, млетачка држава је почетком XIV века много инвестирала у бродове и у заштиту трговине дипломатским и ратним подухватима. Поморство и трговина су Венецији доносили огромно богатство.¹⁶⁵ Створена је кружна ланчана реакција: Млечани су ратом и дипломатијом штитили своје поморство и трговину који су производили акумулацију капитала, а капитал је давао снагу њиховој политици и дипломатији.

Исто тако, Венеција је развила ефикасан административни систем заснован на оспособљеним службеницима. Добро функционисање тог система, успешно управљање економским делатностима, представљало је темељ војне и политичке моћи.¹⁶⁶ Крајем XIV века Венеција је већ била најмоћнија на италијанском полуострву.¹⁶⁷ Како износи Мекнил, током XV века имала је годишњи приход већи од ма ког италијанског ривала и вероватно већи од већине европских краљевстава тог времена.¹⁶⁸ Самим тим она је имала и већу војну и политичку моћ од осталих италијанских држава. Захваљујући свом

¹⁶¹ Опширније у : исто, pp. 5-8.

¹⁶² Исто, 163.

¹⁶³ McNeill, W. H. (1986), op. cit. , p. 28.

¹⁶⁴ Arbel, B. , "Venice's Maritime Empire in the Early Modern Period" у: Dursteler, E. R. (Ed.), *A Companion to Venetian History, 1400 – 1797*, BRILL, Leiden and Boston, 2013, pp. 137-138.

¹⁶⁵ McNeill, W. H. (1986), op. cit. , p. 63.

¹⁶⁶ Исто, op. cit. , pp. 72-73.

¹⁶⁷ Montanelli, I. e Gervaso, R. (2006), op. cit. , p. 189.

¹⁶⁸ McNeill, W. H. (1986), op. cit. , p. 72.

богатству које је првенствено потицало од трговине и индустрије Млетачка република
веома је дуго одржала своју независност и унутрашњи политички поредак.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Martin, J. and Romano, D. , “Reconsidering Venice” у: Martin, J. and Romano, D. (Ed.), *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797*, The Johns Hopkins University, Baltimore and London, 2000, p. 1.

3. ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКО УРЕЂЕЊЕ СЕРЕНИСИМЕ

Млетачка република се одликовала високо развијеним системом државних органа и комплексним односима између њих, републиканским уређењем које је почивало на владавини аристократије и политичком стабилношћу која је допринела опстанку државе током целог њеног постојања.

3.1. Органи власти

Венеција је имала веома комплексан државни апарат. Главни органи власти Млетачке републике, како наводи Лејн, били су:

- Дужд (*il doge*)
- Дуждов Савет (*Minor Consiglio*)
- Сенат или Веће умољених (*Consiglio dei Pregadi*)
- Веће четрдесеторице (*Quarantia*)
- Велико веће (*Maggior Consiglio*)
- Веће десеторице (*Consiglio dei Dieci*).¹⁷⁰

Република Светог Марка, како се још називала млетачка држава, поред ових главних органа власти имала је низ других државних институција, али су ове наведене имале највећи утицај на креирање млетачке политике па самим тим и на њену дипломатију.

Како износи Тајер, први млетачки дужд Паолучо Анафесто именован је 697., и добио је скоро апсолутну власт над администрацијом и војском а такође и над именовањем црквених великодостојника. Власт је дошла у руке једног човека са великим овлашћењима, чиме је замењен дотадашњи систем власти који је чинило дванаест трибуна.¹⁷¹ Међутим, Тајер даље наводи да је током времена дужд као орган власти лишаван једног по једног овлашћења, да би у каснијим столећима представљао тек номиналног вођу.¹⁷² Мало прецизније, Лејн износи да је у IX, X и чак у XI веку дужд био монарх неограничене моћи, и да је и касније, након што је ограничен успостављањем дуждовог савета, још увек остао симбол јединства и ауторитета власти.

¹⁷⁰ Lane, F. S. (1973, op. cit. , pp. 95-96.

¹⁷¹ Thayer, W. R. (1908), p. 15.

¹⁷² Опширније у: исто, p. 214.

Процес окруживање дужда саветницима почео је са збацивањем с власти династије Орсеоло, са циљем да се убудуће спречи сваки покушај монархијског владања.¹⁷³

Венецијанска елита је тежила спутавању монархистичких тежњи дуждева, али није имала намеру укидања тог органа власти, него је само одређеним ограничењима држала под својом контролом његово деловање. Дужд као орган власти прешао је путању од положаја врховног поглавара са атрибутима монархистичне моћи до скоро протоколарне функције, али је ипак задржан као један од симбола венецијанске политичке стабилности. Когинс и Перали истичу да се дужд бирао доживотно.¹⁷⁴

Дуждов Савет (*Minor Consiglio* или *Consiglieri ducali*) првобитно су чинила два саветника да би, како наводи Лејн, 1178. био проширен на шест чланова бираних из шест градских четврти званих *сестијери*.¹⁷⁵ Према Брауну, дуждови саветници су такоређи држали дуждове моћи у својим рукама: дужд није могао деловати без њих, али су они могли деловати и у дуждовом одсуству.¹⁷⁶ Да би ограничила и држала под контролом дуждеву власт венецијанска аристократија је успоставила орган власти посебно за ту сврху.

Quarantia или *Савет четрдесеторице*, као један од органа власти Млетачке републике, потиче с краја XII или почетка XIII века, и представљао је врховни судски ауторитет Серенисима, којим су председавала три изабрана службеника, познати као *Сарџи*.¹⁷⁷ Дужд, дуждов Савет тј. шесторица његових саветника и три председавајућа Савета четрдесеторице заједно су чинили установу звану *Signoria*, која је, у ужем смислу, била влада.¹⁷⁸ Из овог се види комплексност млетачког система власти.

Сенат је, према Тајеру, настао из дуждевог обичаја да у хитним случајевима позива истакнуте грађане (тзв. *Pregadi*) да га саветују те је током времена прерастао у редован орган власти, који је првобитно бројао шездесет чланова а касније је тај број повећан на стотину двадесет.¹⁷⁹ Исти податак о броју чланова Сената износи и Браун.¹⁸⁰

Велико веће (*Maggior consiglio*) био је од свог оснивања 1171. године па све до пада 1797. године скупштина Млетачке Републике, највише и најмасовније политичко тело. Тајер наводи да је “након свог оснивања 1171., Велико веће само бирало своје

¹⁷³ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 90.

¹⁷⁴ Coggins, J. S. and Perali, F. C. (1998), op. cit. , p. 710.

¹⁷⁵ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 96.

¹⁷⁶ Brown, H. (1902), op. cit. , pp. 40-41.

¹⁷⁷ Archivio di Stato di Venezia, n.d. , Quarantia criminal, <http://www.archiviodistatovenezia.it/siasve/cgi-bin/pagina.pl?Tipo=ente&Chiave=130> (Преузето 20.07.2016.).

¹⁷⁸ Coggins, J. S. and Perali, F. C. (1998), op. cit. , p. 712.

¹⁷⁹ Thayer, W. R. (1908), op. cit. , p. 213.

¹⁸⁰ Brown, H. (1902), op. cit. , p. 40.

чланове, и док су све грађанске класе имале једнако право на чланство, патрицији су, с обзиром на преминацију над осталима, наравно тежили да искључе представнике других класа”¹⁸¹. Од свог оснивања овај орган је сам бирао своје чланове а право на чланство су имали припадници свих друштвених слојева. Међутим, патрицијске породице, које су биле доминантне над осталима, тежиле су да искључе ниже класе из учешћа у чланству скупштине. У томе су успеле 1297., усвајањем компликоване процедуре за чланство у Великом већу, и то је познато под називом *Serrata del Maggior Consiglio* – затварање Великог већа.¹⁸² Усвојена правила за избор чланова нису остављала много простора за оне који нису припадали аристократији. Тако гломазно тело као што је било Велико веће, како то примећује Норич, неизбежно је морало пренети решавање неких специфичних питања на мање комитете, тзв. *savii* (мудри), који су заједно с дуждом и његових шест саветника чинили *Collegio* (Колегијум).¹⁸³

Оваква је била структура власти Млетачке Републике на крају XIII века. Међутим, процес успостављања венецијанских органа власти још није био завршен. Браун сматра да је територијална експанзија Венеције почетком XIV века и пораст њеног значаја узроковало сукоб с папом, његову казну екскомуникације и интердикта. Ово је резултирало конфискацијом венецијанске робе у Енглеској, Француској и Италији, услед чега је Венеција била у великој опасности. Криза је показала да ни Велико веће нити Сенат нису били дорасли да се суоче са ванредним ситуацијама. Са проширењем територије и напредовањем Венеције, природно су наступили проблеми на спољнополитичком плану. Било је нужно формирање нових органа. Тако је дошло до формирања извршног органа млетачке власти, Већа десеторице.¹⁸⁴ Оно је све до пада Млетачке републике 1797. играло веома значајну, ако не и најважнију улогу у управљању млетачком државом, како у унутрашњој политици тако и у дипломатији.

Веће десеторице (*Consiglio dei Dieci*) је, како објашњава Мекнил, био извршни орган који је установљен 1310., првобитно као хитна мера узрокована Тиеполовом завером, а 1334. постао је стални орган чији је задатак био заштита Млетачке Републике од унутрашњих и спољних непријатеља.¹⁸⁵ И Норич наводи да је Веће десеторице основано 1310. године а 1334. постало стални орган, на чијем челу су била тројица, такозвани *Capi dei Dieci*. Током раних година оснивања Већа десеторице,

¹⁸¹ Thayer, W. R. (1908), op. cit., p. 102.

¹⁸² Исто, pp. 103-104.

¹⁸³ Norwich, J. J. (1989), op. cit., pp. 198-199.

¹⁸⁴ Brown, H. (1902), op. cit., pp. 41-43.

¹⁸⁵ McNeill, W. H. (1986), op. cit., p. 59.

многе његове важне карактеристике нису још биле у потпуности еволуирале, али је од почетка оно служило двома важним сврхама које заједно објашњавају зашто се тако брзо оно показало неопходним.¹⁸⁶

Прва сврха је била прикупљање обавештајних података, путем мреже шпијуна и тајних агената која се разгранала по Европи, и чак и шире. Успркос популарној легенди, Венеција никад није била, у модерном смислу тог појма, полицијска држава, али је њена обавештајна служба и служба безбедности била недостижна. Друга сврха Већа десеторице била је брзо и ефикасно доношење важних одлука у критичним ситуацијама, када Велико веће, као орган од неколико стотина чланова, није могло одреаговати довољно брзо. Одлуке које је, у спреси са дуждом и с његовим саветницима, доносило Веће десеторице, имале су исту снагу као и одлуке самог Великог већа.¹⁸⁷

Веће десеторице је брзо постало најмоћнији орган власти Венеције, углавном зато што се често састајало и могло брзо како одлучити тако и деловати када околности то захтевају.¹⁸⁸ Међутим, често се заборавља, како истиче Норич, да је Веће десеторице било немоћно само за себе: оно је деловало само у концерту с дуждом и његових шест саветника.¹⁸⁹ Млетачка држава је имала систем државних органа који није дозвољавао да било који од њих самостално управља. Ово не умањује утицај Већа десеторице, који се и у области млетачке дипломатије временом повећавао до највишег нивоа у погледу контроле спољних односа. Јордану (Iordanou) указује да се до половине XV века његова моћ толико повећала да је управљало млетачким дипломатским и обавештајним операцијама, војним пословима и правним стварима.¹⁹⁰ Стално проширујући своју јурисдикцију, како истиче Груб, Веће десеторице, иако технички одговорно само за општу безбедност државе, преузело је средином XV века надзор и над амбасадама, поред тога што је одржавало мрежу доушника.¹⁹¹ Што се тиче државних органа задужених за унутрашњу и спољну безбедност државе, чије постојање је карактеристично само за модерне државе, ту Венеција показује изузетну превременост. Већу десеторице су од његовог оснивања били поверени тајни послови државне

¹⁸⁶ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , pp. 197-198.

¹⁸⁷ Исто, p. 198.

¹⁸⁸ McNeill, W. H. (1986), op. cit. , p. 59.

¹⁸⁹ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 198.

¹⁹⁰ Iordanou, I. , What News on the Rialto? The Trade of Information and Early Modern Venice's Centralised Intelligence Organization, *Intelligence and National Security*, Vol. 31, Issue 3, DOI: 10.1080/02684527.2015.1041712, 2015, p. 16.

¹⁹¹ Grubb, J. S. (1994), op. cit. , p. 611.

безбедности.¹⁹² Због сложености и ефикасности обавештајног апарата, Венецији припада авангардни статус у свету у погледу формирања професионалне обавештајне службе.¹⁹³

3.2. Република – олигархија

Венеција је формално била република, али њена институционална структура је почивала је на владавини аристократије. Како истичу Когинс и Перали, „млетачка власт је била олигархија“¹⁹⁴. Мартинес наводи да је Венеција је била на одређени начин ван политичких токова, а аспекти који су у другим градовима-државама чинили владу несигурном били су мање приметни:

„Венецијанска држава је била много развијенија. Она је била снажнија институција и њена олигархија је била уједињенија. Ниједна породица појединачно, нити мањи блок породица никад нису стекли довољно утицаја у лагунама и око њих да прекину органску везу између државе и олигархије“¹⁹⁵.

Посебност и стабилност венецијанског политичког система и супериорност њене институционалне структуре над структурама других италијанских држава осигурали су да венецијанска олигархија никад није дозволила да се појединац, одређена породица или мањи скуп породица наметну и ставе изнад државе и њених институција.

Године 1297. дошло је до *затварања* Великог већа, што је представљало прекретницу у развоју млетачког политичког система. Тиме је ограничено право чланства на припаднике аристократије, што је изазвало одређене политичке реакције. Како Мартинес наводи, ово је побудило много нездовољства и противљења која су делимично исходовала завере Боконија (1300) и Тјеполо-Квиринијеве групе (1310):

„Као и остали републикански градови-државе, Венеција је неочекивано морала да се суочи с претњом растуће опозиције ван својих политичких већа. Да би се испречила тој опасности, олигархија је установила познато и застрашујуће Веће десеторице. Његов задатак је био да искорени заверу и

¹⁹² Preto, P. , *I servizi segreti di Venezia: Spionaggio e contraspionaggio nei tempi della Serenissima*, Il Saggiatore, Milano, 2010, p. 51.

¹⁹³ Iordanou, (2015), op. cit. , pp. 16-17.

¹⁹⁴ Coggins, J. S. and Perali, F. C. (1998), op. cit. , p. 711.

¹⁹⁵ Martines, L. (1968), op. cit. , p. 82.

субверзивно незадовољство – заиста сваки облик неслагања који би чинио олигархију предметом критика“¹⁹⁶.

Ни тако стабилна политичка организација и институционална структура као што је била венецијанска, која је била под контролом олигархије, није била имуна на појаву политичке опозиције која је представљала претњу систему. Олигархија се свим средствима борила да сузбије активности неистомишљеника и противника постојећег система, испољавајући експедитивност у циљу заштите својих интереса. Како износе Мартин и Романо, млетачко уређење, које је попримило форму у касном XIII веку, опстало је 500 година, све до Наполеоновог освајања 1797.¹⁹⁷

3.3. Политичка стабилност

Једна од карактеристика Млетачке Републике је њена политичка стабилност. Реумонт истиче да је Венеција имала политичку стабилност која је утицала на послове јавне управе и која је трајала све до гашења венецијанске државе.¹⁹⁸ Она је представљала предност над осталим италијанским државама. Реумонт наводи:

„Док је Ђенова прелазила из једне револуције у другу и морала се чак потчињавати страном властели, и док је у Фиренци аристократија одузела власт демократији, а затим је опет препустити њој, из чега се на крају развила монархија, дотле је правни поредак венецијанске комуне, после затварања Великог већа које је ограничило владавину на одређен број моћних породица, био увек непоколебив и одолевао је олујама унутрашњих и спољних револуција“¹⁹⁹.

И Мекнил истиче бољу функционалност, већу ефикасност млетачке политичке и економске институционалне структуре у односу на ривале.²⁰⁰

¹⁹⁶ Исто, р. 83.

¹⁹⁷ Martin, J. and Romano, D. (2000), op. cit. , p. 1.

¹⁹⁸ Reumont, A. , *Dei diplomati italiani e delle relazioni diplomatiche dell'Italia dal 1260 al 1550, Versione con note di Tomasso Dott. Gar*, Co' Tipi di Angelo Sica, Padova, 1850, p. 45.

¹⁹⁹ Исто, р. 45.

²⁰⁰ McNeill, W. H. (1986), op. cit. , p. 69.

4. ОДЛИКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ – XV И XVI ВЕК

У развоју млетачке дипломатије у великој мери је био присутан утицај Византије.²⁰¹ Венеција је и створена као византијска колонија, међутим током времена је достигла успон и постала њен испрва равноправан а потом и доминантни партнер, те су до пада Константинопоља 1453. имале интензивне односе.²⁰² Са становишта ренесансне дипломатије, најзначајнији су односи Венеције са осталим државама италијанског система градова-држава. Основне одлике тих односа су стварање савеза и у склопу тога честе промене страна у складу с тренутним интересима, те експанзија резидентних амбасада. Односи Венеције са Дубровником, Србијом и Босном у XIV и XV веку пружају слику млетачке политике на Балкану. Дипломатски односи Млетака и Отоманског царства су значајни како с аспекта млетачке историје тако и с аспекта целокупне европске историје.

4.1. Развој венецијанске дипломатије: утицај Византије и међусобни односи

Венеција је од својих почетака имала развијене односе с Византијом, у којима је уживала велике трговачке привилегије. У метаморфози њихових међусобних односа, како набраја Никол, Венеција је прво била византијска провинција, затим протекторат, савезник и на крају партнер.²⁰³ Уска повезаност Венеције и Византије траје све до пада Константинопоља 1453.

Основ односа између Венеције и Византије лежи, како сматра Никол, више у економским интересима Млечана него у дугој традицији. Константинопољ и друге византијске луке на источном Медитерану биле су ризнице млетачке трговине и Венеција је хтела Византију као савезника у борби против растућих амбиција западноевропских царева.²⁰⁴ Дипломатски односи Венеције и Византије првенствено су били одређени економским интересима Млечана, који су беспштедно користили Византију као тржиште за своју трговину и као стратешку подршку како у трговачком тако и у политичком смислу. Дурстелер наводи:

²⁰¹ Nicolson, H. (2001), op. cit. , p. 27.

²⁰² Nicol, D. M. (1999), op. cit. , p. vii.

²⁰³ О метаморфози односа између Византије и Венеције види у: исто.

²⁰⁴ Исто, p. 51.

„Византијски цар Алексије I Комнен је 1082. године, у име признања помоћи против Нормана, доделио Венецији специјалне царинске привилегије, као и четврт у Константинопољу да олакша трговину венецијанским трговцима који су до тада већ дуже време били присутни у византијској престоници. Наредних векова, посебно после четвртог крсташког похода, венецијанска колонија у Константинопољу је порасла на преко десет хиљада становника, права мала република, организована по узору на *dominante* (Венецију). Њен поглавар, *bailo*, постао је заиста један од најмоћнијих људи у граду, а венецијанска присутност претња моћи византијског цара“²⁰⁵.

Из Дурстелерових навода може се закључити да је Венеција профитирала пружањем помоћи Византији у борби против Нормана. За те заслуге Византија јој је доделила привилегије везане за трговину и трговачку колонију, које је Венеција успешно искористила за повећање свог утицаја у Константинопољу – до те мере да је тај утицај нарушавао моћ и самог цара, јер је венецијански *бајло* постао један од најмоћнијих људи у византијској престоници.

Како наводе Митић и Ђорђевић, Венеција је још 1060. добила право да шаље своје магистрате у Константинопољ како би судили својим сународницима у грађанским и кривичним стварима. Византија је тзв. *Златном булом* из 1199. признала право Венецијанцима да њихови магистрати пресуђују не само у међусобним споровима Венецијанаца већ и у споровима између Венецијанаца и византијских грађана.²⁰⁶ Већ од XI века постоји примена принципа екстериторијалности, односно уступање одређене јурисдикције Венецијанцима од стране Византије на својој територији. Ово је значајно допринело стабилности млетачке трговине на истоку а и каснијем развоју дипломатског утицаја у Константинопољу. Млечани су били присутни у Византији све до њеног пада под турску власт 1453. Византија је била велико царство, а Млечани су током свог вишевековног присуства много учили од ње да би Млетачка република током XV века прерасла у праву империју тог времена.

Према Андерсону, Византинци су били ти који су учили Венецију дипломатији, а Венецијанци су створили образац за италијанске градове, Шпанију и Француску и потом за читаву Европу. Византијска дипломатија у настојању да избегне рат користила

²⁰⁵ Dursteler, E. R. , *Venetians in Constantinople. Nation, Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*, The Johns Hopkins University, Baltimore, 2006, p. 23.

²⁰⁶ Mitić, M. i Đorđević, S. (2007), op. cit. , стр. 205.

је широк распон метода, укључујући подмићивање, ласкање, дезинформисање, обавештајно прикупљање података и церемонијалне манифестације своје супериорности, и била је веома успешна у чувању царства од инвазије.²⁰⁷ Као резултат блиских односа између Византије и Венеције, византијска дипломатска традиција пренесена је на запад.²⁰⁸ Истакнута византијска дипломатија била је узор Венецији, која ју је прилагодила политичким условима у Европи и преко које се преносила на остатак Италије и читаве Европе. Такође и Николсон сматра да је византијска концепција дипломатије директно пренесена на Венецију, одакле се проширила на читаво италијанско полуострво.²⁰⁹ Ово представља још једну потврду колики је био утицај византијске дипломатије на млетачку и значај Венеције у развоју европске дипломатије. Међутим, иако је утицај византијске дипломатске праксе био значајан за развој млетачке и италијанске дипломатије, италијанске државе су ипак креирале нове дипломатске методе које нису биле познате како ни у византијској тако ни у дотадашњој дипломатији уопште. Венецијанци су несумњиво научили много од византијског примера, али дипломатија италијанских градова-држава суштински је била производ политичких услова времена у коме су постојале и деловале.²¹⁰

Византијски цареви су се два пута нашли у Венецији. Први пут 1370. византијски цар Јован V Палеолог се успут нашао у Венецији, а други пут 1438. била је званична посета цара Јована VIII Палеолога млетачкој држави. Епилог тих посета је у великој мери био различит.

Византијски цар Јован V Палеолог, који је био дубоко у дуговима, путовао је 1369. на Запад тражећи војну и финансијску помоћ, и чак је био спреман прихватити папску супрематију у замену за обећање помоћи од папе Урбана V у бродовима, коњици и стрелцима. Кад је 1370. стигао у Венецију, био је изложен најгорем понижењу тако што је стављен у дужнички затвор. Да би извукао оца из дужничког затвора, његов син Манојло је морао Млечанима послати своје преостале драгоцености. После повратка цара Јована V у Константинопољ многи дугови су још увек остали неплаћени и чак су имали тенденцију ка повећању.²¹¹ Венеција је у то време већ била у успону и зарад својих интереса није много поштовала цара Византије која је била у опадању. Ставити у дужнички затвор неког владара, поготово цара једног великог

²⁰⁷ Nicolson, H. (2001), *op. cit.*, pp. 24-25.

²⁰⁸ Jönsson, C. and Hall, M. (2005), *op. cit.*, p. 11.

²⁰⁹ Nicolson, H. (1942), *op. cit.*, p. 43.

²¹⁰ Gore-Booth, P. H. (Ed.), *Satow's Guide to Diplomatic Practice* (5th ed.), Longman, New York, 1979, p. 4.

²¹¹ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, pp. 244-45.

царства, представља храброст, охолост и показатељ велике надмоћности. То показује колико је економска моћ Венеције допринела њеној политичкој моћи. Венеција је обилато користила економско богатство ради остваривања својих спољнополитичких интереса. Ради наплате својих потраживања није презала ни од уцене, па чак ни кад се радило о византијском цару.

Након истека пет година примирја које су Венецијанци после пуштања из заточеништва обећали византијском цару, 1375. је у Константинопољ упућена млетачка амбасада, коју је наредне године, пошто је византијски цар показао своје уобичајене тенденције ка врдању, следила и ратна морнарица, са ултиматумом: ако Јован V жели да настави живети с Венецијом у мирнодопским условима у наредних пет година, мора једном платити све своје заостале дугове Млетачкој Републици и као залог јој дати острво Тенедос, које је имало велику стратешку важност. Као јемство за Тенедос, Венеција би му платила одређени паушални износ и вратила драгоцености његовог сина Манојла. Нашавши се у безизлазној ситуацији, Јован V је прихватио млетачки ултиматум.²¹² Острво Тенедос је било важна стратешка тачка на венецијанским морским путевима, коју је Венеција по сваку цену хтела преузети од Византије, и при том није бирала средства, како дипломатска тако ни ратна, и на крају је у томе и успела.

Венецију је 1438. посетио византијски цар Јован VIII Палеолог. Са дипломатског аспекта занимљив је био дочек који су Млечани приредили византијском цару. У девет часова ујутро дужд Фоскари је изашао да поздрави цара, указао му је свако поштовање, правећи дубок наклон и стојећи гологлав док је цар Јован VIII остао седети пред њим. Тек након пристojног интервала дужд је такође узео столицу посебно постављену за њега, за нијансу на нижем нивоу с царева леве стране, након чега су договарали детаље церемоније царевог уласка у град. Потом се Фоскари вратио да припреми све за званичан пријем. Била је то, како истиче Норич, прва посета византијског цара икад посвећена Венецији и Венецијанци нису жалили труд ни новац да удовоље тој прилици, церемонијал дочека је био величанствен.²¹³ Наводећи да је ово прва посета византијског цара Венецији, Норич је вероватно свесно занемарио догађај из 1370. када се цар Јован V затекао у Венецији, јер је то био стицај околности а не званична посета.

²¹² Исто, р. 245.

²¹³ Исто, рр. 317-318.

4.2. Млетачки дипломатски апарат

Млетачка дипломатија због својих карактеристика заузима значајно место у историји дипломатије. Груб сматра да је Венеција била водећа сила у регулисању дипломатске праксе.²¹⁴ Говорећи о развоју млетачке дипломатије, Реумонт наводи:

„Али још и пре затварања Великог већа била се почела обраћати пажња на амбасаде. Далеке територије које је досегла Република (Венеција) после заузимања Константинопоља 1204. године (тада се дужд називао *dominator quartae partis et dimidia totius Imperii Romaniae*), да се не говори о њеним старим поседима на далматинској обали, стављали су Венецију у многобројне односе с иностранством, а томе је допринела и светска трговина, која се зачуђујуће брзо ширила“²¹⁵.

Према овоме може се закључити да је Венеција, историјски гледано, врло рано уочила велики значај дипломатских представништава, много пре такозваног затварања Великог већа 1297. Разлози за то могу се наћи у многобројним односима с иностранством у које је дошла после заузимања Константинопоља 1204., када је венецијански дужд постао један од четири владара Источног римског царства односно Византије у тада успостављеној квадријархији, а и пре тога Венеција је имала своје поседе на далматинској обали. Уз то, значајан утицај на ширење односа Венеције с иностранством имао је и убрзан развој светске трговине, у којој је Венеција заузела значајан положај. Међутим, упитно је шта је Реумонт подразумевао под амбасадама. У XIII веку, као што је познато, то су могла бити само *ad hoc* дипломатске мисије. Како истичу Митић и Ђорђевић, од свих је најчувенија била млетачка дипломатија и већ у XIII веку постојали су млетачки конзулати (млетачки конзул се звао бајол – *bailo*) на Леванту, у Аки, Тиру, Триполису, Тунису, а посебно у Византији.²¹⁶

Када се упореде Реумонтови наводи и ови потоњи од Митића и Ђорђевића, могло би се сматрати да је и Реумонт вероватно мислио или на млетачке конзулате, у чијим активностима су се тада мешале трговачке и дипломатске функције, или на *ad hoc* мисије. Конзули нису били дипломати, али владе су их понекад користиле за скупљање информација и достављање порука.²¹⁷ Иако су конзули првобитно били изабрани представници трговачке заједнице, њихова служба временом је почела зависити од

²¹⁴ Grubb, J. S. (1994), op. cit. , p. 615.

²¹⁵ Reumont, A. (1850), op. cit. , pp. 45-46.

²¹⁶ Mitić, M. i Đorđević, S. (2007), op. cit. , стр. 20.

²¹⁷ Hamilton, K. and Langhorne, R. (2011), op. cit. , p. 42.

влде њихове државе и до 1400. већина изабраних конзула замењена је конзулима послатим од државе, у најмању руку као известилаца колико и представника трговачке заједнице.²¹⁸ Млетачки конзули су тако постали важан извор и редовно достављање информација уобичајено се очекивало од њих, што је потом важан део дужности резидентног амбасадора.²¹⁹ Млетачки *бајло* у Константинопољу регуларно је обављао и дипломатске и конзуларне функције.²²⁰ И Спремић сматра да је *бајло* у Константинопољу био стални млетачки представник код византијског цара, а након пада Византије 1453. и код турског султана, што је био изузетак од средњовековне праксе.²²¹

Процват трговачких односа између италијанских градова током XII века наметао је потребу новог начина вођења дипломатије.²²² Позивајући се на документе које је изнео *Archivio di Stato di Venezia*, Дал Борго каже да се сложени апарат венецијанске дипломатије развијао још од XIII века, до стварања једног капиларног система амбасада, представништва и нунцијатура, благовремено смештених у престоницама Европе модерног доба. Истовремено се створила својеврсна легенда, не без основа, која је трајала вековима, да су млетачки дипломатски представници међу најприпремљенијима, најактивнијима и најефикаснијима.²²³

Да резимирамо: (1) венецијански дипломатски апарат почео је настајати још у XIII веку, што је релативно рано у односу на степен развоја дипломатије тадашње Европе; (2) Венеција је временом поставила своја стална дипломатска представништва у значајније европске престонице, што је допринело бољем праћењу друштвено-политичких прилика у тим државама; (3) у европским дипломатским круговима млетачки дипломати по многим параметрима сматрани за једне од најбољих. Дипломатска служба Серениссиме била је високо квалитетна²²⁴. Није без разлога то што су млетачки дипломати уживали глас да су међу најистакнутијим у Европи. Митић и Ђорђевић износе податак да је Венеција у XIII веку имала конзуле у више од тридесет градова, што се може сматрати импресивним бројем за то време.²²⁵ Свеједно, Млечани пре XV века нису имали дипломатска представништва осим оних *ad hoc*. Забуна настаје

²¹⁸ Engelhart, E. , „Consuls et Diplomats” (1890) у: Mattingly (1937), pp. 425-426.

²¹⁹ Mattingly, G. (1937), pp. 430-431.

²²⁰ Heyd, W. , „Histoire du Commerce du Levant” (1923) у: Mattingly (1937), op. cit. , p. 426.

²²¹ Спремић, М. , *Србија и Венеција (VI до XVI век)*, Службени гласник, Београд, стр. 164.

²²² Митић, М. и Ђорђевић, С. (2007), op. cit. , стр. 20.

²²³ Dal Borgo, M. , Popoli, etnie, religioni nelle relazioni degli ambasciatori veneziani, *Mediterranean world. Mediterranean studies*, vol 18 (2006), p. 24.

²²⁴ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 265.

²²⁵ Митић, М. и Ђорђевић, С. (2007), op. cit. , стр. 164.

када се говори о конзулатима, који су настали далеко пре резидентних амбасада. Нису се сматрали дипломатским представништвима, премда су вршили неке функције карактеристичне за амбасаде нпр. осматрање и обавештавање. Венеција већ од XIII века има разгранату мрежу конзулата.

Реумонт вели да у Венецији налазимо низ правних норми везаних за дипломатске односе, у време кад је политичка наука била још у повоју.²²⁶ Ово истиче авангардни статус Венеције у погледу правног регулисања дипломатских активности, што је дало допринос институционализацији дипломатије. И Митић и Ђорђевић наводе да је Венеција установила и детаљна правила дипломатске службе, према којима су млетачки дипломати били обавезни да, поред текућих извештаја, на крају своје мисије поднесу и извештај сенату.²²⁷ Да би подупрле ефикасност своје дипломатске службе, млетачке власти су на самом почетку XV века установиле службени архив државних тајни Републике, званично назван *Cancelleria Secreta*. У њему су чуване амбасадорске депеше и други тајни извештаји.²²⁸

У свом трактату о дипломатији, Ермолао Барбаро признао је да су млетачки дипломати били охоли или могли изгледати тако, али да су били такви јер су с правом били поносни на добро регулисане принципе венецијанске власти, на разгранату дипломатију која их је чинила познатим у читавом свету, и на информациони систем који је одражавао прецизност трговачких информација.²²⁹

4.2.1. Млетачки амбасадори

Венеција је била изузетна у слању високоранжираних грађана као резидентних амбасадора у иностранству.²³⁰ Према Беверли, млетачки амбасадори у XV веку нису били чланови професионалне дипломатске бирократије, већ високоранжирани, добро образовани патрицији који су имали су кључну улогу у вођењу Републике, без чије политичке службе млетачка држава не би могла функционисати.²³¹ Овде се код Беверли може уочити противречност у погледу тога да ли је млетачка дипломатска служба била професионална или не. Како сматра Мекнил, професионализацију млетачке администрације пратила је и професионализација дипломатије, нарочито после

²²⁶ Reumont, A. (1850), op. cit. , pp. 44-45.

²²⁷ Mitić, M. i Đorđević, S. (2007), op. cit. , стр. 20.

²²⁸ Iordanou, (2015), op. cit. , p. 9.

²²⁹ Covini, N. et al. (2015), p. 147.

²³⁰ Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 85.

²³¹ Beverly, T. (1999), op. cit. , p. 223.

успостављања резидентних амбасада.²³² Несумњиво је да је Венеција у циљу ефикасног управљања градила професионализовани административни апарат, што се показало у пракси, а тај процес професионализације обухватио је и дипломатију, односно дипломатски апарат. Млетачки амбасадори су стално опозивани из амбасада и места у венецијанском поседу да би заузели политичке позиције у Венецији, и делимично због тога они нису могли много година служити у иностранству, односно нису никад могли постати каријерни дипломати.²³³ Дакле, супротно тврдњама Беверли, управо би се могло рећи да процес професионализације обухватио и млетачку дипломатију, јер су млетачки амбасадори бирани из реда професионалног државног административног апарата.

Млетачки амбасадори су, како износи Реумонт, бирани из реда племства и морали су имати тридесет осам година.²³⁴ Овим Реумонт потврђује да су млетачки дипломати потицали из високе друштвене класе али и истиче занимљив податак о старосној граници за њихов избор, из чега се види о каквим су све детаљима Млечани размишљали када се ради о њиховом дипломатском апарату.

Код именовања дипломата Венеција је смишљено бирала своје патриције, не само најоданије него такође посебно припремљене, који су имали одређене квалитете као што су висока култура повезана са људском сензибилношћу, психолошка интуиција, конкретна политичко-административна практичност у решавању спорова и такође умеће окретања у корист Венеције потенцијалних трвења између других европских сила.²³⁵ Из овог је видљиво да су Млечани с посебном пажњом бирали своје дипломатске представнике, који су, поред тога што су припадали владајућим елитама, морали испуњавати додатне услове, које можемо сматрати прилично ригорозним. За дипломатске представнике узимали су најоданије припаднике владајуће класе, које су посебно припремали за дипломатске активности. Изабране дипломате морали су бити високообразоване, проницљиве, спретне у решавању спорова и извлачењу користи из туђих сукоба. Према Беверли, амбасадорска места у млетачкој дипломатији била су изборне позиције, одређени број кандидата се номиновао а потом се вршио избор гласањем.²³⁶ Дакле, постојала је процедура избора дипломата.

²³² McNeill, W. H. (1986), *op. cit.*, p. 69.

²³³ Beverly, T. (1999), *op. cit.*, p. 223.

²³⁴ Reumont, A. (1850), *op. cit.*, p. 47.

²³⁵ Dal Borgo, M. (2006), *op. cit.*, p. 24.

²³⁶ Beverly, T. (1999), *op. cit.*, p. 76.

Велико веће је још 1268. наредило млетачким амбасадорима да по повратку предају све поклоне које су добили током мандата и тај декрет је потврђиван неколико пута, а следили су и разни слични декрети. Од истог времена датира и закон који прописује обавезу оратора (амбасадора) да под заклетвом раде и преговарају послове увек у част и корист Републике.²³⁷ Флечер износи податак да је законима из 1403. и 1406., поновљеним 1482., млетачка власт забранила својим амбасадорима да примају поклоне и бенефиције.²³⁸ На основу ових података може се претпоставити колики значај је Венеција придавала дипломатији, доносивши одлуке којима је прописивала понашања дипломата у одређеним околностима, чиме је на сваки начин настојала заштитити државне интересе.

Трајање млетачких дипломатских мисија ограничено на само три године, како се то види у XVI веку после скоро уобичајене праксе увођења сталних амбасада, заснивало се углавном на неповерењу и на непрекидном надзору који налазимо у карактеру такве владе која је контратежила сваку снагу у држави посредством неке друге. Могло се с разлогом плашити да се због превише дугог одсуства амбасадора и њиховог дуготрајног боравка у страни држави губи могућност прикладног надзора и интерес домовине умањује у истом оном степену у којем се појављују други интереси, буде симпатије, граде односи који би могли бити штетни у односу на политику државе одашиљања, ако не и дијаметрално супротни.²³⁹ Из овога се може извући закључак да су Венецијанци били свесни могућности асимилације њихових дипломатских представника у држави у коју су послати у случају њиховог дугог боравка, и да би то могло нашкодити њиховим државним интересима. Из тог разлога, не препуштајући ништа случају, а да би лакше могла вршити надзор над својим дипломатским представништвима и предупредити евентуалну наклоност својих амбасадора страни држави противно интересима Венеције, она је ограничила трајање својих дипломатских мисија на три године. Беверли наводи да трајање венецијанских резидентних мисија генерално није прелазило две године у тоталу, а једини изузетак од тога су биле мисије које су слате на велику удаљеност од Венеције, које су укључивале дуготрајно путовање.²⁴⁰ Приметно је да Беверли износи мало другачији податак о трајању венецијанских дипломатских мисија од Реумонта. Међутим, у њиховим тврдњама и није толика разлика с обзиром да је према Беверли било дипломатских мисија које су

²³⁷ Reumont, A. (1850), *op. cit.*, p. 46.

²³⁸ Fletcher, C. (2015), *op. cit.*, p. 156.

²³⁹ Reumont, A. (1850), *op. cit.*, p. 48.

²⁴⁰ Beverly, T. (1999), *op. cit.*, p. 62.

трајале и преко две године ако су биле послате у много удаљене дестинације. У сваком случају, могло би се рећи да је Венеција ограничила трајање мандата својих резидентних дипломатских представника у циљу заштите државних интереса, односно да би предупредила штетне последице асимилације својих амбасадора у иностранству држави.

Један од разлога ограниченог трајања мандата млетачких амбасадора била је њихова улога у политичком животу Венеције. Како је већ речено, млетачки дипломати бирани су из реда припадника владајуће класе који су били на високим политичким положајима. Приметно је да Венецијанци нису хтели да праве структуру каријерних дипломата, људи који би се бавили само представљањем Венеције у иностранству. У том погледу веће поверење су имали у комбиновање политичких и дипломатских функција. Али то не значи да Венеција није градила професионални дипломатски апарат, чак напротив, што се види из одабира дипломата и правила којима је регулисала дипломатску службу.

Церемоније поводом поласка и повратка млетачких дипломата нису биле организоване само као одраз статуса амбасадора и његове државе, него и као одраз супремације Венеције.²⁴¹ Венеција је истицала статус велике силе организовањем церемонијала приликом одласка и доласка њених дипломата. Узор се може наћи у византијској дипломатији која је много полагала на церемонијале.

Млетачка република је раније него било која друга држава, изузев Милана, слала резидентне амбасадоре на стране дворове, који су држали Сенат и Веће десеторице добро информисаним.²⁴² Венеција је, заједно с Миланом, представљала авангарду резидентне дипломатије, а главна функција њених резидентних представништава, вероватно и испред преговарања, била је обавештавање млетачких органа о дешавањима у иностранству држави.

Млетачки амбасадор у Константинопољу носио је титулу *бајло*.²⁴³ Беверли сматра да је *бајло* био традиционални конзуларни службеник који је спајао дипломатске и трговачке дужности.²⁴⁴ У суштини, конзулати су настали пре амбасада и *бајло* је првобитно био трговачки, конзуларни представник, али је касније све више попримао дипломатске функције, да би после 1453. имао улогу резидентног амбасадора.

²⁴¹ Исто, р. 84.

²⁴² Lane, F. S. (1973), *op. cit.*, р. 265.

²⁴³ Reumont, A. (1850), *op. cit.*, р. 58.

²⁴⁴ Beverly, T. (1999), *op. cit.*, р. 13.

Према Дурстелеру *бајло* је био шеф млетачке дипломатије у Константинопољу. Било је то најважније дипломатско место после оног у Риму, а често и важније од њега, и оно је обично поверавано искусним људима који су показали спретност у другим амбасадама.²⁴⁵ Рим је био најважнији европски дипломатски центар јер су у њему били представници већине европских држава. Међутим, за Млетачку републику, због интензивних односа и економских интереса, прво са Византијом а касније с Турцима, веома важну улогу је играло млетачко дипломатско представништво у Константинопољу, којем је Република давала већи значај него амбасадама у већини других држава.

Због огромне и често одлучујуће улоге коју је Млетачка република имала не само у италијанским односима него и у целој Европи и Леванту, млетачким дипломатама отварало се широко поље на којем су достигли велику славу.²⁴⁶ Млетачка република је у другој половини XV и почетком XVI века била једна од политички најутицајнијих европских држава. То се одражавало у њеној дипломатији кроз коју је испољавала свој утицај а њеним дипломатама омогућило да стекну неприкосновен статус на дипломатској сцени.

4.2.2. Млетачке амбасаде 1454. – 1494.

Млетачка република је између 1454. и 1494. послала на стотине амбасада, које су знатно варирале у погледу дужине трајања и сврхе: резидентне или специјалне, дугорочне или краткотрајне, унутар или ван Италије. Распон места у која су Млечани слали амбасадоре у овом периоду био је широк. Они су слали дипломатска представништва практично у сваку италијанску државу тог времена, као и у многе државе широм Европе и на исток. У оквиру Италије Млечани су слали дипломатске представнике у најјаче државе на полуострву: Фиренцу, Милано, Рим, Напуљ, али и у мање као што су Мантова, Модена и Урбино.²⁴⁷ После Мира из Лодија Венеција је разменила резидентне амбасаде са Миланом, а сигурно пре 1457. већ је био млетачки резидентни амбасадор и у Напуљској краљевини.²⁴⁸ Млетачка република је слала своје амбасадоре у Рим пре него игде другде, зато што је Рим био важан дипломатски

²⁴⁵ Reumont, A. (1850), op. cit. , p. 58.

²⁴⁶ Исто, p. 49.

²⁴⁷ Beverly, T. (1999), op. cit. , pp. 58-59.

²⁴⁸ Mattingly, G. (1937), p. 433.

центар.²⁴⁹ Метингли истиче да је Рим био кључно место млетачке дипломатије.²⁵⁰ Изузев неколико прекида, током читаве друге половине XV века Венеција је била представљена у Риму, венецијански амбасадор био је тамо присутан скоро сваке године између 1454. и 1494.²⁵¹ Друго најчешће одредиште млетачких амбасадора у другој половини XV века био је Милано.²⁵² Ипак, млетачко представништво у Милану није било тако редовно, млетачки амбасадор је био присутан у Милану од 1454. до 1456., а након тога је било празнина, каткад је био а каткад није. Од 1484. до 1494. у Милану је стално био присутан бар један венецијански амбасадор.²⁵³ Венецијанско дипломатско представништво у Милану, иако не тако често као у Риму, ипак је било значајно. Како износи Метингли, Млетачка република је до 1454. послала резидентне амбасадоре и у Напуљску краљевину и Сиену, имала их је већ пре тога у Монферату и Савоји, а млетачки дипломати су такође слати и у Фиренцу али не тако често.²⁵⁴ Друга италијанска одредишта која су често примала венецијанске представнике су Ферара, Болоња, Мантова и Модена. Уобичајене дестинације ван Италије за млетачке дипломате биле су Свето римско царство и Отоманско царство.²⁵⁵ Виалон наводи да је 1454. у новој отоманској престоници био млетачки *бајло* као резидентни амбасадор.²⁵⁶ Венецијанске амбасаде су такође редовно слате и у Француску и код бургундског војводе, а мање учестало у Шпанију и повремено у Угарску.²⁵⁷ Метингли наводи да је Млетачка република 1478. послала резидентног амбасадора на француски двор.²⁵⁸

Типови венецијанских дипломатских мисија у другој половини XV века знатно су зависили од сврхе и стила. Резидентна мисија, за разлику од специјалне, била је она у којој је потпуно акредитовани амбасадор послат у иностранство да шаље информације опште природе о држави у коју је био послат. Између осталог био је послат пре да одржава него да ствара дипломатске односе.²⁵⁹

²⁴⁹ Beverly, T. (1999), op. cit. , pp. 58-59.

²⁵⁰ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 94.

²⁵¹ Beverly, T. (1999), op. cit. , p. 213.

²⁵² Исто, p. 59.

²⁵³ Исто, p. 214.

²⁵⁴ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 74.

²⁵⁵ Beverly, T. (1999), op. cit. , p. 60.

²⁵⁶ Viallon, M. , *Guere e Paci veneto-turche dal 1453. al 1573.* , op. cit. , p. 2.

²⁵⁷ Beverly, T. (1999), op. cit. , p. 60.

²⁵⁸ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 85.

²⁵⁹ Beverly, T. (1999), op. cit. , p. 203.

4.2.3. *Relazioni*

Венецијански амбасадори су били познати по својим извештајима пуним чињеница, који су садржавали информације о снази, слабостима и личностима сваке државе која је имала тежину у равнотежи.²⁶⁰ У Венецији је 1296. утврђено да њихови амбасадори морају по свом повратку пред државним органом који их је изабрао изнети извештаје зване *relazioni*. Затим је 1425. донесен декрет да *relazioni* морају бити у писаном облику.²⁶¹ И Лејн наводи да су по свом повратку млетачки резидентни амбасадори у Сенату износили извештаје о личностима, ресурсима и развоју државе у којој су служили.²⁶² Према процени Лазара Соранца, приближно 1500 таквих извештаја сачувано је у одређеном архиву. Фонд ових докумената грађен је вековима, такве списе не налазимо ни на једном другом месту.²⁶³ Иако најранији преживели од таквих извештаја, како износи Дурстелер, датира тек од 1492., њихово порекло потиче од закона из 1268., који је захтевао да амбасадори по повратку из мисије поднесу извештај о свему што су научили и чули а што се сматрало да иде у корист и част Венеције.²⁶⁴ Иако постоји неслагање података у вези године настанка обавезе амбасадора да шаљу извештаје, евидентно је да је Венеција већ у XIII веку имала прописе о томе.

Relazioni су, како их прецизно дефинише Реумонт, уређени, перфектни, систематизовани нацрти о држави о којој амбасадор извештава, и садрже новости, информације о њеном становништву, рентама, двору, породици и људима од поверења оних који управљају том државом, о значајним људима, и на крају о политичком стању, о алијансама, о рату и миру.²⁶⁵

Млетачки амбасадори су током боравка у страниј земљи редовно слали и писане извештаје својој влади, у којима су требали да покушају одговорити на свако питање произашло из кореспонденције са својом владом, да извести да ли су добили писмо од било кога и који је његов садржај или чак пошаљу његову копију. Они би такође описали кога су срели од задњег писања и презентовали срж конверзације, затим шта су радили тог дана, да ли су били на двору и слично. Били су ту често и дуги извештаји око војне и политичке ситуације. У овим извештајима редовно су помињани доласци и

²⁶⁰ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 242.

²⁶¹ Reumont, A. (1850), op. cit. , p. 50.

²⁶² Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 265.

²⁶³ Reumont, A. (1850), op. cit. , p. 50.

²⁶⁴ Dursteler, E. R. , „Describing or distorting the „Turk“: The *relazioni* of the Venetian ambassadors in Constantinople as historical source“, *ACTA HISTRIAE* 19, 2011, 1-2, p. 237.

²⁶⁵ Reumont, A. (1850), op. cit. , p. 51.

одласци других страних амбасадора. Односи с тим другим амбасадорима били су суштински део дипломатског посла. Венецијански амбасадори су били веома заокупирани кретањем страних амбасадора, бележили су њихове доласке и одласке и разговарали су с њима током мисије у иностранству.²⁶⁶

Хемптон наводи да су *relazioni*, званични извештаји по којима су били познати венецијански амбасадори, у XVI веку имитирани широм Европе.²⁶⁷ Могло би се закључити да је Венеција много раније од осталих увели праксу да њихови дипломатски представници током боравка у страној држави шаљу опсежне извештаје, чији садржај су били подаци о свему што се дешавало у тој држави. На тај начин је млетачка власт била добро обавештена о ситуацији у другим државама што јој је помагало да боље прилагоди своју спољну политику одређеним околностима. То представља још једну дипломатску категорију у којој Венеција има авангардни статус. Ту праксу су касније, током XVI века, почеле уводити и друге европске државе. И данас, у савременој дипломатији посматрање и обавештавање представља једну од основних функција дипломатских представништава.

4.3. Дипломатски односи Венеције са италијанским градовима-државама

Као што је већ речено, прву половину XV века на италијанском полуострву обележили су сукоби италијанских држава поводом њихових територијалних претензија. Средином XV века дошло је до застоја и успостављена је одређена равнотежа снага утврђена 1454. Миром из Лодија и Италијанском лигом након чега је наступио период релативног мира који је трајао до 1494. Ту другу половину XV века обележиле су интензивне дипломатске активности италијанских држава и услед тога стварање нове дипломатске праксе и нових дипломатских метода. Најважнија новина било је успостављање резидентних амбасада. Како и пре Мира из Лодија 1454. тако и после, без обзира на формирање опште италијанске лиге, у италијанском систему било је изражено стварање мањих савеза и контрасавеза од две-три државе и честа промена страна њихових чланица. И у том периоду мира било је повремених сукоба, тињале су нетрепеливости и прављене завере. То је кулминирало 1494. када је уследила

²⁶⁶ Beverly, T. (1999), op. cit. , p. 60.

²⁶⁷ Hampton, T. (2009), op. cit. , p. 25.

француска инвазија, што је представљало почетак Италијанских ратова. У свему томе Млетачка република имала је најистакнутију улогу, чије су претензије ка проширењу према унутрашњости остале италијанске државе, у првом реду Милано и Фиренца, сматрале преамбициозним. Она је од свих италијанских држава била економски и политички најмоћнија и најзначајнији актер италијанске равнотеже снага.

4.3.1. Сукоби и алијансе у периоду до француске инвазије

Млетачка политика до почетка XV века била је усмерена на господарење Медитераном. Венецијанска поморска оријентација одлагала је озбиљну копнену експанзију до 1404., али у наредних четврт века Венеција је контролисала територију све до Бергама и Креме.²⁶⁸ Дуго времена Венеција није ни осећала потребу за поседима на италијанском копну, али између 1404. и 1428. постала је најјача италијанска сила.²⁶⁹ Треба напоменути да је 1358. била изгубила Далмацију, али да је и њу успела повратити од Угарске у периоду 1409. -1420.²⁷⁰ Венеција се у тих педесетак година није била помирила с тим губитком. Успела је да 1409. купи од Ладисласа Напуљског, који се пре тога прогласио краљем Угарске, далматинске поседе за 100.000 форинти. Проблем је био то што је угарски трон убрзо преотео законити претендент, краљ Зигмунд, који је Далмацију посматрао као саставни део свог поседа, будући да је за Угарску представљала једини излаз на море. Венеција је чинила крајње што је могла да избегне рат. Послала је Краљу Зигмунду двојицу од својих најискуснијих дипломата, Барбарига и Моћенига, који су изнели да би Далмација требало да остане под венецијанском контролом пошто Венеција сама може држати Јадран слободним од пирата. Када је то одбијено, они су сугерисали да Венеција може држати Далмацију као Угарски феуд, плаћајући одређени годишњи порез, а исто тако су понудили Зигмунду, који је управо тада био изабран за западног цара, да га са једним сквадроном галија превезу у Рим да се крунише. Зигмунд је одбио све понуде Млечана и сукоби између њих су настављени, али након неколико битака обе стране су изгледа биле уверене да је дошло до застоја. Венеција је послала Зигмунду још једну амбасаду да тражи договор. Како је Зигмунд још увек инсистирао на својим правима у Далмацији, трајни мир није

²⁶⁸ Grubb, J. S. (1994), op. cit. , p. 612.

²⁶⁹ Chittolini, G. (1994), op. cit. , p. 601.

²⁷⁰ Spallacci, G. , „Le relazioni economiche nell’Alto e Medio Adriatico tardo medievale attraverso lo studio dei trattati commerciali“ у: Malatesta, M. , Rigato, D. E Cappi, V. (Ed.), *Strutture di potere, territorio ed economia nel mondo antico, medievale e moderno*, Dipartimento di Storia Culture Civiltà – DiSCi, Bologna, 2014, p. 6. , amsacta.unibo.it/3771/1/SPALLACCI.pdf (преузето 21.11.2016.)

постигнут, али је закључено петогодишње примирје, највише захваљујући напорима млетачког преговарача Томаса Моћенига.²⁷¹ Овај сукоб с Угарском око Далмације представља добар пример млетачког настојања да увек покуша решити спорове дипломатијом пре него што би ушла у рат, и да у томе није одустајала након првих неуспешних преговора. У преговорима је покушавала на сваки начин доћи до жељеног циља, ако не би прошла њена понуда она би износила другу па и после тога наредну, а њени дипломати су били на веома високом нивоу.

Када се млетачка држава почетком XV века почела ширити према унутрашњости италијанског полуострва дошла је у испреплетеније односе с Миланом и Фиренцом. Моћ миланског војводе Филипа Марије Висконтија почела се ширити и, када је уочена његова намера стицања нових територија на полуострву, Фиренца се осећала угроженом више од осталих италијанских градова и сматрала је да треба хитно формирати лигу против Висконтија која би морала укључивати Венецију. Али кад су Фирентинци у мају 1422. послали емисаре у Венецију са предлозима око тога, дужд Моћениго није прихватио, истичући да је Млетачка република, само три месеца пре тога, закључила узајамни сигурносни пакт с Миланом, да би осигурала војну подршку у случају даљих проблема с Угарском. Венеција је преферирала одбрамбене споразуме у односу на агресивне савезе, јер је њен просперитет био базиран на трговини, не на рату, и она није имала размирице с Миланом.²⁷² Страхујући за своју сигурност, Фиренца је 1423. поново позвала Венецију да јој се придружи у одбрани против Милана, али су Венецијанци одбили.²⁷³ Тада су изнели Венецији нови предлог, да посредују између ње и Угарске у решавању њиховог сукоба, надајући се тако да ће у том случају Венеција поништити пакт са Висконтијем остајући тако слободна да уђе у савез с Фиренцом. И још једном је одговор био негативан, с образложењем да је Венеција захвална на тако брижљивој понуди, али да је већ и пре било покушаја посредовања између ње и Угарске који су остали безуспешни. Венецијанци су сматрали да лига са Фиренцом може испровоцирати да Филипо Марија Висконти уђе у исти такав савез са Угарском, што би представљало претњу Венецији да буде нападнута са два фронта истовремено.²⁷⁴

Миланези су наставили с експанзијом и напредовали су према Ромањи. У фебруару 1424. заузели су Имолу а пет месеци касније код Загонаре су потукли

²⁷¹ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, pp. 290-291.

²⁷² Исто, pp. 296-297.

²⁷³ Lane, F. S. (1973), *op. cit.*, p. 228.

²⁷⁴ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, pp. 297-298.

фирентинску војску. Како су се порази Фирентинаца настављали, они су у Венецију слали нове амбасаде, али су Млечани стално одбијали да се умешају. Међутим, са сваком новом победом Миланеза изолационистички став Венеције постајао је све неоснованији.²⁷⁵

Почетком 1425. *condottiere*²⁷⁶ Кармањола, који је дотад дуго година био у служби Висконтија, прелази у Венецију и нуди своје услуге војсковође у борби против Милана, откривајући Висконтијеве амбиције које су уосталом потврђивале најгора страховања Венецијанаца, као и информације о слабостима и рањивим тачкама бившег послодавца.²⁷⁷ Лејн потврђује да је на почетку Ломбардијских ратова Венеција узела у службу Кармањолу који се већ био доказао као *condottiere* у служби миланског војводе.²⁷⁸ Следеће године закључила је и дуго одлагану лигу с Фиренцом. Следио је најамбициознији копнени рат који је Венеција дотад водила, у којем је она проширила своје границе на копну. У овом сукобу папа је подстицао мировне преговоре и споразум је потписан у децембру 1426. Овим уговором није ништа дефинитивно решено између сукобљених страна, Висконти је још увек нагињао ширењу своје моћи, а Венеција и Фиренца су још увек биле под претњом и након два месеца поново је избио рат. И поново је, посредовањем папиних дипломата, у априлу 1428. закључен мир који је трајао скоро две године, настављајући исти образац на дипломатском пољу: Филипо Марија Висконти је покушавао поново задобити Кармањолину стару оданост, Венеција се борила да одржи све слабију власт над Кармањолом, а сам Кармањола је тихо подстрекавао једне против других. Од та три актера Кармањола је био далеко најуспешнији. Он је био у позицији да преговара с Венецијом о уговору под још бољим условима него пре. Поред свега, он је остао у скоро свакодневном контакту с Висконтијем, и иако је прецизно извештавао Венецију о тим комуникацијама, стално је игнорисао захтев Сената да прекине с њима. Кармањолине амбиције постале су јасне свима, усмерене не мање него на владарски трон и утемељење своје династије. Млетачки сенат је у августу 1430. званично обећао Кармањоли Миланско војводство ако он заузме Милано. Међутим, Кармањола не само да није заузео Милано, него су због његовог лошег командовања Венецијанци изгубили неколико мањих градова.²⁷⁹

²⁷⁵ Исто, р. 302.

²⁷⁶ Назив за плаћеничког војсковођу у ренесансној Италији, <https://www.britannica.com/topic/condottiere>.

²⁷⁷ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , pp. 303-304.

²⁷⁸ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 232.

²⁷⁹ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , pp. 304-309.

Лејн износи да је због тога Веће десеторице осудило је Кармањолу на смрт и он је погубљен 1432.²⁸⁰

Очигледна је структурална флексибилност у погледу учесника у дипломатској арени ренесансних италијанских држава. Кармањола је као плаћенички војсковођа без своје територије учествовао у дипломатским преговорима са представницима држава.

Упркос Кармањолиним подбачајима, Венеција је из првих шест година рата после 1430. изашла са доста увећаном територијом њене империје. У августу 1435. Венеција је закључила споразум са царем Зигмундом, а при том јој је још један догађај ишао у прилог. Када је четири године раније, Зигмунд пролазио поред Милана на путу за његово крунисање у Риму, Филипо Марија Висконти одбио је да га прими. Наравно, то је ишло у прилог Венецији јер је погоршало односе између Зигмунда и Милана. Млечани су то вешто искористили и послали су писма свом амбасадору на империјалном двору, Марку Дандолу, са упутствима да захтева званична овлашћења не само за Фриули него и за све територије претходно освојене од Милана. Наиме, Венеција је дотад схватила да није довољно за њу да једноставно окупира освојене територије, ако хоће да избегне захтеве других за одређену територију, који су изазивали велике трошкове и трошење времена. Зигмунд још увек био гневан после понижења које је доживео од Висконтија и са задовољством је прихватио млетачке захтеве.²⁸¹ Из овог би се могао извући закључак да је тад за потврду легитимитета власти над освојеним територијама још увек било потребно одобрење вишег ауторитета тј. царске власти, јер италијански систем држава тад још није био независан од страног утицаја. Поред тога, ово би могло представљати и потврду да је Венеција имала резидентног амбасадора код цара Зигмунда већ 1435.

И Ђенова се 1436. побунила против Милана и придружила се млетачко-фирентинском савезу. У јуну 1439. и *condottiere* Лодовико Сфорца прикључио се савезу Венеције, Фиренце и Ђенове.²⁸² Ово је још једна велика потврда структуралне флексибилности ренесансне дипломатије, с обзиром да је још један моћни плаћенички војсковођа без своје територије равноправно ушао у савез са државама. Све у свему, очигледно је да су се италијанске државе које су биле у суседству Милана плашиле његове експанзије и хегемонистичких циљева.

²⁸⁰ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 232.

²⁸¹ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , pp. 313-315.

²⁸² Исто, pp. 315-319.

Међутим, гледајући од 1420. до средине XV века, и млетачка спољна политика била је првенствено посвећена увећавању њених територија на италијанском подручју, посебно према западу: Бреша и Бергамо 1426.-1428., Крема 1449., а такође и према Трентину – Рива дел Гарда 1440. и према Ромањи – Равена 1441.²⁸³ Ковини и остали наводе да се Милано од 1425. непрестано борио против Венеције, у ком периоду је изгубио Бергамо и Брешу.²⁸⁴ То значи да је и Млетачка република имала експанзионистичке и хегемонистичке претензије на италијанском копну, и да је највеће супарништво било између ње и Миланског војводства. Кнаптон сматра да је управо је стварање млетачког копненог доминиона (*terraferma*) заиста одредило политичку географију северне Италије и учинило Венецију најјачом италијанском државом.²⁸⁵

У претходном поглављу је истакнуто да је током четрдесетих година XV века било предлога за потписивање мира али да су се сукоби наставили. Од 1452. до 1454. вођен је Рат за миланско наслеђе у којем је Фиренза прешла на страну Милана. Тада је дошло до кулминације, до застоја изазваног замореношћу ратовима и 1454. италијанске државе су потписале Мир из Лодија, који је, како указују Ковини и остали, првобитно представљао један одвојен договор Венеције и Милана који је затим проширен, уз интензиван преговарачки посао, и на остале италијанске државе.²⁸⁶ Убрзо након тога формирана је и Италијанска лига.

Како расветљава Фреди, Италијанска лига имала је као резултат четрдесет година релативног мира на полуострву, вођење ратова замениле су дипломатске смицалице, завере, политички бракови и савези унутар саме лиге.²⁸⁷ Успркос стварању Италијанске лиге из 1454. и после, италијанске државе нису биле дипломатски ни политички уједињене у том периоду. Четрдесет година између 1454. и 1494. карактерисали су мањи конфликти између држава, династичке и територијалне кризе, стварање серије лига и контрალიга које су имале за циљ посредовање у растућим тензијама и несталним међудржавним односима.²⁸⁸ Посебно Венеција се налазила у нерешеним размирицама, нарочито са Миланом који се није помирио са губитком територија Бреше и Бергама.²⁸⁹ Према Ковини и осталима, после уговарања Италијанске лиге разлози несугласица и сукоба између Венеције и Милана нису превазиђени, али обема силама је одговарало

²⁸³ Knapton, M. , „The Terraferma State“ у: Dursteler, E. R. (Ed.), (2013), op. cit. , p. 85-86.

²⁸⁴ Covini, N. et al. (2015), op. cit. , p. 142.

²⁸⁵ Knapton, M. у: Dursteler, E. R. (Ed.) (2013), op. cit. , p. 86.

²⁸⁶ Covini, N. et al. (2015), op. cit. , p. 142.

²⁸⁷ Freddi, P. , „Rapporti tra Venezia e la nobiltà cremasca“ у: *Rivista Insula Fulcheria*, N. XXXVI-2006, p. 142.

²⁸⁸ Beverly, T. (1999), op. cit. , p. 60.

²⁸⁹ Freddi, P. (2006), op. cit. , p. 142.

да, избегавајући замршенија питања, наставе дијалог, а у самој сржи Италијанске лиге млетачка *Signoria* је била један од најважнијих саговорника за Миланско војводство.²⁹⁰ Даље, Млечани су имали размирице са Фиренцом која је покушавала да преотме терен млетачкој трговини, и са Римом због окупације Равене и горућег проблема око црквене власти на млетачкој територији. Поред свега тога, Венеција се морала одупрети отоманској претњи.²⁹¹

Склапање Мира из Лодија и формирање Италијанске лиге, и поред неколико мањих сукоба, резултирало је превагом дипломатије над ратом у периоду после 1454. и одржавањем мира, па макар и релативног, у наредне четири деценије на италијанском полуострву. Међутим, размирице Млетачке републике, као најјаче италијанске државе, са осталим италијанским државама нису никад решене, а стање мира било је условљено тренутним интересима сваког од актера, већим од спорних питања.

И Млетачка република и Милано су имали јаке интересе да буду у добрим односима или боље речено у стању мира. Поред осталог, Млечани су имали потребу за миром и због усмеравања својих ресурса против турског надирања на Балкану. С друге стране, нови владар Милана, Франческо Сфорца, требао је добре односе с Венецијом да би од ње добио пуно политичко признање а и гаранцију мирног наслеђа власти за своје потомке. Од 1455. милански амбасадори почели су у Венецији проводити дуге периоде ради потребе решавања разних политичких и трговачких питања.²⁹²

Напуљски краљ Алфонсо 1457. шаље своје савезнике против Малатесте од Риминија и Ђенове. Малатеста је преклињао млетачку *Signoriu* за помоћ а дужд Ђенове је тражио заштиту Млетачке републике. После заузимања неких Малатестиних места од стране Напуљске краљевине, Ђеновљани и Малатеста преговарају са напуљским краљем. Млетачка република је тада била сумњичава према напуљској војсци и припремала се за одбрану.²⁹³ Приметно је да је после Мира из Лодија дошло тензија и пораста ривалитета између Млетачке републике и Напуљске краљевине.

После 1466. растући ривалитет између Венеције и Милана довео је до затегнутих односа. Милано се плашио млетачког експанзионизма али се такође разметао агресивношћу и жељом за поновним освајањем територија које је Венеција била преотела.²⁹⁴ Ни након деценије од формирања Италијанске лиге супарништво између

²⁹⁰ Covini, N. et al. (2015), op. cit. , p. 142.

²⁹¹ Freddi, P. (2006), op. cit. , p. 142.

²⁹² Covini, N. et al. (2015), op. cit. , p. 142.

²⁹³ Archivio storico italiano, *La Storia d'Italia. Tomo settimo*, Gio. Pietro Vieusseux, Firenze, 1843, p. 38.

²⁹⁴ Covini, N. et al. (2015), op. cit. , p. 143.

Венеције и Милана се није стишало, чак напротив, тензије су расле јер су обе државе водиле експанзионистичку спољну политику.

Пилинини наводи да су у јануару 1467. Милано, Фиренца и Напуљска краљевина формирали тројну алијансу у коју је могла приступити и Венеција, али су Млечани одбили понуду тог савеза да му се прикључи јер је тада имала територијалне амбиције и није хтела улазити у лигу која би је трансформисала у пасивни елемент.²⁹⁵ Како се види, и поред постојања Италијанске лиге формиран је савез унутар тог савеза. Ова тројна алијанса само је потврдила статус Венеције као најјаче међу италијанским државама. Као одговор на тројну алијансу Милана, Фиренце и Напуљске краљевине, 1467. формирана је лига између Венеције и војводе од Савоје који је обећао да ће кренути против миланског војводе. Исте године, фирентински амбасадор у Венецији, Томасо Содерини, покушава наговорити Млечане да склопе мир с Фиренцом. У том периоду Бартоломео Колеоне, кондотијере у служби Венеције, заузима неке територије у фирентинском окружењу, а Фирентинци, да би задржали Колеонеа који је представљао претњу за њихову територију, узбуњују миланског војводу да крене против Венеције.²⁹⁶ Од 1468. приметна је била типична ситуација у равнотежи снага на принципу ланчане реакције: мој сусед је мој непријатељ, али сусед мог непријатеља је мој пријатељ. Венеција је била у антагонизму са Миланом али је била у dobrим односима са Савојом која је била непријатељски настројена према Милану.²⁹⁷ Напуљска краљевина, Милано и Фиренца 1469. шаљу амбасадоре у Млетачку републику, позивајући је у савез против папе.²⁹⁸ Међутим, исте године Венеција и папа су договорили савез од 25 година оставивши могућност да се и остале државе прикључе.²⁹⁹

Милано је 1471. опозвао своје дипломатско представништво у Венецији, прекидајући коју годину формалне односе. Венецијанци су 1472. грубо написали Сфорци да одлука да ли ће држати или неће представника у Венецији зависи само од њега, и 1473. поново је успостављена резидентна миланска амбасада у Млетачкој републици, прво хладно а затим с највећом срдечношћу, достижући пуну билатералну размену резидентних представништава.³⁰⁰ Како износи Италијански историјски архив (*Archivio storico italiano*), 1473. формирана је лига Млетачке републике, Фиренце и

²⁹⁵ Pillinini, G. (1970), op. cit. , p. 75.

²⁹⁶ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , p. 39.

²⁹⁷ Pillinini, G. (1970), op. cit. , p. 106.

²⁹⁸ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , p. 39.

²⁹⁹ Pillinini, G. (1970), op. cit. , p. 80.

³⁰⁰ Covini, N. et al. (2015), op. cit. , p. 143.

Милана, чиме је онда папа био незадовољан.³⁰¹ Овде треба нагласити да Пилинини сматра да је та лига формирана 1474.³⁰²

Италијански билатерални и трилатерални савези су у ствари врло често тежили проширењу чак до укључења страних сила. На пример, савезу Фиренце, Милана и Венеције из 1474. противтежио је савез Папске државе и Напуљске краљевине из 1475., али та два блока нису били супротстављени као два статична елемента. Напуљски владар био је развио политику склапања бракова, посредством које је учврстио везе с Фераром 1473., Угарском 1476. и Арагоном 1477.³⁰³

Без обзира што су тада били у савезу, занимљив је податак да је милански војвода је 1475. понудио Венецији помоћ за рат против Турака, значи ван италијанске територије.³⁰⁴

Након прекида од 1479., односи између Венеције и Милана су поново успостављени после мира из 1484. Крајем осамдесетих година XV века Венеција је у Милано послала Ермолаа Барбара као резидентног амбасадора. Док се ривалитет између Милана и Напуљске краљевине погоршавао, размена резидентних амбасада на билатералној основи између Млетачке републике и Милана се наставила током деведесетих година XV века.³⁰⁵

У суштини, млетачко-милански дипломатски односи одвијали су се у једној политичкој клими распламсавања супарништва, али су се такође односили на богате економске односе и континуирану размену. Дипломатску комуникацију између Млетачке републике и Миланског војводства отежавала је, поред осталог, и различита историјска, политичка и институционална традиција.³⁰⁶ Како је већ речено, и Млетачка република и Милано имали су експанзионистичке тежње и то према истим територијама и то је неминовно довело до великог супарништва. Млетачка република је имала дужу традицију, организованији и стабилнији политички систем и администрацију, а у Милану Сфорца се још увек морао борити за легитимитет своје власти, тако да је то сигурно производило проблеме у дипломатских односима.

Венеција и Ферара су дуго година биле у изврским пријатељским и добросуседским односима. Чак је Венеција 1476. и интервенисала да подржи војводу

³⁰¹ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , p. 39.

³⁰² Види у: Pillinini, G. (1970), op. cit. , p. 102.

³⁰³ Исто

³⁰⁴ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , p. 35.

³⁰⁵ Covini, N. et al. (2015), op. cit. , pp. 143-146.

³⁰⁶ Исто, p. 143.

Еркола Д'Естеа против покушаја његовог нећака да узурпира његов трон.³⁰⁷ Године 1477. војвода од Фераре понудио је Венецији помоћ против Турака у Фурланији.³⁰⁸ Али после тога, војвода Ерколе, по свему судећи под утицајем свог таста краља Фердинанда Напуљског, кренуо је са политиком намерних провокација: прво је почео градити солане око ушћа реке По у инат монополу који је Венеција љубоморно чувала неких седам-осам векова, друго, поставио је неколико нејасних питања око одређивања границе која, оправдана или не, свакако нису била вредна свађа, и на крају, кад је венецијанског конзула због неплаћених дугова екскомуницирао епископски викар, Ерколе се приклонио викару, и чак и након осуде тог чина од стране сопственог бискупа и папе, одбио је поново поставити венецијанског конзула.³⁰⁹ Услед тих околности, 1482. дошло је до рата између Венеције и Фераре.³¹⁰ Тада се Венеција нашла на ваги на којој су против ње претежиле већина од најјачих италијанских сила укључујући Милано и Фиренцу, као и Напуљска краљевина, стављајући се на страну Фераре. Једини савезник Венеције, како се показало и довољан, био је папа Сикст који је имао сопствени разлог да види Напуљ и Ферару понижене и који је охрабривао Венецију од почетка тог конфликта.³¹¹ Иако је Венеција пре тога у рату Фиренце с папом 1478. фаворизовала Фирентинце, папа је стао на страну Венеције.³¹² Захваљујући папиној подршци, венецијанске снаге су започеле офанзиву, међутим након знатних успеха на почетку, папа Сикст је без упозорења променио страну јер је његова јужна граница била под озбиљном претњом напуљског краља. Папина прва реакција после промене стране била је позив Венецији да положи оружје, који је дужд Моћениго учтиво али чврсто одбио, водећи рачуна да напомене да, како је то оружје мало пре тога добило лични благослов Његове Светости, његов коначни тријумф био је у сваком случају осигуран.³¹³ Може се претпоставити да је ова млетачка саркастичност много увредила папу. Поводом тога, папа је у мају 1483. ставио Венецију под интердикт, који је Млетачка република једноставно одбила да прихвати. Њени представници у Риму су одбили да проследе папску булу својој влади, обавезујући Сикста да је мора по специјалном гласнику послати патријарху, који се кад је дошао ред на њега изјаснио да је сувише болестан да би папску булу проследио дужду или

³⁰⁷ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, p. 360.

³⁰⁸ Archivio storico italiano (1843), *op. cit.*, p. 36.

³⁰⁹ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, p. 360.

³¹⁰ Archivio storico italiano (1843), *op. cit.*, p. 40.

³¹¹ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, p. 360.

³¹² Archivio storico italiano (1843), *op. cit.*, pp. 39-40.

³¹³ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, pp. 360-361.

Сенату. Међутим, патријарх је одмах о томе информисао Веће десеторице, које је издало наређење да тајност мора бити сачувана по сваку цену и да цркве морају наставити да обављају своју свету службу уобичајено као и дотад. У међувремену је папа информисан да Венеција намерава да се обрати наредном црквеном Сабору, а ту намеру је Венеција објавила свету закуцавши копију њеног писма на врата цркве Сан Ђелсо у Риму. Тако је Венеција још једном показала да може пркосити папи, али није поново добила његово савезништво које јој је очајнички требало.³¹⁴ У овим поступцима Млетачке републике огледа се вештина њене дипломатије, међутим у овом случају ни на тај начин није успела преокренути ситуацију у своју корист. Папа 1483. отпушта млетачког амбасадора и припрема се покренути рат против Венеције, а поводом тога Венеција шаље Асканија Лоредана у Француску и Себастијана Бадоера цару Светог римског царства, да се жале на папин поступак.³¹⁵ Том приликом Венеција је сугерисала француском краљу Шарлу VIII да би требао окупирати Италију ради остварења својих легитимних права на Напуљску краљевину а да би његов рођак, војвода од Орлеана, требао истовремено заузети Милано као своје наслеђе.³¹⁶ Исто тако, млетачка *Синјорија*, да би срозала углед папе, наређује да сви венецијански прелати који се налазе у Риму морају напустити тај град.³¹⁷ Важно је напоменути да у том моменту ни Шарл VIII ни цар нису прихватили предлог Венеције.³¹⁸ Кад се папа одвојио од лиге с Венецијом прихватио је предлоге напуљског краља, уједињујући се с њим и с миланским војводом. Ипак, 1484. закључен је мир између Венеције, папе, Напуљског краљевства, Милана, Фиренце, Фераре и Мантове.³¹⁹ Тиме је италијански систем равнотеже снага односно релативни мир продужен за још десет година.

У италијанском систему држава ситуација се веома брзо мењала, из године у годину, да не кажемо из часа у час, тако да је период од неколико година доносио огромне промене. Норич износи податак да је Венеција крајем 1492. одбила званични војни савез са Шарлом VIII показавши много мање ентузијазма него што је имала девет година раније, и истакавши да су њихове две државе већ у таквим пријатељским односима да није потребна никаква даља демонстрација солидарности, а с друге стране

³¹⁴ Исто, р. 361.

³¹⁵ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , р. 40.

³¹⁶ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , р. 361.

³¹⁷ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , р. 40.

³¹⁸ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , р. 361.

³¹⁹ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , р. 40.

да је потписала мировни споразум с Бајазитом, и не може узети учешћа у било каквој експедицији против Турака.³²⁰

На крају, могло би се резимирати да је у периоду од потписивања Мира из Лодија 1454. до почетка Италијанских ратова 1494. на италијанском полуострву владао релативни мир са неколико мањих сукоба. У том периоду дошло је до преваге дипломатије над ратом и до интензивирања дипломатских односа. Дипломатија тог периода имала је своје специфичне одлике. Услед интензивирања дипломатских односа створене су нове дипломатске методе и институције у виду резидентне дипломатије односно резидентних амбасада. Фубини сматра да је интензивирање дипломатских активности у XV веку било директно везано за млетачку експанзију на италијанском копну.³²¹ Потписивањем Мира из Лодија и формирањем Италијанске лиге међу италијанским државама успостављена је одређена равнотежа снага. У систему равнотеже снага италијанских држава Млетачка република је била најважнији актер. Током читавог тог периода веома је изражена још једна одлика дипломатије италијанских држава, која се наставила и још неких тридесетак година после тога, а та појава у толикој мери није забележена у историји ни пре ни после. Наиме, и поред тога што су формирале једну свеопшту италијанску лигу, италијанске државе правиле су мање савезе и контрасавезе. При том су веома често и могло би се рећи веома брзо мењале стране у складу с тренутним околностима и интересима. И поред интензивирања дипломатије, политичка ситуација у италијанском систему држава није била стабилна. Приметно је владао дипломатски опортунизам, били су изражени експанзионистички циљеви, тињале су несугласице. У свему томе млетачка дипломатија генерално се сматра најефикаснијом, у одређеном смислу могло би се рећи и најбољом.

4.3.2. Француска инвазија 1494. – почетак италијанских ратова

Године 1494. десила се француска инвазија на Италију.³²² Томе су, према Гвичардинију, претходиле поделе италијанских држава, једни су се стављали на страну Француза, друге против.³²³ Милански војвода Лодовико Моро, како истиче Норич, потписујући сепаратни споразум са Шарлом VIII није само разорио Италијанску лигу

³²⁰ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 371.

³²¹ Fubini, R. (2000), op. cit. , p. 32.

³²² Mallett, M. E. and Shaw, C. , *The Italian Wars, 1494-1559*, Routledge, London and New York, 2014, , p. 6.

³²³ Guicciardini, F. , *Storia d'Italia*, Einaudi, 1561/1971, p. 54.

него и основни концепт слободне Италије.³²⁴ Гвичардини каже да је Венеција тада остала неутрална, чекајући исход ситуације, и додаје, истичући млетачки опортунизам, да је она чак очекивала да ће услед дугих ратова других проширити млетачку империју, не марећи што је остатак Италије био узнемирен.³²⁵ Метингли сматра да је француска инвазија окончала период италијанске ренесансне дипломатије и заувек уништила италијански систем држава.³²⁶ У августу 1494. француски краљ Шарл VIII је почео инвазију на Италију и без већих потешкоћа у децембру 1494. је ушао у Рим и приморао папу да потпише споразум којим допушта француској војсци пролаз преко папинских поседа и да му преда под надзор заробљеног турског принца Ђема. У фебруару 1495. Французи освајају Напуљ. Али док су краљ Шарл и француска војска траћили време у Напуљу, мудри Венецијанци су припремали план како растеретити полуострво од странаца.³²⁷

Већ у лето 1495. Шарл VIII је послао Филипа де Комина у дипломатску мисију у Венецију да је одржи по страни. Комин је имао сјајан пријем од *Сињорије* и резидирао је осам мјесеци у Венецији на њихов трошак. Успут речено, и сваки други амбасадор третиран је на исти начин, а било их је тих мјесеци у Венецији из свих држава Европе.³²⁸ Ови подаци указују на неколико ствари. Прво, потврђују статус Венеције као најјаче италијанске силе. Друго, Млечани су преферирали изузетно добар однос према страним дипломатама, чиме су вероватно желели на одређен начин купити њихову наклоност. И треће, Венеција је у то време била важан дипломатски центар.

Комин је убеђивао Млечанине да је Шарл VIII дошао у Италију само из два разлога: да спроведе своје захтеве за Напуљско краљевство и да затим крене у борбу против Турака, али Венецијанци нису били убеђени у то. Пад Напуља је убзао курс млетачке дипломатије.³²⁹ Године 1495. створена је лига између Млетачке републике, папе, цара Максимилијана, шпанског краља, миланског војводе, Фераре и Болоње, у циљу очувања њихових држава против Француза.³³⁰ То исто потврђује и Флечер, наводећи да је у марту 1495., као одговор на француско надирање, формирана Венецијанска лига коју су поред Венеције чинили цар Светог римског царства,

³²⁴ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 381.

³²⁵ Guicciardini, F. (1561/1971), op. cit. , pp. 54-55.

³²⁶ Mattingly, G. (1988), op. cit. , p. 105.

³²⁷ Mowat, R. B. , *A History of European Diplomacy 1451-1789*, Edward Arnold & Co, London, 1928, p. 26.

³²⁸ Исто.

³²⁹ Исто, pp. 26-27.

³³⁰ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , p. 41.

Фердинанд Арагонски, папа и Лодовико Сфорца.³³¹ Лејн указује да Венецијанска лига није била чисто италијанска, њени потписници били су и немачки цар и шпански краљ, и тако се италијански систем држава проширио се у европски систем држава.³³² Под притиском Венецијанске лиге, у октобру 1495. Шарл се са својом војском ипак повукао у Француску.³³³

Расветљавајући ефекте Венецијанске лиге, Мауат наводи да је систем равнотеже снага често примењиван међу италијанским државама у циљу спречавања преминације на полуострву било које од италијанских сила, било Венеције, Фиренце, Милана или Напуља. Миром из Лодија 1454. главне италијанске државе створиле су алијансу да спрече мешање француске краљевске куће у односе на полуострву и ширење њеног утицаја. Формирајући лигу 1495. Венецијанци су поново ставили систем у погон. Али систему равнотеже снага били су добро уздрмани темељи и он није више постигао сталност. Регулисање из 1495. трајало је још само четири године.³³⁴

Уговор о Венецијанској лиги из 1495. објавио је Европи нови систем регулисања међународних односа.³³⁵ Иначе је после 1494. на италијанском полуострву приметна промена правца у дипломатији од мировне ка ратној.³³⁶ Да би пратила нови развој равнотеже снага, Венеција је послала резидентне амбасадоре на све веће дворове Европе.³³⁷ Успоставила је, како прецизира Метингли, резидентне амбасаде у Немачкој и Шпанији 1495., у Енглеској 1496., и од тада је обично имала стална дипломатска представништва у свим већим европским монархијама.³³⁸

Венеција је и даље наставила да се меша у односе других италијанских политичких актера. Она 1496. шаље Паола Капела да измири господара Салерна и друге племиће са напуљским краљем Ферантеом. Исте године, Пиза, притиснута од Фиренце, тражи помоћ од Венеције и Венецијанци стају на њену страну.³³⁹ Између Венеције и Француза 1497. склопљено је примирје.³⁴⁰ Тада је систем равнотеже снага и пао само зато што је Венеција касније несмотрено прешла на страну Француске, привучена изгледима стицања још више територија на италијанском тлу.³⁴¹ Потом

³³¹ Fletcher, C. (2015), *op. cit.*, p. 29.

³³² Lane, F. S. (1973), *op. cit.*, p. 241.

³³³ Mowat, R. B. (1928), *op. cit.*, p. 27.

³³⁴ Исто, p. 28.

³³⁵ Исто.

³³⁶ Fletcher, C. (2015), *op. cit.*, pp. 33-34.

³³⁷ Lane, F. S. (1973), *op. cit.*, p. 241.

³³⁸ Mattingly, G. (1988), *op. cit.*, p. 132.

³³⁹ Archivio storico italiano (1843), *op. cit.*, p. 42

³⁴⁰ Archivio storico italiano (1843), *op. cit.*, p. 37.

³⁴¹ Mowat, R. B. (1928), *op. cit.*, p. 28.

италијански владари, највише Фирентинци и Ферарези, лобирају код Турака против Венеције. Фиренца је нудила Турцима 50.000 дуката да пошаље војску против Венеције да би је одвратила од заузимања Пизе. Такође и папа Александар VI покушава 1498. иритирати Турке против Венеције, али је након жалби Млечана папа признао грешку.³⁴²

У априлу 1498. изненада је умро француски краљ Шарл VIII и њега је наследио Луј XII који је Француску још једном увео у италијанску арену. Али он је, за разлику од свог претходника, био довољно опрезан да прво припреми пут помоћу дипломатије, и нашао је Млечане изненађујуће спремне да склопе савез с њим, изгледа да је иницијатива дошла од самих Млечана.³⁴³ Томе је допринело и то што се Милано окренуо против Венеције.³⁴⁴ Млечани су понудили да помогну Лују XII под условом да им гарантује Кремону и територије познате као Гјара д'Ада с обе стране истоимене реке. Тај уговор је закључен у фебруару 1498. у француском граду Блуа.³⁴⁵ Макијавели је сматрао да је Луја XII у Италију довела амбиција Млечана који су његовим доласком хтели задобити пола Ломбардије.³⁴⁶ Лујов циљ био је заузимање Милана и читаве његове територије изузев дела који би припао Венецији. То је био један од првих из дуге серије такозваних Уговора о подели, који су имали одлике модерних међународних односа. Француска војска је 1499. без потешкоћа заузела Милано а војвода Лодовико Сфорца је избегао на двор цара Максимилијана у Инсбруку. Венеција је у складу с погодбом запосела територије Кремоне и Аде.³⁴⁷ То би се ипак могло назвати несмотреношћу Венеције. Да би добили два града у Ломбардији, како истиче Макијавели, Млечани су тада учинили Луја XII господаром две трећине Италије.³⁴⁸ Те исте године папа уступа Венецији 40 припадника клера за рат против Турака. Такође и војвода од Урбина тада шаље помоћ Венецији. Међутим, у исто време италијански владари, међу којима су напуљски краљ Федерико, војвода од Фераре, војвода од Мантове, и Фирентинци одвраћају Турке да склопе мир с Венецијом.³⁴⁹

Може се извести закључак да је француском инвазијом 1494. започето уништавање италијанског система равнотеже снага и крај златног доба италијанске ренесансне дипломатије. Дипломатија се поново окренула у правцу рата. Млетачка

³⁴² Archivio storico italiano (1843), op. cit. , p. 37.

³⁴³ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , pp. 28-29.

³⁴⁴ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 242.

³⁴⁵ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 29.

³⁴⁶ Machiavelli, N. (1532/1961), op. cit. , p. 10.

³⁴⁷ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , pp. 29-30-

³⁴⁸ Machiavelli, N. (1532/1961), op. cit. , p. 10.

³⁴⁹ Archivio storico italiano (1843), op. cit. , p. 37.

република је тада била оријентисана ка протеривању Француза из Италије. Као и обично, водила је активну дипломатију и поставила је резидентне амбасадоре широм Европе с циљем прилагођавања новим политичким односима. Уласком немачког цара и шпанског краља у Венецијанску лигу, може се рећи да италијански систем држава прелази у европски. Односи између самих италијанских држава су у знаку нетрпељивости. Приметно је било присуство принципа *мој сусед је мој непријатељ, сусед мог суседа је мој пријатељ*, по коме је Венеција подржавала Пизу против Фиренце. С друге стране, многе италијанске хришћанске државе су позивале једног исламског освајача против Венеције, такође хришћанске државе, с циљем да је ослабе и смање њен утицај на италијанском полуострву. Могло би се рећи да је и Венеција у најмању руку направила несмотрен корак, правећи нагли заокрет. Наиме, ради своје похлепе за територијом она мења страну и улази у савез са Француском и тиме угрожава независност читаве Италије. Видљиво је да је и у овом периоду био изражен дипломатски опортунизам и брза промена страна у савезима. И опет све упућује на то да је Млетачка република била главни актер тих дешавања.

4.3.3. Лига из Камбреа 1508. – спутавање венецијанске хегемоније

Након само пар година односи се опет мењају. Када је Јулије II постао папа, захтевао је да Венеција што пре врати Папској држави области које је окупирала у Ромањи. Млетачки дужд Лоредан је одговорио да ће Светој столици вратити само градове Фано и Урбино али не и остале центре, за које је тражио додељивање феудалне власти папи као њиховом врховном господару. То је било средство да се формално признају права Свете столице, али у стварности да се она неограничено избегну.³⁵⁰ И на овом примеру може се сагледати виртуозност млетачке дипломатије. Она је увек имала начин да изнесе понуду у којој су садржани њени интереси а да притом направи привид да чини уступак другој страни.

Међутим, тиме су Млечани себи натоварили гнев папе Јулија II који је због тога приступио тајном савезу с Француском и Светим римским царством.³⁵¹ Јулије II није пристајао на компромисе и послао је нунције у Француску и Немачку, тражећи

³⁵⁰ Gullino, G. , „La classe politica veneziana, ambizioni e limiti“ у: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.), *L'Europa e la Serenissima. La svolta del 1509. Nel V centenario della battaglia di Agnadello*, Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti, Venezia, 2011, p. 20.

³⁵¹ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 33.

стварање антивенецијанске лиге.³⁵² У француском граду Блуа, 1504. потписан је споразум између Луја XII, цара Максимилијана и надвојводе Филипа Аустријског, званично с циљем одржања *statusa quo* у Италији али у позадини те уније Хабзбурга и Бурбона у сарадњи с папом Јулијем II крио се пројекат цепања Венеције. Венеција је направила огромну грешку окупирајући Фаенцу и Римини у намери да створи стратешку границу.³⁵³ Међутим, иако је тај договор остао мртво слово на папиру, Венеција, будући заокупљена другим проблемима, ипак није остала нема на ову могућу опасност, те је 1505. године вратила Светој столици готово сву Ромању, задржавши само Фаенцу и Римини.³⁵⁴

Између 1505. и 1508. године наставили су се преговори, час тајни час отворени, између Луја XII, Максимилијана I и папе Јулија II, у центру којих је била Венеција, која је повремено била позивана да се удружи с овим или оним, а у појединим тренуцима и предмет агресивних циљева истих оних који су јој пре тога нудили пријатељство. Млетачка Република није се везивала ни са ким, мало због поверења у несугласице које су делиле њене противнике, а мало због оданости чврстом савезу с Француском.³⁵⁵

Цар Максимилијан I је 1507. затражио од Венеције слободан пролаз преко њене територије да би са својим трупам дошао до Рима, с циљем да га папа крунише за цара Светог римског царства.³⁵⁶ Али млетачки агенти на његовом двору и око њега известили су своје господаре да су Максимилијанови примарни циљеви били протеривање Француза из Ђенове и Милана, и Млечана самих из Вероне и Вићенце, ојачавајући тако своје империјалне захтеве за ова четири града. Венеција је на то одговорила, учтиво али чврсто, да ће Његово царско величанство бити дочекано са свим почастима ако дође без ратне хуке и звецкања оружјем, али ако дође с војним снагама њене уговорне обавезе и њена политика неутралности би је спречила да удовољи његовим захтевима.³⁵⁷ Пошто су Млечани одбили да допусте пролаз преко своје територије, Максимилијан I је са својом војском ипак кренуо пут Рима с намером да на силу прође преко Венеције. Тако је дошло до краткотрајног рата између немачких и венецијанских трупа у којем су Венецијанци извојевали победу и у којем су своју територију на полуострву проширили као никад до тада, откидајући важне територије од Шпаније, папе и цара. Само с Француском није било мотива за сукоб, иако Луј XII

³⁵² Gullino, G. у: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , p. 20.

³⁵³ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , pp. 32-33.

³⁵⁴ Gullino, G. у: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , pp. 20-21.

³⁵⁵ Исто, р. 21.

³⁵⁶ Исто.

³⁵⁷ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 393.

није имао много разлога да се радује венецијанској присутности у многим ломбардијским провинцијама као што су Бергамо, Бреша, Крема и Кремона.³⁵⁸

Главни заговарач антивенецијанске лиге био је папа Јулије II.³⁵⁹ Он је крајем 1508. и створио Лигу из Камбреа заједно са царем Светог римског царства Максимилијаном, француским краљем Лујем XIII и Фердинандом Арагонским, са амбициозним планом да окупира венецијанске територије на полуострву.³⁶⁰ Изгледа да су тада хришћански владари измирили ривалства и потиснули међусобна неповерења на основу поделе млетачких поседа. Био је то можда највећи до тада виђен савез у којем се практично цела Европа удружила против Млетачке републике.³⁶¹

Током преговора око формирања Камбрејске лиге Фердинанд Католички је писао свом амбасадору код папе Јулија II да не може прихватити тројну алијансу (Папска држава, Француска и Арагон) коју је папа заговарао, ако њој не приступи и Максимилијан I, цар Светог римског царства, јер у противном ни француски краљ неће пристати зато што сматра извесним да Венецијанцима неће недостајати новца и да ће се они с новцем, људством и савезом с Немачком моћи успешно бранити.³⁶² Званична сврха те лиге била је борба против Турака, али исте године између цара, папе и француског краља потписан је додатни тајни споразум који је означио Венецију као непријатеља.³⁶³ Очигледно је да су се и велике силе плашиле млетачке економске моћи, којом се она сигурно обилато користила и у спољној политици. Због тога и због хегемонистичких тежњи Венеција је била у жижи европских збивања, и означена од стране Лиге из Камбреа као фактор којег треба уништити.

Како су ствари тада стојале могло би се рећи да су само потребе опште европске равнотеже спасиле Венецију и омогућиле јој да задржи своју независност и одређени степен моћи, коју ни шпанска а ни каснија француска надмоћ нису успеле обликовати према сопственим жељама. То се очигледно управо показало одмах после Ањадела, када би без непосредног распада Лиге из Камбреа судбина Венеције била тотална и непоправљива пропаст.³⁶⁴ Према томе, Венеција не само да је била важан фактор у италијанској равнотежи снага, него и у европској и то јој је много помогло да опстане

³⁵⁸ Gullino, G. y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , p. 22.

³⁵⁹ Исто, p. 20.

³⁶⁰ Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 30.

³⁶¹ Gullino, G. y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , p. 23.

³⁶² Baron de Terrateig, „Política en Italia del Rey Católico. 1507-1510“ II наведено у: Galasso, G., „Il quadro internazionale“ y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit., p. 14.

³⁶³ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 34.

³⁶⁴ Galasso, G. y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , pp. 17-18.

као независна. Иако су се европске силе у једном моменту биле ујединиле против Венеције, и између њих самих је владао ривалитет и њихов савез није могао опстати.

Најзанимљивије од свега било је кретање папе Јулија II у овим дешавањима. Његов позив Французима и његова Лига из Камбреа били су веома успешни. Венеција је кажњена, међутим на штету целе Италије, и како се чинило осуђена да постане део француске империје. А онда је, управо из тог разлога, Јулије II брзо променио правац, стављајући сву своју тежину односно своје богатство, престиж, могућности дипломатског утицаја, на страну Венеције.³⁶⁵

Млечани су одлучили да се супротставе Лиги, верујући да ће једном за свагда протерати Французе из Италије.³⁶⁶ Гулино се с разлогом питао зашто Венеција није покушала разбити тај савез тако што би истакла оне уступке који би разјединили Лигу, с обзиром да је млетачка политичка класа била изврсна, њена дипломатија на висини консолидоване традиције, зашто није покушала избећи сукоб у којем би вероватно подлегла? Одговор лежи у убеђењу млетачке владе да је Венеција била у стању савладати и ово искушење. У првим годинама XVI века Венеција је још увек била доминантна сила у светској трговини, њени финансијски ресурси су били огромни, њеној политичкој класи није било равне у Европи, имала је највећи индустријски комплекс који је свет тада познавао. Тако се може објаснити венецијански понос, поверење њених управљача у сопствену снагу и истовремено у неслагања и трвења која су одувек делила њене противнике. На истоку је Венеција 1503. године с Турцима закључила мир, предодређен да траје барем тридесетак година, што је остављало Венецијанцима слободне руке на Западу, а у Италији је све било могуће, савези и ратови су се правили и опозивали невероватном брзином непредвидивошћу, као што је било и с лигом из 1504. године.³⁶⁷

Венеција се 1509. суочила с Лигом из Камбреа која је окупила већину европских држава против Венеције саме, између осталих и Француску чија је војска у то време била најмоћнија у Европи.³⁶⁸ У априлу 1509. Француска као чланица лиге објавила је рат Венецији.³⁶⁹ Но пре тога Венецијанци су на сваки начин покушавали избегну опасност која им је претила.

³⁶⁵ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 35.

³⁶⁶ Исто, p. 34.

³⁶⁷ Gullino, G. у: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , 22-23.

³⁶⁸ Nicolle, D. , *The Venetian Empire 1200-1670*, Osprey Publishing, London, 1989, p. 19.

³⁶⁹ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , pp. 396.

Када је претећа опасност достигла врхунац, Млечани су били спремни да жртвују све, чак и национални понос, само да одврате Лигу из Камбреа од њених циљева. Прихватили су посредовање енглеског краља Хенрија VII, чак су понудили да врате Римини и Фаенцу под папску контролу, а након што папа није хтео ни да чује за то, понудили су да му врате целу Ромању. Послали су специјалног амбасадора да увери цара Максимилијана I у сталну оданост Републике и да му објасни да је њен однос према њему претходних година искључиво био условљен уговорним обавезама према Француској од којих је сад ослобођена и да му нуде подршку против краља Луја XII који је имао амбиције на рачун Царства. Максимилијан није дао одговор на ово. Венеција је учинила још један очајнички покушај да подмити Цара, нудећи му за његово савезништво предујам од 200.000 рајнских форинти и војну помоћ за поновно освајање Милана, али ни овај пут Максимилијан није дао одговор на ове понуде.³⁷⁰ И у одсудним тренуцима млетачка дипломатија имала је приступ корак по корак. Није износила одмах коначну понуду, него је нудила уступак по уступак с намером да прође такорећи што јефтиније, њен метод је био ценкање док год је то могуће.

Битка код Ањадела се одиграла се у мају 1509. године. Трупe Камбрејске лиге су потпуно поразиле венецијанску војску.³⁷¹ Након тога Венеција је изгубила сву територију на италијанском полуострву, осим свог најужег језгра. Макијавели је у свом делу *Владаца* написао да је Венеција код Ањадела у једном дану изгубила оно што је у протеклих осамстотина година тешком муком била стекла.³⁷² У том тренутку млетачка власт помирила се да преда све своје територије на копну и била би задовољна ако би, уз изванредан напор рата и дипломатије, могла сачувати сам град Венецију и његова острва.³⁷³

4.3.4. Млетачка дипломатија после Ањадела

После Ањадела учињен је даљи покушај Венеције да приступи Максимилијану, скрећући поново његову пажњу на француске амбиције и понављајући понуду од 200.000 форинти или ако би му било драже, 50.000 форинти годишње у наредних десет година, у замену за његов пристанак да буде *отац и заштитник Републике*, чак предлагајући и поврат свих територија које је тако неочекивано стекла претходне

³⁷⁰ Исто, pp. 396-398.

³⁷¹ Gullino, G. у: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , pp. 27-28.

³⁷² Види у: Machiavelli, N. (1532/1961), op. cit. , p. 46.

³⁷³ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 34.

године. И ова понуда је прошла без одговора.³⁷⁴ Кад више није имала адута у преговорима, млетачка дипломатија је у своје методе уврштавала употребу економске моћи. Покушавала је новцем тако рећи да купи супротну страну, али како се да приметити, то јој је била задња опција.

Међутим, убрзо након пораза Венеција консолидује све своје расположиве снаге и у јулу 1509. године поново осваја Падову.³⁷⁵ Још један догађај је ишао на руку Венецији, у августу 1509. године Венецијанци су заробили папиног савезника маркиза од Мантове, Ђан Франческа Гонзагу. То је, између осталог, уз друге несугласице између савезника, допринело распаду Камбрејске лиге.³⁷⁶

Пораз код Ањадела 1509. представљао је прекретницу у венецијанској историји. Ставио је тачку на њене експанзионистичке циљеве према Ломбардији.³⁷⁷ Срећом по Венецију, њена дипломатија је још увек представљала снагу која је могла надоместити тренутну војну слабост у којој се налазила. Млетачка *Сињорија*, чији односи с Енглеском нису били добри, послала је свог вештог преговарача Бадоера као перманентног амбасадора на двор енглеског краља Хенрија VII. Бадоер је сугерисао енглеском краљу Хенрију VII да Француска постаје превише моћна у Италији. Краљ Хенри је изразио незадовољство што чује да Француска иде против Венеције, међутим он је убрзо умро. Но његов син Хенри VIII који га је наследио, био је ускоро спреман за акцију на страни Венеције. Његов таст, моћни краљ Фердинанд, са целом Напуљском Краљевином у својим рукама, мислио је да би француско освајање Венеције и Милана учинило Француску опасном по њега на италијанском полуострву.³⁷⁸ Могло би се рећи да је Венеција овде успешно применила византијски метод *завади на владај*, хушкајући енглеског краља против Француза, да би тако преусмерила француску пажњу на другу страну.

Цар Максимилијан I је намеравао да преузме иницијативу и у септембру 1509. године је са својом војском покушао заузети Падову али безуспешно. Тада је већ било евидентно да је траума битке код Ањадела у једну руку превазиђена и да у сценарију италијанске политике Венеција није више требала да се плаши.³⁷⁹ Никол наводи да је од тада Венеција усвојила чврст обрмбени став клонивши се свих алијанси и ојачавши

³⁷⁴ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 401.

³⁷⁵ Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 30.

³⁷⁶ Gullino, G. у: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , p. 30.

³⁷⁷ Viggiano, A. , „Politics and Constitution“ у: Dursteler, E. R. (Ed.), (2013), op. cit. , p. 57.

³⁷⁸ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , pp. 34-35.

³⁷⁹ Gullino, G. у: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , p. 31.

своје границе са најмодернијим утврђењима.³⁸⁰ Ако је и тачно да је из освајачког прешла у одбрамбени став, сигурно се није клонила алијанси.

Поред свега, Папа Јулије II је направио преврат и Лига из Камбреа се распала и управо је он у децембру 1509. године склопио савез са Венецијом.³⁸¹ Флечер наводи да је у фебруару 1510. папа Јулије II закључио мир са Венецијом.³⁸² Ова разлика у датуму вероватно представља период преговарања. Млечани су у томе успели захваљујући својој дипломатској виртуозности. Наиме послали су папи на преговоре свог изузетно способног дипломату по имену Ђироламо Донà, заједно са поузданом делегацијом. Понудивши му територије у Ромањи и Червију, и још неке уступке, они су успели убедити папу да опозове изопштење Венеције и напусти Камбрејску лигу. Након тога, у октобру 1511. формирана је нова, сада антифранцуска алијанса под називом *Lega Santa* (Света лига), коју су чинили папа, Венеција и Шпанија.³⁸³ После смрти папе Јулија II опет је уследила промена односа, Венеција је у марту 1513., у граду Блуа, потписала споразум са Француском.³⁸⁴ Након пораза код Ла Моте у октобру 1513. Венеција се нашла у војно деликатној ситуацији, која је захтевала да мора узети у обзир предлоге папе за посредовање између ње и цара Максимилијана, да би се закључио споразум на штету Венеције. Осим тога једино се могла надати новом француском походу у Италији. Могло би се рећи да је Венеција тада играла троструку игру. Наложила је свом амбасадору у Риму да увери француског колегу у стабилност француско-венецијанске алијансе. Настојала је да поново приближи Французе и папу Лаву X и чак да преузме надмоћну улогу у евентуалном новом току дипломатских односа. И свом амбасадору у Француској наложила је да убеди Луја XII да интервенише у Италији.³⁸⁵

Са друге стране, Венеција је одавала утисак да је заинтересована за посредовање папе да би купила време и олакшала своју војну ситуацију. Крајем 1513. папино посредовање је пропало.³⁸⁶ Млетачки дужд је 1513. честитао новом папи Лаву X на постављењу и ускоро након тога послао му заваничан позив да се прикључи савезу Венеције и Француске. Папа је то одбио и обновио савез са царем Максимилијаном,

³⁸⁰ Nicolle, D. (1989), op. cit. , p. 20.

³⁸¹ Gullino, G. y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , pp. 31-32.

³⁸² Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 30.

³⁸³ Zalin, G. , „Il quadro economico dello Stato venezianotra Quattrocento e Cinquecento“ y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , p. 51.

³⁸⁴ Thayer, W. R. (1908), op. cit. , p. 206.

³⁸⁵ Conzato, A. , „Usurpazione o reorganizzazione? Il Consiglio dei Dieci e la gestione della politica estera veneziana negli anni di Agnadello“ y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), op. cit. , pp. 204-205.

³⁸⁶ Исто.

знајући да ће Французи, ако поново заузму Милано, инсистирати и на добијању Парме и Пјаћенце што је за њега било непожељно.³⁸⁷ Уговором из Блуа 1513. који је повезао Венецију са Француском против цара, Венеција је обећала Лују XII Кремону и област Гјара д'Ада, као и подршку за поновно освајање Милана, да би заузврат добила француску помоћ.³⁸⁸ Француски краљ Франсоа I је 1515. и заузео Милано.³⁸⁹

Ратови су потрајали до 1516. године када је закључен мир; само је Венеција успела још да у јануару 1517. године преотме Верону од цара.³⁹⁰ Тајер наводи да су 1516. мир склопили француски краљ Франсоа I и нови шпански краљ Карло, након чега су Млечани практично купили пет година примирја од цара Максимилијана, који је био више похлепан на новац него на војничку славу, тако да је Венеција могла оданути.³⁹¹ Како се види, Тајер тврди да је Венеција новцем купила примирје.

Како резимирају Малет и Хејл, од 1509. до почетка 1517. Венеција је била ангажована у поврату територија изгубљених непосредно после Ањадела.³⁹² Гулино истиче да је захваљујући способности своје дипломатије, одлучности своје политичке класе и становништва Венеција успела повратити у свој посед скоро све територије које је била изгубила непосредно после Ањадела.³⁹³ Међутим, како Мекнил сматра, „рат против Лиге из Камбреа ипак је означио крај Венеције као велике силе у Италији, исто као што је пре тога рат против Турака 1463.-1479. означио крај Венеције као велике силе на Медитерану“³⁹⁴.

Млетачка политика у Италији током XVI века прошла је кроз две фазе. Током прве фазе, која је трајала док су Французи били присутни у Италији, Венеција је промовисала равнотежу између великих сила, још увек је била способна да предузме одређену иницијативу. Међутим, након колапса Лиге из Коњака и истискања Француске са италијанског полуострва, Венеција је само могла прихватити хабзбуршку контролу над Италијом, након чега је наредних деценија водила неутралну и пасивну спољну политику.³⁹⁵ Према Лејну, после 1516. Венеција је опрезно користила своју војску да заштити своју територију, а после 1529. успешно је следила политику

³⁸⁷ Norwich, J. J. (1989), *op. cit.*, p. 427.

³⁸⁸ Mallett, M. E. and Hale, R. J., *The Military Organization of the Renaissance State Venice c 1400 to 1617*, Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sidney, 2006, p. 222.

³⁸⁹ Thayer, W. R. (1908), *op. cit.*, p. 207.

³⁹⁰ Gullino, G. y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), *op. cit.*, p. 32.

³⁹¹ Thayer, W. R. (1908), *op. cit.*, p. 207.

³⁹² Mallett, M. E. and Hale, R. J. (2006), *op. cit.*, p. 221.

³⁹³ Gullino, G. y: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed.) (2011), *op. cit.*, p. 32.

³⁹⁴ McNeill, W. H. (1986), *op. cit.*, p. 125.

³⁹⁵ Bouwsma, W. J. (1968), *op. cit.*, p. 108.

неутралности.³⁹⁶ Када су у лето 1521. амбасадори цара Карла V дошли у Венецију са захтевом да се царској војсци дозволи слободан пролаз преко њене територије, Млечани су дали уљудан али чврст одговор да њен споразум са Француском не дозвољава такав уступак.³⁹⁷ Може се закључити да је Венеција све до 1529. сматрала да има довољну тежину на европској политичкој ваги и да се још увек може испречити некој од европских сила.

У мају 1527. Венеција је ушла у Лигу из Коњака, у којој су били француски краљ Франсоа I и папа Клемент VII. Циљ ове алијансе био је да се истисне Свето римско царство из Италије.³⁹⁸ Норич вели да је папа Клемент формирао профранцуску Лигу из Коњака, којој је Венеција дала свој потпис али ништа више од тога.³⁹⁹ У мају 1527. војска цара Карла V је освојила и опљачкала Рим.⁴⁰⁰ Том приликом, како указује Норич, Венеција није ни прстом мрднула да помогне свом савезнику папи.⁴⁰¹ Након што је цар Светог римског царства Карло V освојио све италијанске територије осим Венеције, опљачкавши 1527. чак и Рим, Венеција је морала добро да балансира. Није смела да склопи савез с њим да не би постао још моћнији, али ни да уђе у савез против њега да је не би уништио.⁴⁰² Како износи Мауат, папа Клемент VII је као заробљеник био принуђен да напусти Лигу.⁴⁰³ Док је папа био затвореник 1527., Венеција је окупирала Равену и Червију, два папска града важна из економских и логистичких разлога.⁴⁰⁴ Била је доследна опортунизму: кад јој се указала прилика није пропуштала да искористи ситуацију и против свог тренутног савезника.

Флечер износи један, са аспекта дипломатске праксе занимљив податак да је 1528. Франческо Контарини именован као млетачки оратор код француског команданта, грофа од Сент Пола. Ово је пример случаја да се именује дипломатски представник код страног команданта директно на бојном пољу.⁴⁰⁵

³⁹⁶ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 245.

³⁹⁷ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 435.

³⁹⁸ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 51.

³⁹⁹ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 441.

⁴⁰⁰ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 51.

⁴⁰¹ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , p. 441.

⁴⁰² Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 246.

⁴⁰³ Mowat, R. B. (1928), op. cit. , p. 51.

⁴⁰⁴ Gleason, E. G. , „Confronting New Realities: Venice and the Peace of Bologna, 1530“ у: Martin, J. and Romano, D. (Ed.), *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797*, The Johns Hopkins University, Baltimore and London, 2000, p. 172.

⁴⁰⁵ Fletcher, C. (2015), op. cit. , p. 34.

У јуну 1529. папа Клемент VII и Карло V потписали су у Барселони мировни уговор.⁴⁰⁶ Папа је крунисао Карла V за краља Напуљске краљевине, а Карло V је заузврат обећао папи да ће му помоћи да поврати Равену и Червију и друге поседе у северној Италији. Убрзо су, у августу 1529., мировни уговор закључили и француски краљ Франсоа I и Карло V.⁴⁰⁷ Крајем 1529. закључен је Болоњски мир који је донео крај ратова између Хабзбурга и Валоа у Италији.⁴⁰⁸ Цар Карло V је 1529. закључио билатералне мировне уговоре са свим бившим италијанским непријатељима царства, од којих су најважнији, поред папе Клемента, били Венеција, Фиренца и Милано, и тада је коначно консолидован одређени мир на италијанском полуострву.⁴⁰⁹ Након потписивања Болоњског мира Венеција је морала папи Клементу VII вратити Равену и Червију а такође и северне италијанске градове Карлу V.⁴¹⁰ Од тада, главна војна акција Млетачке републике у Италији била је изградња великих утврђења да би заштитила своје поседе.⁴¹¹ После 1530., главне одреднице нове млетачке спољне политике биле су: сачувати копнене поседе, уз екстремну толеранцију према Турцима задржати позиције на Леванту да би сачувала остатке колонијалне империје, и на крају, пажљиво надzirати политику Шпаније и Аустрије.⁴¹²

Пораз код Ањадела 1509. представља једну од прекретница у историји Млетачке републике. Након тога млетачка дипломатија показала је своју снагу више него икад, што је морала по цену опстанка млетачке државе. Није презала од употребе било које методе. Опортунизам јој није био стран, као што је уосталом било и до тада. Хушкала је једне на друге да би са себе скинула притисак једне стране и преусмерила пажњу те стране на неког другог. Уколико ништа друго није успевало, својим богатством настојала би да купи предмет преговора.

И период после Ањадела до распада Лиге из Коњака карактерише честа промена страна у савезима. Иако је Млетачка република већином настојала да избегне рат, у периоду после 1509. до потписивања Болоњског мира 1529. водила је ратну дипломатију. Након тога изгубила је статус велике силе и утицај у европској политици. Била је приморана да се усмери ка вођењу неутралне спољне политике.

⁴⁰⁶ Mallett, M. E. and Shaw, C. (2014), op. cit. , p. 172.

⁴⁰⁷ Gleason, E. G. у: Martin, J. And Romano, D. (Ed.) (2000), op. cit. , p. 175.

⁴⁰⁸ Bouwsma, W. J. (1968), op. cit. , pp. 101-102.

⁴⁰⁹ Norwich, J. J. (1989), op. cit. , pp. 443-444.

⁴¹⁰ Gleason, E. G. у: Martin, J. And Romano, D. (Ed.) (2000), op. cit. , p. 175.

⁴¹¹ Paruta, „Historia venetiana“ цитирано у: Bouwsma, W. J. (1968), op. cit. , p. 109.

⁴¹² Simeoni, L. , *Le Signorie*, Casa Editrice Dottor Francesco Vallardi, Milano, 1950, p. 948.

У целини млетачка дипломатија је била успешна, а њен значај у очувању млетачке државе био је пресудан по преласку на маргине европске политике. Малет и Хејл указују на чињеницу да је после 1530. Млетачка република једина од италијанских политичких јединица сачувала независност, док су остале или потпале под власт Шпаније или постале њени сателити.⁴¹³

4.4. Венеција и Балкан

Од почетка XIII века, подручје Балкана било је веома занимљиво за Венецију из више разлога. Иветић наводи да је „од 1204. до османске афирмације (око 1450.) млетачка политика према Далмацији и суседним земљама Србији, Босни и Хрватској доживела врхунац своје динамичности“. Разлог млетачког занимања за српске и босанске просторе лежао је у великој мери у производњи злата и сребра, метала који су караванима стизали у далматинске луке.⁴¹⁴ Према Лејну, Дубровник је, поред Задра, Млечанима био најзначајнија далматинска лука.⁴¹⁵ Очигледно је да су основу дипломатских односа Венеције с једне стране и Србије, Босне и Дубровника с друге стране представљали млетачки лукративни мотиви. Уз то, све три ове балканске државе били су суседи млетачке територије.

4.4.1. Дипломатски односи Венеције и Дубровачке Републике

Четврти крсташки рат обновио је млетачку власт у Далмацији коју је Венеција потчинила својим поморским законима⁴¹⁶. Дубровник је, као и многи други градови тада, 1205. године признао млетачки протекторат.⁴¹⁷ У XIII веку није било много трвења између Венеције и Дубровника јер се тад још увек Дубровник није почео надметати с Венецијом у трговачком транзиту између истока и запада. Дубровачки извоз балканске робе био је ослобођен царинских обавеза у Венецији.⁴¹⁸

⁴¹³ Mallett, M. E. and Hale, R. J. (2006), op. cit. , p. 212.

⁴¹⁴ Ivetić, E. , *Granica na Mediteranu: Istočni Jadran između Italije i južnoslovenskog sveta od XIII do XX veka*, Arhipelag, Beograd, 2015, str. 112.

⁴¹⁵ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 63.

⁴¹⁶ Исто.

⁴¹⁷ Krekić, B. , „Le relazioni fra Venezia, Ragusa e le popolazioni serbo-croate“ (1973) у: Krekić, B. (Ed.), *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages*, Variorum Reprints, London, 1980, p. 390.

⁴¹⁸ Lane, F. S. (1973), op. cit. , p. 63.

Протекторат Венеције је имао негативне последице за економски живот Дубровника, пре свега за развој трговачке морнарице. Позитивна страна млетачког патроната је била од велике важности за Дубровник у односима са суседним балканским народима и на мору.⁴¹⁹ Дубровник је имао монопол над трговином на Балкану.⁴²⁰ Венеција му је пружила помоћ против суседних владара, а уједно је користила Дубровник као главну млетачку поморску базу на доњем Јадрану.⁴²¹ Када је Дубровник 1326. био у великим тензијама са Србијом, Венецијанци су обећали Дубровчанима потпуну дипломатску подршку, али под условом да ови учину значајне концесије у вези статуса венецијанских грађана у Дубровнику. Између осталог, Дубровник је служио Млечанима и као центар комуникација са Константинопољом и другим оријенталним градовима преко Балкана и са јужном Италијом преко Јадрана. Венеција је преко Дубровника извозила робу на Левант, јужну Италију и унутрашњост Балкана, а с друге стране преко Дубровника увозила балканске производе као што су олово, восак, кожа и остало.⁴²² До 1358. Дубровник је био једно од два главна млетачка упоришта на Јадрану, друго је био Задар.⁴²³

Средином 1356. године почео је угарско-млетачки рат и угарски краљ Лајош I је, као победник у том рату, Задарским миром 1358. приморао Млетачку републику да се повуче с источне јадранске обале. Дубровник је тада, након стопедесетогодишње млетачке супрематије над њим, признао власт угарског краља, а та промена је погодила Млечане јер су до тад трговали с балканским залеђем посредством Дубровника.⁴²⁴

Венецијанци су у рату против Угара, мало пре Задарског мира, настојали да сачувају властите позиције у Дубровнику и да убеди Дубровчане да им остану верни, давши им важне концесије везане за статус дубровачких грађана у Венецији и њихово право пловидбе на венецијанским бродовима. Дубровчани, иако прихвативши важну привилегију од Венеције, променили су протектора, прешавши под доминацију угарског краља. Млечани нису хтели дозволити Дубровнику да злоупотреби добијене привилегије и 1359. почињу први неспоразуми, који доводе до дугих расправа и преговарања између ове две државе, што се протегло током много година, али је трговина између Венеције и Дубровника остала увек активна и важна.⁴²⁵ Млечани су

⁴¹⁹ Krekić, B. (1973) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit., pp. 390-391.

⁴²⁰ Ivetić, E. (2015), op. cit., 115.

⁴²¹ Lane, F. S. (1973), op. cit., p. 63.

⁴²² Krekić, B. (1973) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit., pp. 392-395.

⁴²³ Ivetić, E. (2015), op. cit., 112.

⁴²⁴ Опширније у: Спремић, М. (2014), стр. 47-48.

⁴²⁵ Krekić, B. (1973) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit., pp. 395-396.

1360. донели одлуку да ниједан њихов брод не сме товарити никакву робу у Далмацији за извоз изван Јадрана.⁴²⁶

Побољшање млетачко-дубровачких односа приметно је крајем 1361. и током 1362., током дубровачког конфликта с господаром Захумља Војиславом Војиновићем и са Котором, и још више током побуне на Криту против млетачке владавине, 1363. године. Период од 1363. до 1372. представљао је миран период у млетачко-дубровачким односима⁴²⁷. Спомиње се по први пут 1372. и млетачки конзул у Дубровнику.⁴²⁸ Међутим, од 1372. односи између ове две републике почињу се озбиљно мутити. Млечани су одузели Дубровчанима право да тргују са странцима у Венецији, оптужујући их у исто време да спречавају активности венецијанских трговаца. У септембру исте године Венецијанци су забранили својим бродовима да извозе метале изван Јадрана, изузев сребра и злата. Отприлике у исто време Дубровник је одлучио да забрани странцима да у њему тргују између себе. Млечани су протествовали али без резултата, а онда су одлучили да донесу контрамере.⁴²⁹ У децембру 1372. град Венеција и њена лука биле су затворене за Дубровчане и венецијанским грађанима је забрањено да имају односе са Дубровником, а они који су се тамо налазили морали су напустити Дубровник.⁴³⁰ Ипак, контакти између Венеције и Дубровника нису били никад прекинути у периоду од 1358. до 1378.⁴³¹

Дубровник је ушао у антивенецијанску коалицију од 1378. и узео активно учешће у операцијама против Венеције у рату за Кјођу.⁴³² Током трогодишњег рата односи између Млетачке и Дубровачке републике били су потпуно узбуркани. После 1381. односи између Венеције и Дубровника су се побољшавали. Почетком 1383. Дубровник је посетио млетачки дужд. Дубровчани су га дочекали с почастима.⁴³³ Млечани су у

⁴²⁶ Krekić, B. , „Un mercante e diplomatic da Dubrovnik (Ragusa) a Venezia nel Trecento“ (1967) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit. , p. 77.

⁴²⁷ Исто, pp. 79-85.

⁴²⁸ Krekić, B. , „Contributors of Foreigners to Dubrovnik's Economic Growth in the Late Middle Ages“ (1976) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit. , p. 386.

⁴²⁹ Krekić, B. , „Un mercante e diplomatic da Dubrovnik (Ragusa) a Venezia nel Trecento“ (1967) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit. , pp. 85-86.

⁴³⁰ Ljubić, Š. цитирано у: исто, pp. 86-87.

⁴³¹ Krekić, B. , „Dubrovnik (Ragusa) and the War of Tenedos/Chioggia (1378-1381)“ (1958) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit. , p. 2.

⁴³² Krekić, B. , „Le relazioni fra Venezia, Ragusa e le popolazioni serbo-croate“ (1973) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit. , p. 396.

⁴³³ Krekić, B. , „Un mercante e diplomatic da Dubrovnik (Ragusa) a Venezia nel Trecento“ (1967) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit. , pp. 92-96.

периоду од 1409. до 1420. поново завладали Далмацијом.⁴³⁴ Венеција и Дубровник су остали у добрим односима и након повратка Млечана у Далмацију 1409.⁴³⁵

У августу 1461. Дубровник признаје млетачко господарство над морем. Услед молбе дубровачких посланика, 1463. Млечани дају наредбу заповеднику својих галија да прискочи у помоћ у случају да Турци ударе на Дубровник. Венеција је 1467. имала амбасадора (оратора) у Дубровнику.⁴³⁶

Потпором Млечана војвода Влатко је 1467. повратио од Дубровника 6.000 дуката.⁴³⁷ У марту 1469. Венеција налаже свом врховном капетану на мору да се представи дубровачком већу и да од њега захтева да поврати Влатку војводи од Светог Саве покладе које у дубровачку благајну је оставио његов отац Стефан Вукчић.⁴³⁸

Позивајући се на документе из дубровачког и венецијанског архива, Кунчевић тврди да у XVI веку млетачко-дубровачки односи нису били баш пријатељски, да је Млетачка република чак имала намере да заузме Дубровник или хушкала друге да га заузму и да је често намерно повлачила потезе на његову штету.⁴³⁹

У суштини, могу се разликовати две етапе у млетачко-дубровачким односима. Прва етапа, односно период од 1205. до 1358., означава потпуну доминацију, фактички врховну власт Венеције над Дубровником. Друга етапа, период после 1358., донела је комплексније млетачко-дубровачке односе. Од тада је долазило до несугласица и трвења, али ти односи ни у једном тренутку нису били потпуно прекинути. Два су разлога за то. Дубровник је за Венецију представљао важну стратешку тачку на Јадрану и главну трговачку конекцију с унутрашњошћу Балкана, а Млечани су због својих економских интереса могли да пређу преко свега. Иако је Дубровник 1358. прешао под патронат Угарске, до краја XV века приметан је велики утицај Венеције. Највероватније је да је Млетачка република већ 1467. имала резидентног амбасадора у Дубровнику. Међутим, изгледа да су њихови односи у XVI веку били лошији.

⁴³⁴ Ivetić, E. (2015) op. cit. , str. 34.

⁴³⁵ Krekić, B. , „Un mercante e diplomatic da Dubrovnik (Ragusa) a Venezia nel Trecento“ (1967) у: Krekić, B. (Ed.) (1980), op. cit. , p. 101.

⁴³⁶ Ljubić, Š. , *Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga X, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti Zagreb, 1891, стр. 396.

⁴³⁷ Исто, стр. 396-397.

⁴³⁸ Исто, стр. 433-434.

⁴³⁹ Kunčević, L. , „Dubrovačka slika Venecije i venecijanska slika Dubrovnika u ranom novom vijeku“ у: *Analiz Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* (50), 2012, p. 20, <http://hrcak.srce.hr/85351> (преузето: 30.01.2017.)

4.4.2. Венеција и Србија до 1459.

Србија и Венеција одржавале су у средњем веку првенствено трговинске односе, али треба истаћи да су за средњовековне појмове Србија и Венеција биле међусобно доста удаљене.⁴⁴⁰ Међутим, “после Четвртог крсташког рата постале су суседи, јер су Млечани запосели неке балканске крајеве. Осим тога, два партнера додиривала су се и на мору, с обзиром на то да је Млетачка република била господар Јадрана, а Србија је у средњем веку излазила на источну јадранску обалу”⁴⁴¹.

Венеција је 1205. потчинила Дубровник, чиме су ојачане везе између Млетака и Срба који су били суседи Дубровчана.⁴⁴² Млечани су тада наговорили Србе да се одметну од Византије. Млетачка моћ после Четвртог крсташког рата брзо се осетила и у Србији, и 1207. склопљен је уговор између српског Котора и млетачког Дубровника о међусобним обавезама.⁴⁴³

У XIII и XIV веку млетачка влада је у Србију често слала своје посланике. Они су обично долазили као посредници у разним мировним преговорима или пак због штета и дугова које су млетачки поданици имали у српској држави. Млетачки посланици су остајали у Србији од неколико дана до неколико месеци.⁴⁴⁴ Двадесетих година XIV века Стефан Дечански започео је самосталну владавину добрим односима с млетачким Дубровником а и са Млецима.⁴⁴⁵ 1327. започео је српско-дубровачки рат који је трајао годину дана. Млечани су мирили зараћене стране, и уз њихово посредовање склопљен је српско-дубровачки мир. Стефан Дечански је 1330. издао Млечанима повељу којом им је дозволио да слободно тргују у Србији и безбедан пролаз преко српских земаља.⁴⁴⁶

Како тврди Спремић, „краљ и цар Србије Стефан Душан био је у бољим односима с Млечанима него његов отац“⁴⁴⁷. Душан је желео да задобије наклоност Млечана, очекујући од њих помоћ у освајању византијских територија.⁴⁴⁸ Почетком јуна 1340. шаље посланике у Венецију, нудећи војну помоћ од 500 коњаника у случају рата, уз његово лично предвођење, као и гаранције млетачким трговцима и слободан пролаз преко српске земље, али је том приликом тражио да се у случају невоље њему и

⁴⁴⁰ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 7.

⁴⁴¹ Исто.

⁴⁴² Ћук, Р., Србија и Венеција у XIII и XIV веку, Просвета, Београд, 1986, стр.12.

⁴⁴³ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 17.

⁴⁴⁴ Ћук, Р. (1986), *op. cit.*, стр. 167.

⁴⁴⁵ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 30.

⁴⁴⁶ Исто, стр. 32.

⁴⁴⁷ Исто, стр. 34.

⁴⁴⁸ Исто, стр. 38.

његовој породици обезбеди склониште на млетачкој територији.⁴⁴⁹ Млечани су се захвалили на понуди војне помоћи али је нису прихватили и замолили су да се са њиховим трговцима поступа благонаклоно и да им се гарантује безбедност.⁴⁵⁰

Године 1335. склопљен је први уговор између Котора и Венеције, који није садржавао ништа друго сем враћања дугова, а текст показује да су га диктирали Млечани. На захтев дужда Дандола, краљ Душан је 1345. године продужио важност уговора за још две године, а 1348. за још осам година. Исте године Млечани су именovali Душана за млетачког грађанина. Млечани су цару Душану 1354. слали посланике ради накнаде штете млетачким трговцима у Србији, 1355. године ради откупа градова Клис и Скрадин.⁴⁵¹

Шездесетих година XIII века централна власт у Србији је све више слабила и неки најистакнутији великаши су своје поседе претворили у самосталне државе.⁴⁵² После губитка Дубровника, за Млечане је као транзитна област веома важна била Зета Балшића, а исто тако и област Војислава Војиновића која се протезала од Рудника па скоро до Дубровника. Венеција је од њих очекивала слободу трговине и гаранцију безбедности.⁴⁵³ Млечани су путем свог посланика Ћиберта Дандола посредовали у сукобу између Ћурађа I Балшића и Котора којег је бранио цар Урош и преговори су завршени склапањем мира 1370. године.⁴⁵⁴ Све указује да се без Млечана нису могли решавати спорови.

После смрти цара Уроша, Млетачка република повезала се са српским обласним господарима. Србе је везала против Дубровника, Котора и Драча јер су ти градови тада признавали врховну власт угарског краља Лајоша I. За евентуалну војну помоћ обећала је Балшићима Котор и Драч а Николи Алтомановићу Стон са Пељешцем.⁴⁵⁵ Ћурађ II Страцимировић је, као Зетски владар, 1388. издао Млечанима повељу о слободи трговине.⁴⁵⁶ Млетачка република је 1395. године доделила млетачко грађанство Ћурађу II Страцимировићу, који јој је потом исте године понудио град Скадар са околином. Након подробног разматрања Млечани су 1396. прихватили понуђену територију, и том приликом додељено је Ћурађу II и његовим потомцима млетачко племство, дозвољено

⁴⁴⁹ Ћук, Р. (1986), *op. cit.*, стр. 55-56.

⁴⁵⁰ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 37.

⁴⁵¹ Исто, стр. 35-46.

⁴⁵² Ћук, Р. (1986), *op. cit.*, стр. 81.

⁴⁵³ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 50.

⁴⁵⁴ Ћук, Р. (1986), *op. cit.*, стр. 84.

⁴⁵⁵ Исто, стр. 88.

⁴⁵⁶ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 56.

му је да се служи заставом Светог Марка и зајамчена је неповредивост његових преосталих територија.⁴⁵⁷

Почетком 1405. у скадарском крају плануо је општи устанак против млетачке власти, почео је сукоб познат као Први скадарски рат (1405 – 1413). Због рата у Зети али и због жеље да млетачки трговци наставе послове у Србији, Млечани су започели живу дипломатску активност и са Бранковићима и са Лазаревићима, пославши им амбасадоре. Млечани су рачунали на посредништво Бранковића и Лазаревића у рату против господара Зете, Балше III. Исцрпљени ратом, желећи прекид сукоба, Млечани су у фебруару 1408. послали своја два провидура у Зету на преговоре и у јуну исте године постигнут је споразум. Међутим, Први скадарски рат коначно је завршен потписивањем мировног уговора 1413.⁴⁵⁸

Године 1419. почео је Други скадарски рат у који је увучен и српски деспот.⁴⁵⁹ У мају 1420. Млечани опуномоћују свог кнеза у Скадру да склопи примирје с Балшом.⁴⁶⁰ Деспот Стефан Лазаревић, после смрти свог сестрића Балше III 1421. године, наследио је Зету али и рат са Млечанима. Деспот је у Венецију послао два посланика да траже да му се врате сва Балшина места која су Млечани запосели, што је остало безуспешно.⁴⁶¹ Но, не желећи да прекину преговоре, Млечани су у Зету послали свог амбасадора Ђакопа Дандола, да преговара са деспотом Стефаном, позивајући се на старо пријатељство између Венеције и деспотових предака као и њега самог.⁴⁶² Тад је договорено шестомесечно примирје. Затим је деспот 1422. у Венецију упутио делегацију на челу са војводом Витком с циљем да се преговорима реши спор, захтевајући да му Млечани врате сва места у Зети.⁴⁶³ У априлу 1422., посланику српског деспота Стефана, који је захтевао да му Млетачка република изручи Скадар и друга места, Млечани одговарају да су они та места примили од Ђурађа Страцимировића а касније и оружјем освојили.⁴⁶⁴ Млечани су гледали да српског посланика приволе на примирје.⁴⁶⁵ Пошто Млечани нису удовољили деспотовим захтевима, војвода Витко је прекинуо преговоре. Међутим, неуморни у преговорима

⁴⁵⁷ Исто, стр. 59-60.

⁴⁵⁸ Исто, стр. 68-77.

⁴⁵⁹ Исто, стр. 82.

⁴⁶⁰ Ljubić, Š. , *Listine o odnosajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga XIII, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1886, стр. 17.

⁴⁶¹ Спремић, М. (2014), стр. 87-88.

⁴⁶² Ljubić, Š. (1886), op. cit. , стр. 109.

⁴⁶³ Спремић, М. (2014), op. cit. , стр. 89.

⁴⁶⁴ Ljubić, Š. (1886), op. cit. , стр. 152.

⁴⁶⁵ Исто, стр. 159-163.

Млечани су за војводом Витком одмах послали свог посланика Марка Барбадига да иде лично деспоту Стефану.⁴⁶⁶ У марту 1423. Венеција је као свог амбасадора упутила Марка Барбадига, који је био млетачки провидур у Котору, да склопи мир са српским деспотом.⁴⁶⁷ Деспот је одбио млетачке захтеве и преговори су прекинути. Венеција је била устрајна и наложила је својим преговарачима да на сваки начин склопе мир са Србима, што је и учињено 1423.⁴⁶⁸ У августу 1423. склопљен је мир између Венеције и Србије.⁴⁶⁹ Међутим и власти Венеције и српски деспот желели су да одрже међусобни мир. Због побуне у которском Грбаљу за преговарачки сто су сале млетачка и српска делегација, које су постигле споразум о главним спорним питањима.⁴⁷⁰

Дипломатска активност између Венеције и Србије после 1433. била је интензивна јер је Венеција хтела да коначно реши све спорове са српским деспотом. У лето 1434. деспотови амбасадори су дошли у Венецију и донели деспотово писмо у којем је он изражавао жељу да с Млецима остане у миру под условом да му од скадарских прихода исплаћују провизију од хиљаду дуката, што су Венецијанци прихватили. Међутим, тада са српским посланицима није постигнут коначан споразум и млетачки Сенат је одлучио да пошаље амбасадора деспоту Ђурађу. Пошто је деспот у фебруару 1435. отпутовао у Угарску да се састане с краљем Зигмундом, млетачки дипломати, уходе, обавештајци пажљиво су пратили његово кретање и у међувремену су Млеци припремали слање посланика. Кад се деспот вратио, Венеција је у Србију послала свог амбасадора који је био добро припремљен, са прецизним упутствима како да води преговоре и шта да тражи. Млечани су свом амбасадору скренули пажњу да се са деспотом ништа није могло постићи без новца, и зато је он носио хиљаду дуката да би их по закључењу споразума дао деспоту. Али ти дукати нису били поклон, него је вештом формулацијом провучено да они чине део скадарске провизије. Млетачки амбасадор носио је и скупocene поклоне намењене деспоту и његовој жени Јерини, за коју су Млечани знали да је утицајна и моћна. Преговори су успешно завршени и споразум је потписан у августу 1435. у Смедереву. У тим преговорима млетачки амбасадор је имао вешта објашњења за спорна питања у корист Венеције и деспот је попустио у својим захтевима. Млетачки амбасадор био је донео у Смедерево брижљиво спремљен списак штета које су Млечани потраживали, и то не само оних већих него и оних ситних.

⁴⁶⁶ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 90.

⁴⁶⁷ Љубић, Ш. (1886), *op. cit.*, стр. 221-222.

⁴⁶⁸ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 90-93.

⁴⁶⁹ Љубић, Ш. (1886), *op. cit.*, стр. 248-253.

⁴⁷⁰ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 113-114.

Напротив, српски деспот није био довољно припремљен и није имао списак штета које су Млечани нанели његовим људима.⁴⁷¹ Анализирајући млетачку дипломатију у преговорима са Србијом, Спремић наводи:

„Прецизност и детаљисање били су одлика Млечана. За Србе је то било ситничарење. Млетачка република постизала је успехе не великим, спектакуларним потезима, тешким сукобима и крвавим ратовима, већ упорним преговорима, од којих је сваки следећи имао по једну, за нијансу измењену формулацију. Упоредо са постигнутим успесима у разговорима, ишло је њихово ширење на терену. Они нису заузимали велике територије одједном, већ село по село, чак кућу по кућу. Управо тако су се ширили и на зетском приморју“⁴⁷².

Млетачко Велико веће је у децембру 1435. прогласило деспота Ђурађа, заједно са синовима и наследницима, за млетачког грађанина и племића.⁴⁷³ Након што је 1441. деспот Ђурађ под налетом Турака побегао из Србије, Млечани су 1442. запосели Будву и Дриваст а 1443. и Бар.⁴⁷⁴ Кад је деспот 1444. повратио своју државу, Млечани су одбили да му врате запоселе градове. Међутим, млетачки Сенат је 1445. поручио скадарском кнезу да је пожељно избећи рат и остати у миру са српским деспотом.⁴⁷⁵

Када је комуна Бара 1447. тражила да се њеним поданицима забрани одлазак у Србију, Босну и Зету да не би радили на издаји, из Венеције је наређено да се то не чини јер би довело до прекида трговачких веза са залеђем. Одржавање трговачког промета и стицање профита били су најважнији, у Венецији се сматрало да богатство омогућује успешну политику.⁴⁷⁶

Наредних неколико година одвијали су се преговори између Млетачке републике и деспота Ђурађа око враћања градова на зетском приморју које су Млечани запосели а на које је деспот полагао право. Деспот Ђурађ је у два наврата, 1448. и 1452. покушао војнички да поврати те градове али безуспешно, првенствено јер су Млечани успели да превуку на своју страну неке од зетских племенских вођа, у првом реду Стефаницу Црнојевића, којем су између осталог дали годишњу провизију од 600 дуката.⁴⁷⁷

⁴⁷¹ Исто, стр. 116-123.

⁴⁷² Исто, стр. 123.

⁴⁷³ Исто.

⁴⁷⁴ Исто, стр. 134-136.

⁴⁷⁵ Исто, стр. 142.

⁴⁷⁶ Исто, стр. 146.

⁴⁷⁷ Исто, стр. 145-157.

Деспота Ђурађа Бранковића, после његове смрти 1456., наследио је син деспот Лазар који није имао неке значајније везе са Млетачком републиком.⁴⁷⁸ Турским освајањем српске престонице 1459., средњовековна српска држава престала је да постоји.⁴⁷⁹

Заиста се може рећи да су дипломатски односи Венеције и Србије били веома интензивни. У основи дипломатских односа лежали су њихови економски и стратешки интереси, више Венеције него Србије. За Венецију је Србија била извор разних сировина, највише рудних богатстава и Венеција је настојала да у Србији заштити своје трговачке интересе. Поред тога, српске земље су граничиле са млетачким територијама на Јадрану а често је долазило и до спорова и сукоба између ове две државе. То је узроковало интензивне дипломатске односе, у којима је млетачка дипломатија била много ефикаснија. Примењивала је методу *корак по корак*, није одустајала после неуспелих преговора, била је добро информисана, и на крају, оно што није могло на други начин увек је куповала новцем. Млетачка република и Србија су једна другој веома често слале дипломатска посланства. Такође, Млетачка република је додељивала своје грађанство и племство српским владарима, чиме је куповала њихову наклоност.

4.4.3. Венеција и Босна до 1463.

Венеција је имала поседе у Далмацији, те територије су граничиле с Босном и у томе је био основ млетачко-босанских односа. Да Венеција није имала поседе у Далмацији не би имала разлога за јаче везе с Босном.⁴⁸⁰ За очување и безбедност њених поседа у Далмацији било јој је корисно и неопходно да чува добро пријатељство с босанским краљем.⁴⁸¹ Сарадња међу двема државама учврстила се нарочито после млетачког уласка у Сплит 1420. године.⁴⁸²

У априлу 1421., одговарајући посланику босанског краља Стефана Остојића, Венеција је поручила босанском краљу да жели с њим задржати пријатељске односе као што их је имала и с његовим претходницима, чак и у савез ступити. Том приликом су наглашавали како је краљ Стефан Остојић добар брат и пријатељ Млетачке

⁴⁷⁸ Исто, стр. 171-173.

⁴⁷⁹ Исто, стр. 177.

⁴⁸⁰ Šunjić, M., Prilozi za istoriju bosansko-venecijanskih odnosa, *Historijski zbornik, godina XIV, broj 1-4*, Povijesno društvo Hrvatske, 1962, стр. 119-122.

⁴⁸¹ Archivio di Stato di Venezia у: исто, стр. 122.

⁴⁸² Šunjić, M. (1962), op. cit., стр. 120.

републике исто као што је био и његов отац, који је дао многе повластице за млетачке трговце.⁴⁸³ Убрзо, 1423., доделила му је и млетачко племство.⁴⁸⁴

Трговачке везе су биле битна компонента политичких односа. Венеција је за Босну била добављач ратне опреме, уврштавала је Босну на својој страни у мировне уговоре, примала је у заштиту од Турака, радила на заинтересовању Запада да се Босни пружи неопходна помоћ, била тржиште за босанско сребро, и за случај нужде нудила је сигурно скровиште не само краљу и властели него и обичним људима из Босне.⁴⁸⁵ У децембру 1422. Венеција и Босна потписале су у Високом уговор којим је млетачким трговцима загарантована слобода кретања по Босни.⁴⁸⁶ У фебруару 1423. Млечани су преко свог амбасадора Зуана Зорзија са босанским краљем закључили уговор којим су створили савез против кнеза Ивана Нелипића који је ометао трговачке путеве између Босне и Венеције.⁴⁸⁷ Бабић наводи да је млетачка влада у борби за превласт на Јадрану рачунала са Босном “и увлачила је у своје дипломатске комбинације кад год би изгледало да би се уз њезину помоћ могла остварити равнотежа сила на Јадрану или остварити превага у млетачку корист”⁴⁸⁸.

Одвојено од босанског краља и без усаглашавања с њим, према Венецији је иступао господар Хумске земље велики војвода Сандаљ Хранић. Њихови односи су дугорочно одређени уговором потписаним 1424. у Благају.⁴⁸⁹ Иначе је Венеција још 1411. именovala Сандаља за млетачког племића.⁴⁹⁰ Те исте године Млечани се предлажу као посредници за мир између Сандаља и Котора.⁴⁹¹ Откад је 1420. године запосела Котор, Венецији је било неопходно пријатељство са Сандаљем, преко чије земље је ишла караванска трговина, и да би га одобровољила она му је доделила кућу у Венецији.⁴⁹² У августу 1423. Млечани су послали амбасадора војводи Сандаљу ради Котора.⁴⁹³

После смрти босанског војводе Сандаља Хранића 1435., Млечани су хтели да преузму град Нови, али нису успели него је он остао у поседу Сандаљевог наследника

⁴⁸³ Ljubić, Š. (1886), op. cit., стр. 84-85.

⁴⁸⁴ Ljubić, Š. (1886), op. cit., стр. 227.

⁴⁸⁵ Šunjić, M. (1962), op. cit., стр. 119-120.

⁴⁸⁶ Ljubić, Š. (1886), op. cit., стр. 202-205.

⁴⁸⁷ Исто, стр. 215-217.

⁴⁸⁸ Babić, A., „Diplomatika služba u srednjevjekovnoj Bosni“ у: *Radovi Naučnog društva BiH*, XIII, Sarajevo, 1960, стр. 4.

⁴⁸⁹ Šunjić, M., *Bosna i Venecija (odnosi u XIV i XV St.)*, HKD Napredak, Sarajevo, 1996, стр. 195.

⁴⁹⁰ Ljubić, Š., *Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga VI, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1878, стр. 127.

⁴⁹¹ Исто, стр. 160.

⁴⁹² Šunjić, M. (1996), op. cit., стр. 197.

⁴⁹³ Ljubić, Š. (1886), op. cit., стр. 246-248.

Стефана Вукчића. Венеција је онда средила своје односе са Стефаном и признала му сва права која је имао и његов стриц Сандаљ на територији Млетачке републике. Стефан се заузврат обавезао да ће поштовати обавезе које је имао Сандаљ, посебно истичући да ће дозволити слободно кретање трговачким караванима кроз своју земљу.⁴⁹⁴

За период од 1431. године до 1441. године нема сачуваних података о било каквим контактима босанског краља са Венецијом. Тек 1442. године босански краљ шаље изасланика да тражи да из Венеције увезе оружје и осталу ратну опрему, и уз то нуди да Венеција преузме Босну под своју управу.⁴⁹⁵ Поред тога што је Венецији понудио читаву своју краљевину, Твртко II је од ње затражио и азил. Млечани нису прихватили да преузму Босну, допустили су Твртку II само да купи оружје.⁴⁹⁶ Венеција није била заинтересована да запоседа земље које нимало не доприносе њеној пуној доминацији на Јадрану и то је управо и довело до пријатељске атмосфере у односима ње и Босне.⁴⁹⁷

Млетачки сенат је 1444. потврдио своје пријатељство и племство новом босанском краљу Стефану Томашу. У новембру 1455. херцег Стефан Вукчић именован је млетачким племићем, заједно са синовима и наследницима.⁴⁹⁸ Млечани 1461. шаљу посланика у Босну да честита новом краљу.⁴⁹⁹ Да којим случајем није било турске опасности, вероватно би се тадашња босанска политика концентрисала према обалским градовима што би довело до сукоба с Венецијом, али у датим околностима нису могле бити ништа друго него пријатељи.⁵⁰⁰

4.5. Дипломатски односи Венеције и Отоманског царства

У дипломатској историји веома су значајни односи између Млетачке Републике и Отоманске империје. Отоманско царство је почивало на територији некадашње Византије, с којом су Млечани били у нераскидивим историјским везама и имали интензивне међусобне односе. Треба напоменути да је Венеција, још пре пада

⁴⁹⁴ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 115.

⁴⁹⁵ Šunjić, М. (1996), *op. cit.*, стр. 193-194.

⁴⁹⁶ Спремић, М. (2014), *op. cit.*, стр. 133.

⁴⁹⁷ Šunjić, М. (1962), *op. cit.*, стр. 119.

⁴⁹⁸ Ljubić, Š., *Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga X, Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1891, стр. 75-76.

⁴⁹⁹ Ljubić, Š. (1891), *op. cit.*, р. 179.

⁵⁰⁰ Šunjić, М. (1962), *op. cit.*, стр. 122.

Константинопоља, почетком XV века, како каже Браун, пре свих дошла у дефинитивне односе с отоманским Турцима, склопивши 1413. године споразум с Мехмедом I, којим је хтела осигурати своје колоније од турке агресије. Браун даље наводи да Турци нису поштовали тај споразум и да су наставили нападати млетачке трговце, те да је млетачки комадант Лоредан био принуђен напасти турску флоту, што се одиграло 1416. године код Галипоља. Том приликом су Млечани уништили турску флоту, након чега су с Мехмедом I закључили нови споразум.⁵⁰¹ И из овог примера се види да је Венеција прво настојала дипломатским средствима осигурати своје интересе и то без оклевања, корак испред осталих, а тек ако није успела у томе прибегавала је војном сукобу, у овом случају с успешним исходом. Постоје и тврдње да су чак и пре тога Млечани с Турцима већ били успоставили одређене односе. Тако Балдоћи (Baldocci) износи да је, према закљученим уговорима са Муратом I у XIV веку Венеција Турцима плаћала харач за неке своје поседе на Леванту и за концесије слободне трговине на отоманском тржишту.⁵⁰² Према овој тврдњи озбиљнији млетачко-турски односи успостављени су већ у другој половини XIV века. У основи тих односа били су економски интереси Млечана, који су, како се несумњиво може закључити, на сваки начин користили своју економску моћ да избегну сукобе и одрже своју трговину на Медитерану.

Како је поменуто, Венеција је од својих почетака имала развијене односе с Византијом, где је уживала трговачке привилегије. Када су 1453. године Турци освојили Константинопољ, Венеција је остала присутна на тим просторима, наставивши односе с новим господарима. Падом Византије дошло је наравно до промена, Венеција је изгубила трговачки монопол који је уживала у Византији, али ипак није потпуно изгубила привилегован статус, добијајући и од турског владара одређене привилегије. Такво стање је потрајало још једну деценију, до 1463. године, када Венеција објављује рат Турцима и од тада њихови односи захлађују. У наредних педесетак година венецијанска популација у Константинопољу скоро је ишчезла.⁵⁰³

Према Брауну, након пада Константинопоља 1453. године Венеција је настојала да очува мир с Турцима и с тим циљем је код новог господара некадашње византијске престонице послан амбасадор Бартоломео Марчело. Међутим, додаје Браун, Венеција је била сумњичава према томе у ком би правцу односи могли кренути па је истовремено наредила свом команданту да утврди Негропонте. Освајач је показао вољу

⁵⁰¹ Brown, H. (1902), op. cit. , p. 93.

⁵⁰² Baldocci, P. , „L’Impero ottomano nelle relazioni degli ambasciatori veneti“, *Nuova antologia* n. 2256, ottobre-dicembre 2010, Le Monnier, Firenze, p. 333.

⁵⁰³ Dursteler, E. R. (2006), op. cit. , p. 23-24.

за преговоре са Венецијом и постигнут је договор при чему су претходни споразуми потврђени и пуна трговачка права додељена Млетачкој Републици.⁵⁰⁴ Из ових Браунових навода могле би се закључити две ствари. Прво, колика је била ефикасност млетачке дипломатије, јер су одмах по успостављању турске власти послали дипломатског представника да дипломатским путем утврди позиције Венеције на подручју које су освојили Турци, и то представља још једну потврду примата дипломатије над конфликтом у венецијанској концепцији односа са другим државама. С друге стране, Венеција није ништа препуштала случају, била је на опрезу с Турцима и упоредо са својим дипломатским активностима била је спремна да у случају дипломатског неуспеха војнички брани своје интересе.

Одмах по успостављању нове отоманске власти у Константинопољу, како износи Виалон, Пресветла Република Венеција, с мотивом између бојазни и стварног тражења мира, послала је свог изванредног амбасадора Лоренза Мора код султана да уговори мир и стабилизује политичко-економске односе, око чега је 1453. и потписан договор, који је наредне године потврђен споразумом који је потписао резидентни амбасадор тј. *бајло* Бартоломео Марчело. Тај документ је стабилизовао мир и пријатељство између отоманске Порте и Републике.⁵⁰⁵ Приметно је да и Виалон, као и Браун, истиче експедитивност млетачке дипломатије, само прецизније објашњава ток дипломатских активности и њени наводи указују на двостепеност у склапању споразума. Венеција је прво послала Турцима *ad hoc* дипломатског представника да прелиминарно направи договор о миру и стабилизацији међусобних економско-политичких односа, да би потом тај договор био ратификован од стране резидентног млетачког дипломатског представника. Браун и Виалон се слажу да је резидентни венецијански представник био *бајло* Бартоломео Марчело. Из њихових навода могло би се закључити да се венецијански *бајло* у Константинопољу у XV веку и касније може сматрати резидентним амбасадором. Што је још важно, овај споразум је имао позитивне ефекте, успостављено је пријатељство између Венеције и Турака и Венецијанци су добили исте трговачке привилегије, које су дотад уживали и у Византији. Међутим, то пријатељство и стабилност су потрајали неких десетак година.

Према Митићу и Ђорђевићу, након турског освајања Константинопоља 1453. године, Османлије су давале италијанским градовима посебне концесије зване *капитулације*, којима су странци добијали потпуни екстериторијални статус, тако да су

⁵⁰⁴ Brown, H. (1902), op. cit. , p. 94.

⁵⁰⁵ Viallon, M. , *Guere e Paci veneto-turche dal 1453. al 1573.* , op. cit. , p. 2.

се органи домаће државе скоро потпуно лишавали власти над страним држављанима чије су државе добиле концесију капитулација. Венеција је с Отоманским царством закључила уговор о капитулацијама 1454. године.⁵⁰⁶ Капитулације су биле још једна од привилегија које је Венеција имала у Отоманском царству. Оне представљају важну дипломатску категорију јер су садржавале принцип екстериторијалности, дозвољавајући јурисдикцију стране државе на својој територији.

Према Виалон, остале западне хришћанске силе нису реаговале на пад Константинопоља на тако прагматичан начин као Венеција, а у томе су их спречили национални егоизми и ривалства као и папска утопија, тако да је Венеција 1463. године сама кренула у сумњив сукоб против Турака.⁵⁰⁷

Венеција и Турци су 1479. године закључили мир, боље речено султан је одобрио мировни уговор. Према турским обичајима, уговор о миру није никад био резултат преговора између два противника у равноправним позицијама, него милост одобрена великодушношћу султана без могућности дискутовања.⁵⁰⁸

Венеција и Отоманско царство имали су специфичне дипломатске односе. Турци су у Венецију редовно слали квалитетне дипломатске представнике, скоро једног годишње, што је занимљиво из разлога што су тада муслимани у неисламске земље слали представнике ниског ранга, често и најгоре криминалце. С друге стране, док су стална дипломатска представништва једне државе код друге представљала изузетак, султан је прихватио млетачког резидентног амбасадора званог *бајло*, који је могао бити подржан од једног изванредног посланика са специјалним задатком.⁵⁰⁹ Ово потврђује значај млетачко-турских односа, који су придавале и једна и друга страна. Ето, Венеција је и код Турака издејствовала резидентно дипломатско представништво у време кад је та институција била у повоју и још увек представљала реткост у међународним односима.

Балдоћи сматра да су млетачки односи с Отоманском империјом после 1453. били веома комплексни, истичући да је после дуготрајних сукоба између 1463. и 1479. и великих турских претњи и упада у Фурланију Венеција изгубила сваку наду да се може супротставити предоминацији Турака на истоку и на Балканском полуострву.⁵¹⁰ Може се рећи да је у другој половини XV века млетачка моћ слабила сразмерно експанзији

⁵⁰⁶ Mitić, M. i Đorđević, S. (2007), op. cit. , стр. 164.

⁵⁰⁷ Viallon, M. , *Guere e Paci veneto-turche dal 1453. al 1573.* , op. cit. , pp. 2-3.

⁵⁰⁸ Исто, pp. 3-4.

⁵⁰⁹ Исто, p. 4.

⁵¹⁰ Baldocci, P. (2010), op. cit. , p. 333.

Отоманског царства на Балкану. На почетку тог периода Венеција је покушала да се одупре Турцима и да задржи поседе које је држала на Медитерану, али у томе није успела, након дугих сукоба увидела је да је изгубила доминантну позицију на том подручју. Како Балдоћи наводи, „дипломатски изолована, војно инфериорна и зависна од увоза житарица из Отоманског царства, Венеција је успела да задржи повољне трговачке позиције на Леванту путем флексибилне и разборите политике, избегавајући да инциденти с Турцима поприме карактер тоталног рата”⁵¹¹.

Отоманско царство је било веома важан трговачки партнер Млетачке Републике. Како је Венеција постала свесна да се не може војно одупрети турској експанзији, да би очувала своје трговачке позиције на истоку, морала је бити опрезна и избегавати сукобе већих размера, што је водило њеној флексибилној дипломатији.

Смрћу султана Мехмеда II 1481. године, престао је да важи мир који је он одобрио 1479. године. Венеција је одмах код новог султана Бајазита II послала свог оратора а потом и резидентног амбасадора. Бајазит II је обновио мировна обећања његовог оца Мехмеда II и ослободио Венецију пореза од сто хиљада златних дуката уговореног претходним споразумом, у замену за плаћање доприноса од 4% на сву робу продану у Отоманском царству. То су биле прве млетачко-турске капитулације.⁵¹² Иако је тада њена војна моћ била у опадању, Венеција је још увек брзо дипломатски реаговала када су околности то захтевале, и то успешно. Њена дипломатија оправдавала је добар глас који ју је пратио. Успела је и код Бајазита II издејствовати трговачке погодности у виду тзв. *капитулација*.

Крајем XV века показале су се све слабости млетачке империје. Моћ млетачке државе је била ограничена уском територијалном основом. Ово је постало евидентно у последње две деценије XV века, када су Турци од ње преузели примат на мору и на копну, након чега је Млетачка република изгубила статус велике европске силе.⁵¹³

Како износи Балдоћи, Венеција је 1479. одбила турски предлог за савез против осталих италијанских држава, али 1509. није оклевала да тражи помоћ од Турака против Лиге из Камбреа, када је након дугих преговора султан послао контингент војске у помоћ Венецији.⁵¹⁴ Венеција у заштити својих интереса није презала од предузимања тако опортунистичких потеза какав је био и позив исламским освајачима за помоћ на тлу Италије против хришћанских држава.

⁵¹¹ Исто.

⁵¹² Viallon, M. , *Guere e Paci veneto-turche dal 1453. al 1573.* , op. cit. , p. 5.

⁵¹³ McNeill, W. H. (1986), op. cit. , p. 77.

⁵¹⁴ Baldocci, P. (2010), op. cit. , p. 333.

Раздобље између 1540. и 1645. је друга фаза млетачко-турских односа на источном Јадрану. Обележена је релативном стабилношћу упркос Кипарском рату (1570 – 1573). Ради очувања политичке и војне стабилности Венеција је по сваку цену хтела да одржи добросуседске односе с Портом редовним слањем дарова санџачким беговима.⁵¹⁵

Шеф млетачке дипломатије на отоманској Порти, *бајло*, играо је пресудну улогу у одржању и одбрани ослабљене млетачке државе.⁵¹⁶ После 1530. Млетачка република је била свесна да не може силом да се бори против Отоманског царства, као уосталом ни против једне од великих европских сила, тако да је избегавала веће сукобе у којима је само могла извући дебљи крај, те је дипломатским путем настојала да одржава добре односе. У томе се опет користила провереним методама поткупљивања турских намесника у пограничним регијама. Поред тога, млетачки резидентни дипломатски представник у отоманској престоници играо је активну улогу у заштити интереса већ ослабљене млетачке државе.

Занимљив је податак да је између 1507. и 1598. Млетачка република у отоманску престоницу послала 33 бајола и 27 изванредних амбасадора.⁵¹⁷ На основу овог броја могло би се закључити да је трајање мандата млетачког резидентног представника у отоманској престоници износило до три године.

4.6. Пад Серенисима

Млетачка република прошла је неколико фаза током свог постојања, од византијске колоније до праве империје. Њен успон је трајао до, могло би се рећи, пада Константинопоља 1453., након чега је већ уследила силазна путања. Падом Византије и надирањем Турака Венеција је изгубила доминантну улогу на Медитерану, што је знатно умањило њену економску а тиме и политичку моћ. Међутим, упркос свим кризама кроз које је прошла након 1453., она је, добрим делом захваљујући својој дипломатији, опстала као независна држава све до 1797., када ју је освојио Наполеон. Након тога није никад повратила статус независне државе и 1866. ушла је у састав уједињене Италије.

⁵¹⁵ Ivetić, E. (2015), op. cit. , 40-41.

⁵¹⁶ Dursteler, E. R. (2011), op. cit. , p. 240.

⁵¹⁷ Исто.

5. АКТУЕЛНОСТ ОДЛИКА РЕНЕСАНСНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ

Политичке јединице које су се развиле на подручју Италије у периоду ренесансе представљају прототип модерне државе засноване на сопственом суверенитету. Те политичке јединице, градови-државе, од којих су неке постале територијалне државе, с обзиром на специфичне околности у којима су егзистирале и саобраћале развиле су и специфичан систем дипломатије који је био прекретница између средњовековне и модерне дипломатије. Поред дотад већ постојећих дипломатских метода, које су већином преузеле од Византије и унапређивале у складу с околностима, италијанске ренесансне државе успоставиле су и нове методе дипломатије. Неке од тих метода су давно ишчезле. Међутим, иако је прошло неких петстотињак година, неке од ренесансних метода примењују се и у савременој дипломатији, с тим да при упоређивању те методе морамо посматрати са аспекта временске дистанце и с обзиром на степен друштвеног развоја онда и сад.

Честа промена страна у алијансама у кратким временским размацама, давно је напуштена у међународним односима. После Вестфалског мира из 1648. приметни су трајнији савези, а у последњих стотињак година разни блокови држава трају и по неколико деценија.

Ad hoc дипломатија постоји од кад постоје и односи између држава или других субјеката који учествују у дипломатским односима. То значи да се тај вид дипломатије примењивао у периоду ренесансе, пре и после њега па све до данашњег времена.

Структурална флексибилност, као аутохтона карактеристика ренесансне дипломатије, постоји и у савременој дипломатији. То је дошло до изражаја оснивањем многих међународних организација, а поред њих као субјекти међународних односа појављују се и друге политичке групе као што су мултинационалне компаније, ослободилачки покрети па чак и разне терористичке организације. Дакле на савременој дипломатској сцени поред представника суверених држава појављују се и представници разних међународних организација, било владиних или невладиних, моћних мултинационалних компанија, ослободилачких или сецесионистичких покрета.

Најважнију одлику ренесансне дипломатије представља појава резидентних дипломатских представништава, као основе за перманентну дипломатију. Резидентна дипломатија је оригинални производ ренесансног система италијанских држава; до тада није постојала у међународним односима. Од њене појаве она се развијала као дипломатска пракса до данашњег времена. Још увек представља окосницу савремене

дипломатије, са свим својим основним функцијама: представљање, осматрање и обавештавање, унапређивање међусобних односа итд.

ЗАКЉУЧАК

Циљ овог истраживања јесте расветљавање одлика ренесансне дипломатије и анализа њеног настанка, да би се сагледао утицај на европске међудржавне односе и на развој дипломатије уопште. У том циљу студија случаја Млетачке републике посебно је плодотворна, због њеног значаја и утицаја на политичку сцену Италије, Средоземља, па и Европе у целини у периоду ренесансе. До резултата се дошло историјским методом, кориштењем референтне литературе, хронолошким и систематичним изношењем историјских чињеница и података, њиховом анализом и поређењем.

Ренесанса као културни покрет који је донео нове идеје и погледе на свет настао је у Италији. Тај период представљао је прекретницу од средњовековног ка модерном друштву. Ренесанса је донела новине и у политици, која бива радикално секуларизована, па следствено томе и у дипломатији. У том периоду италијанско подручје је било релативно изоловано од остатка Европе услед распада средњовековног система и опадања империјалног и папског утицаја. Процес опадања тог утицаја на подручју Италије започео је већ у XI веку. Италијански градови су почели да се организују као засебне политичке заједнице зване комуне. Услед цветања трговине и повећања економског богатства, у XII и XIII веку дошло је до успона комуна, од којих су након тога многе прерасле у градове-државе. Успостављен је италијански систем градова-држава међу којима су се често водили ратови као одраз борбе за моћ и територију. Моћнији градови присаједињавали су слабије суседне градове, што је крајем XIV века довело до прерастања неких градова-држава у територијалне државе, међу којима су најмоћније биле Венеција, Милано, Фиренца, Папска држава и Напуљска краљевина. То су биле прве државе јасно формиране на принципу територијалног суверенитета и представљале су претечу модерне државе кодификоване Вестфалским миром 1648. Средином XV века међу њима долази до застоја у ратовању и консолидације. Успостављена је одређена равнотежа снага, што је имало одраза и на дипломатију. Те најјаче италијанске државе су 1454. потписале Мир из Лодија и формирале свеопшти италијански савез, *Lega Italica*, чему су претходили интензивни преговори што је знатно допринело развоју дипломатских активности и механизма.

У дипломатским преговорима, као једна од одлика ренесансне дипломатије, приметна је била структурална флексибилност актера. Поред представника држава, могли су равноправно учествовати и други актери као што су плаћеничке војсковође;

пример представља Лодовико Сфорца. С обзиром на специфичности система, италијанске државе су увиделе потребу познавања политичких и друштвених прилика других актера. Ово се могло постићи трајним присуством дипломатских преставника у другој држави и стварањем сталних канала комуникације. Тако је дошло до успостављања резидентних амбасада. До тада је дипломатија била искључиво *ad hoc* карактера. Настанку резидентне дипломатије у италијанском ренесансном систему држава допринели су: спољнополитичка изолованост од европског феудалног система, централизација и бирократизација, територијални суверенитет, релативно кратка удаљеност између центара, исти језик, заједничко културно-историјско наслеђе, утицај Византије, секуларизација политике.

Потписивањем Мира из Лодија и формирањем Италијанске лиге успостављена је одређена равнотежа снага међу италијанским државама. Резидентни амбасадори су доприносили одржавању равнотеже јер су својим сталним присуством у страниој држави могли уочити могућу намеру те државе да наруши равнотежу, и алармирати остале у циљу спречавања. Италијански систем равнотеже снага трајао је до 1494., када је уништен француском инвазијом на Италију. У периоду од 1454. до 1494. остварена је превага дипломатије над ратом и владао је релативни мир на Апенинском полуострву. Главни циљеви формирања Италијанске лиге били су очување мира кроз одржавање стања утврђеног Миром из Лодија, и спречавање страног утицаја или агресије.

Међутим, упоредо са постојањем Лиге, у периоду од 1454. до 1494. унутар система формирани су мањи савези и противсавези уз често мењање страна у кратком временском периоду. И ово је допринело одржању равнотеже, онемогућавајући једној од држава или некој групи држава да оствари премоћ над осталима и завлада целим италијанским полуострвом. Крајем XV века дипломатија се профилисала као трајна интеракција држава по утврђеним правилима. Све је то утицало на дипломатску праксу, под утицајем дипломатије италијанског система држава спољна политика европских сила кренула је крајем XV и почетком XVI века пут перманентне дипломатије.

У италијанском систему равнотеже снага Венеција односно Млетачка република имала је улогу најважнијег актера из више разлога. Од свих италијанских држава, она је била економски и политички најмоћнија, имала је најстабилније политичко уређење а њен дипломатски апарат био је најистакнутији. Од свог настанка у време пада Западног римског царства Венеција је функционисала као аутономна целина под јурисдикцијом Византије до почетка IX века, а након тога као суверена држава све до пада 1797. Очувању млетачке независности много је допринео гео-стратешки положај. Венеција је

смештена у лагуни на пешчаним острвцима и није била лако доступна с копна, што је спречавало страну агресију. Њен географски положај условио је развој бродоградње и поморства. Венеција је своју флоту обилато искористила у крсташким ратовима а пре свега у Четвртом крсташком рату 1204, који је представљао једну од прекретница у млетачкој историји. Млечани су лукаво искористили крсташку војску да освоје Задар, као компензацију за услуге поморског превоза крсташа. После тога су преусмерили крсташе да, уместо да иду у Свету земљу, нападну и опљачкају Константинопољ. Тај напад предводио је лично млетачки дужд и Млечани су и из тога извукли највећу корист. Стекли су богатство плачком византијске престонице а њихов дужд прогласио се владаром три осмине Византијског царства. Тиме су себи осигурали позиције водеће трговачке силе на Медитерану, а следствено је расла и млетачка политичка моћ. Већ познати млетачки опортунизам 1204. бива потврђен у изузетно оштрој форми. Након тога, економски оснажена плачком, она је наставила да развија своју морнарицу и поморску трговину, да би у XV веку била једна од најмоћнијих сила на Медитерану и значајан актер у европским размерама.

Венеција је имала високо развијену и комплексну структуру државних органа, јединствено друштвено уређење и завидну политичку стабилност. Формално, млетачка држава је била република али је у стварности била олигархија: у власти су могли учествовати само припадници аристократског слоја друштва. На врху млетачке државе налазио се дужд, чија је изборна функција била доживотна, али он није био апсолутни владар. Поред њега, формиран су државни органи који су спречавали стварање апсолутистичке монархије, а то су дуждов Савет и Сенат. Најмасовнији орган било је Велико веће које је предствљало скупштину и чинили су га припадници аристократије. Млетачка власт је 1310. формирала Веће десеторице као извршни орган задужен за унутрашњу и спољну безбедност државе. Ово је тело у XV веку преузело и надзор над радом млетачких амбасада и представљало је претечу модерних обавештајних служби. Политичка стабилност млетачке државе владала је током читавог њеног постојања и то је била једна од њених компаративних предности у односу на супарнике.

На развој млетачке дипломатије велики утицај је имала Византија. Те две државе су имале интензивне међусобне односе све до пада Константинопоља 1453. У византијској престоници од XI века била је присутна колонија Млечана и стални конзуларни представник *бајло* који је обављао и неке дипломатске функције, у првом реду обавештавање млетачке владе. После 1400. конзуле је слала влада а не трговачка заједница. Млетачки *бајло* у Константинопољу може се сматрати резидентним

дипломатским представником. Византијска дипломатија је била изузетно софистицирана и успешна. Венеција је услед интензивних међусобних односа преузела византијске дипломатске методе укључујући сплеткарење, подмићивање, спровођење принципа “завади па владај” и шпијунажу. Преко Венеције, византијска дипломатска пракса пренела се и на остатак Европе.

Венеција је била водећа држава у регулисању дипломатске праксе. Дошавши у додир с далеким територијама, Венеција је веома рано уочила значај дипломатских представништава. Још у XIII веку она је почела доносити законе којима је регулисала дипломатску службу. Млетачки амбасадори морали су да предају поклоне које су били добили током службе у страној држави, били су дужни да пишу текуће извештаје и поред тога да по повратку из стране земље поднесу извештај млетачкој власти. Млечани су своје амбасадоре бирали из реда владајуће политичке структуре, од патриција који су заузимали високе политичке положаје. Поред тога, млетачки амбасадори су морали имати личне квалитете као што су висока култура, интуиција, спретност у преговарању и решавању спорова и слично. Млетачка република није градила апарат каријерних дипломата, због опасности да они не би дугим боравком у страним државама изгубили осећај за млетачке интересе. Трајање мандата млетачких резидентних амбасадора било је ограничено на две године, а у удаљеним местима као што је био Константинопољ, на три године. Млетачки амбасадори су важили за најприпремљеније и достигли су највиши статус на дипломатској сцени. По истеку мандата враћали су се у Венецију да тамо заузму политичке функције.

И пре Мира из Лодија, Млетачка република слала је резидентне амбасадоре у италијанске државе, а до краја XV века успоставила је резидентне амбасаде у свим италијанским државама и на већини значајнијих дворова Европе. Млетачка република је била прва која је почетком XV формирала државни архив у који је похрањивала и дипломатске документе. Млетачки амбасадори били су познати по својим детаљним извештајима званим *relazioni*, које су износили пред Сенатом по повратку из своје мисије. Они су исто тако током своје службе у страној држави редовно слали детаљне писане извештаје о целокупној ситуацији у тој држави и о свим информацијама које су прикупили. Ту праксу су током XVI века преузеле европске државе.

Млетачка република била је поносна на своје друштвено-политичко уређење, економско богатство и статус краљице Медитерана. Њена владајућа класа назвала је своју републику *Serenissima* (“пресветла”), али њена дипломатија није била подређена идеологији већ пре свега економским интересима који су чинили основу како

унутрашње тако и спољне политике. Млетачка спољна политика до почетка XV века је била усмерена на доминацију Медитераном што је одлагало њену експанзију на италијанском подручју. Потом се млетачка држава почела ширити према унутрашњости и до краја прве половине XV века постала је најмоћнија италијанска територијална држава. Ово је доводило до сукоба са осталим италијанским државама, које су тежиле да спутавају њене експанзионистичке тежње. Милано је такође имао експанзионистичке циљеве и био је главни ривал Млетака. Прву половину XV века обележили су ратови између ове две државе. Сукоби су окончани 1454. потписивањем Мира из Лодија и формирањем Италијанске лиге. Мир је поготово био важан Венецији због надирања Турака. Тиме нису трајно решене размирице између италијанских држава, али је миран период до 1494. допринео интензивирању дипломатских активности и експанзији резидентних амбасада. У оквиру Италијанске лиге формирали су се мањи савези и контрасавези у којима је Венеција највише мењала страну у складу са својим тренутним интересима. Она је 1469. одбила понуду савеза Милана, Фиренце и Напуља да им се прикључи против папе, већ је исте године договорила с папом савез на 25 година. Међутим, након само четири године, Млетачка република улази у савез са Миланом и Фиренцом, што је изазвало незадовољство папе. Након добрих међусобних односа, 1482. дошло је до двогодишњег рата између Венеције и Фераре, у којем су све италијанске државе стале на страну Фераре, осим папе који је стао на страну Млечана. Али кад је услед напуљске претње с југа и папа променио страну, Млетачка република је, немајући више ни једног савезника, поново показала свој опортунизам обраћајући се цару Светог римског царства и француском краљу. Без обзира што је Италијанска лига формирана и због заштите од стране интервенције, да би заштитили своје интересе Млечани су тада позивали Француску да окупира Италију, што је она испрва одбила.

Кад се ипак десила француска инвазија на италију 1494., Венеција је остала неутрална очекујући исход, и са намером да из расплета ситуације извуче највећу корист. Наредне године ипак је ушла у савез против Француске, која се под притиском тог савеза повукла из Италије. Међутим, Млечани су 1498. помогли нову инвазију Француза да би повећали своју територију. Млетачка република пружа пример тежње за проширењем територије и моћи која је била јача од осећаја заједничког интереса пред заједничком претњом.

Ради сузбијања млетачке хегемоније, 1508. формирана је Лига из Камбреа чији главни заговорач је био папа. Венеција је 1509. у бици код Ањадела доживела пораз од

снага Лиге што је била једна од прекретница у млетачкој историји. Република је била пред потпуним уништењем. Међутим, захваљујући способности своје дипломатије и одлучности политичке класе и становништва успела је да се сачува. Дипломатским вештинама успела је да превуче папу на своју страну и доведе до распада Лиге. До 1517. повратила је све територије изгубљене после Ањадела. Све до потписивања Болоњског мира 1529., Млетачка република сматрала је да још увек може вући konce на европској политичкој сцени, играла је дипломатске игре, улазила у савезе, сплеткарила. У свему томе дипломатски опортунизам није јој био стран, као што је уосталом било и до тада. У целини, Млетачка република је тежила кад год је то било могуће да избегне рат и да своје циљеве постигне дипломатским путем. Међутим, у периоду после 1509. до потписивања Болоњског мира 1529. водила је ратну дипломатију, што се показало фаталним по њене интересе. Након тога изгубила је статус велике силе и утицај у европској политици. Била је приморана да се усмери ка вођењу неутралне спољне политике.

Подручје Балкана било је занимљиво за Венецију из више разлога. Дубровник, Босна и Србија граничиле су са јадранским поседима Венеције. Дубровник је био важна лука на њеном поморском путу и главна трговачка веза са Босном и Србијом. Дубровник је био под млетачким патронатом до 1358., кад је прешао у руке Угара. И после тога, односи између ове две републике нису никад били прекинути иако је повремено долазило и до већих несугласица услед дивергентних економских интереса. Венеција и Србија имали су живе дипломатске односе од почетка XIII века све до 1459., кад је Србија пала под турску власт. У основи тих односа били су првенствено економски интереси. У том периоду Млечани су често слали своје посланике, као посреднике у преговорима или ради наплате штета и дугова према млетачким трговцима. Односи између Венеције и Србије су били пријатељски све до Првог скадарског рата 1405. Од тада су оне биле у сукобима око српских приморских градова, али и у сталним преговорима у којима су Млечани били успешнији. Они су често новцем постизали оно што су хтели, а користили су и расколе српских обласних господара. Босна се граничила са млетачком Далмацијом и Венеција је са босанским владарима одржавала првенствено трговачке везе.

Односи са Отоманским царством били су изузетно важни за Млетачку републику. У Византији су Млечани имали важне трговачке привилегије и кад је она пала под турску власт хтели су да задрже те привилегије и код Турака. У томе су испрва успели: султан је већ 1453. прихватио да млетачки *бајло* остане у Константинопољу као

резидентни амбасадор, и потврдио Млечанима привилегије. Међутим, након десет година долази до захлађења односа а потом и до шеснаестогодишњег сукоба. Венеција је увидела да се не може силом супротставити Турцима. Да би очувала своје трговачке позиције на истоку, морала је бити опрезна и избегавати сукобе већих размера. Турско надирање на Балкану слабило је моћ Млетачке републике. Отоманско царство је до краја XV века потпуно војнички надмашило Млетачку републику и прекинуло њену доминацију на Медитерану. Од тада је Млетачка република своје интересе на истоку могла штитити једино ефикасном дипломатијом.

Млетачка дипломатија је у целини била успешна. Њен значај за очување млетачке државе поготово је био пресудан након преласка Венеције на маргине европске политике. Млетачка дипломатија постизала је успехе и у најтежим околностима, понекад безизлазним, а млетачка држава предњачила је у регулисању дипломатске праксе. То не значи да је она била коректна и часна. Напротив, њен успех је често зависио од примене опортунистичких метода. Млетачка република много је допринела развоју модерне дипломатије, између осталог међу првима је имала резидентне амбасадоре, предњачила је у доношењу правила којима се регулишу дипломатске активности, али њена спољно-политичка делатност одвијала се у потпуности у складу са максимом да циљ оправдава средство. Такав приступ омогућио је Венецији, граду на пешчаним спрудовима подложним поплавама и тешко приступачним, да досегне велики успех и постане водећа сила Медитерана, а потом и у периоду опадања своје моћи опстане као независна држава све до 1797.

Значај одлика ренесансне дипломатије за развој модерне дипломатије веома је велики. Ренесансна дипломатија била је прототип модела међународног система насталог Вестфалским миром из 1648., као што је и сам ренесансни систем италијанских држава био прототип вестфалског система и путоказ за успостављање модерног система међународних односа у Европи. Директно интервенисање страних сила у Италији у деценијама после 1494. допринело је да се политички концепти и институције ренесансних италијанских држава прошире на целу Европу. Владарима западноевропских сила био је атрактиван нови концепт државе, на територијалној основи и са апсолутном влашћу круне. Сукоби између католика и протестаната од средине XVI века проузроковали су тек привремени застој у развоју дипломатије. После Тридесетогодишњег рата наставља се развој модерне европске дипломатије на принципима ренесансне дипломатије.

Дипломатска пракса која је настала у ренесансној Италији у XVI веку и која се касније развијала широм Европе, озваничена је Вестфалским миром и одражавала је консолидацију моћи држава и њиховог суверенитета. Папски концепт универзалног хришћанског поретка у европским међународним односима изгубио је сваку подлогу. Европски владари тежили су стварању суверених држава са чврсто утврђеним границама. Италијанске ренесансне државе биле су претеча оваквих тежњи. Формирале су микро-систем суверених политичких јединица који је потом примењен на вестфалски систем, када пуну афирмацију добија формирање држава на принципу суверенитета и једнакости, успостављање система равнотеже снага и секуларизација дипломатије.

И Вестфалски мир, као и Мир из Лодија, закључен је после дугогодишњих крвавих ратова. Тада су најјаче европске силе, попут италијанских држава два века раније, сале за преговарачки сто, договориле мир и успоставиле систем међународних односа који се показао трајним и релативно стабилним. Дипломатија је добила примат над ратом, постала је трајна и уобичајена, док су ратови постали повремени и ограничени. Равнотежа снага успостављена Вестфалским миром функционисала је на принципима италијанске ренесансне равнотеже. Све европске силе тежиле су спречавању хегемоније и потпуне доминације једне од њих. Одржавање равнотеже снага допринело је стабилизацији перманентне дипломатије чији се зачеци налазе у италијанској ренесансној дипломатији.

Ренесансна дипломатија италијанског система држава означила је почетак модерне дипломатије. Дипломатске методе које су биле оригинални производ тог система примењују се и данас. Њихова структурна флексибилност је видљива у чињеници да се на савременој дипломатској сцени поред представника суверених држава појављују се и представници разних међународних организација, било владиних или невладиних, моћних мултинационалних компанија, ослободилачких или сецесионистичких покрета. Резидентна дипломатија, као најважнија и најупечатљивија одлика ренесансне дипломатије, задржала се као темељна институција до данашњег времена и још увек представља окосницу савременог међународног система.

ЛИТЕРАТУРА

- Anderson, M. S. (2013). *The Rise of Modern Diplomacy 1450 – 1919*. London and New York: Routledge.
- Arbel, B. (2013). Venice's Maritime Empire in the Early Modern Period. In Dursteler, E. R. (Ed.), *A Companion to Venetian History, 1400 – 1797* (125-253). Leiden: BRILL.
- Archivio di Stato di Venezia (n.d.). *Quarantia criminal*. Preuzeto sa:
<http://www.archiviodistatovenezia.it/siasve/cgi-bin/pagina.pl?Tipo=ente&Chiave=130>
- Archivio storico italiano (1843). *La storia d'Italia. Tomo settimo*. Firenze: Gio. Pietro Vieusseux.
- Babić, A. (1960). Diplomatska služba u srednjevjekovnoj Bosni. *Radovi Naučnog društva BiH XIII*, 1-60, Sarajevo.
- Baldocci, P. (2010). L'Impero ottomano nelle relazioni degli ambasciatori veneti. *Nuova antologia n. 2256, ottobre-dicembre 2010*, 333-342. Firenze: Le Monnier.
- Bartlett, K. R. (2005). The Italian Renaissance, Part 1. *The Great Courses*. Chantilly: Teaching Company.
- Bartlett, K. R. (2013). *A Short History of the Italian Renaissance*. Toronto: University of Toronto Press.
- Berridge, G. R. and Lloyd, L. (2012). *The Palgrave Macmillan Dictionary of Diplomacy*. London: PALGRAVE MACMILLAN.
- Berridge, G. R., Maurice Keens-Soper and Otte T. G. (2001). *Diplomatic Theory from Machiavelli to Kissinger*. New York: Palgrave.
- Beverly, T. (1999). *Venetian ambassadors 1454-94: an Italian elite*. Unpublished doctoral dissertation, University of Warwick.
- Black, J. (2000). *A History of Diplomacy*. London: Reaktion Books.
- Bouwsma, W. J. (1968). *Venice and the Defense of Republican Liberty. Renaissance Values in the Age of the Counter Reformation*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Brown, H. (1902). *The Venetian Republic*. London: J. M. Dent & Co.
- Burckhardt, J. (2010). *The Civilization of the Renaissance in Italy*. New York: Dover Publications. (Originalni rad objavljen 1860)
- Chittolini, G. (1994). The Italian City-State and Its Territory. In Molho, A., Raaflaub, K. and Emlen, J. (Ed.), *City States in Classical Medieval Italy* (589-602). Ann Arbor: The University of Michigan Press.

- Coggins, J. S. and Perali, F. C. (1998). 64% Majority Rule in Ducal Venice: Voting for the Doge. *Public Choice*, Vol. 97, No. 4, 709-723.
- Conzato, A. (2011). Usurpazione o riorganizzazione? Il Consiglio dei Dieci e a gestione della politica estera veneziana negli anni di Agnadello. In Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed), *L'Europa e La Serenissima. La svolta del 1509. Nel V centenario della battaglia di Agnadello* (191-206). Venezia: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti.
- Covini, N., Figliuolo, B., Lazzarini, I. e Senatore, F. (2015). Pratiche e norme di comportamento nella diplomazia italiana. I carteggi di Napoli, Firenze, Milano, Mantova e Ferrara tra fine XIV e fine XV secolo. *De l'ambassadeur: Les écrits relatifs à l'ambassadeur et à l'art de negocier du Moyen Âge au début du XIXe siècle* (113-161). École française de Rome.
- Čoralić, L. (2015). Venecija. Nova zraka u europskom svjetlu: Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku, 533-546. Zagreb: Matica hrvatska.
- Тук, Р. (1986). *Србија и Венеција у ХИИИ и ХИВ веку*. Београд: Просвета.
- Dal Borgo, M. (2006). Popoli, etnie, religioni nelle relazioni degli ambasciatori veneziani. *Mediterranean world. Mediterranean studies*, vol. 18 (2006), 23-36.
- Durant, W. (1997). *The Renaissance*. New York: Fine Communications.
- Dursteler, E. (2011). Describing or distorting the „Turk“: The relazioni of the Venetian ambassadors in Constantinople as historical source. *ACTA HISTRIAE* 19, 2011, 1-2, 231-248, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper.
- Dursteler, E. R. (2006). *Venetians in Constantinople. Nation, Identity and Coexistence in the Early Modern Mediterranean*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Epstein, S. R. (1999). The Rise and Decline of Italian City-States. *Working Paper No 51/99*. London School of Economics, Department of Economic History.
- Erdem, G. (2010). The Emergence and Expansion of the Permanent Diplomacy. *The Turkish Year Book of International Relations Vol. 41*, 71-99.
- Fletcher, C. (2015). *Diplomacy in Renaissance Rome. The Rise of the Resident Ambassador*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Freddi, P. (2006). Rapporti tra Venezia a la nobiltà cremasca. *Rivista Insula Fulcheria*, N. XXXVI-2006, 141-152.
- Fubini, R. (1996). The Italian League and the Policy of the Balance of Power at the Accession of Lorenzo de' Medici. In Kirshner, J. (Ed.), *The Origins of the State in Italy 1300-1600*. Chicago and London: The University of Chicago Press.

- Fubini, R. (2000). Diplomacy and Government in the Italian city-states of the fifteenth century (Florence and Venice). In Frigo, D (Ed.), *Politics and Diplomacy in the Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450 – 1800* (25-48). Cambridge: Cambridge University Press.
- Galasso, G. (2011). Il quadro internazionale. In Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed), *L'Europa e La Serenissima. La svolta del 1509. Nel V centenario della battaglia di Agnadello* (3-18). Venezia: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti.
- Gleason, E. G. (2000). Confronting New Realities: Venice and the Peace of Bologna, 1530. In Martin, J. and Romano, D. (Ed.), *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797* (168-184). Baltimor and London: The Johns Hopkins University.
- Gore-Booth, P. H. (Ed.). (1979). *Satow's Guide to Diplomatic Practice* (5th ed., Lord Gore-Booth, Ed.). New York: Longman.
- Grubb, J. S. (1994). Diplomacy in the Italian City-State. In Molho, A., Raaflaub, K. and Emlen, J. (Ed.), *City States in Classical Medieval Italy* (603-617). Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Guicciardini, F. (1971). *Storia d'Italia*. Milano: Einaudi. (Оригинални рад објављен 1561.)
- Gullino, G. (2011). La classe politica veneziana, ambizioni e limiti. In Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed), *L'Europa e La Serenissima. La svolta del 1509. Nel V centenario della battaglia di Agnadello* (19-34). Venezia: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti.
- Hamilton, K. and Langhorne, R. (2011). *The Practice of Diplomacy. Its evolution, theory and administration*. London and New York: Routledge.
- Hampton, T. (2009). *Fictions of Embassy. Literature and Diplomacy in Early Modern Europe*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Hyde, J. K. (1973). *Society and Politics in Medieval Italy: The Evolution of the Civil Life, 1000-1350*. London: MACMILLAN.
- Ilardi, V. (1959). The Italian League, Francesco Sforza and Charles VII (1454-1461). *Studies in the Renaissance* n. VI, 129-166. The University of Chicago Press.
- Iordanou, I. (2015). What News on the Rialto? The Trade of Information and Early Modern Venice's Centralised Intelligence Organization. *Intelligence and National Security*, Vol. 31, Iss. 3, 305-326. DOI: 10.1080/02684527.2015.1041712
- Ivetić, E. (2015). *Granica na Mediteranu: Istočni Jadran između Italije i južnoslovenskog sveta od XIII do XX veka*. Beograd: Arhipelag.

- Jönsson, C. and Hall, M. (2005). *Essence of Diplomacy*. Hampshire and New York: PALGRAVE MACMILLAN.
- Knapton, M. (2013). The *Terraferma* State. In Dursteler, E. R. (Ed.), *A Companion to Venetian History, 1400 – 1797* (85-124). Leiden: BRILL.
- Kohl, B. G. and Smith A. A. (1994). *Major Problems in the History of the Italian Renaissance*. Lexington: D.C. Heath and Company.
- Krekić, B. (1980). Contributors of Foreigners to Dubrovnik's Economic Growth in the Late Middle Ages. In Krekić, B. (Ed.), *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages* (375-394). London: Variorum Reprints. (Оригинални рад објављен 1976.)
- Krekić, B. (1980). Le relazioni fra Venezia, Ragusa e le popolazioni serbo-croate. In Krekić, B. (Ed.), *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages* (389-401). London: Variorum Reprints. (Оригинални рад објављен 1973.)
- Krekić, B. (1980). Un mercante e diplomatic da Dubrovnik (Ragusa) a Venezia nel Trecento. In Krekić, B. (Ed.), *Dubrovnik, Italy and the Balkans in the Late Middle Ages* (71-101). London: Variorum Reprints. (Оригинални рад објављен 1967.)
- Kunčević, L. (2012). Dubrovačka slika Venecije i venecijanska slika Dubrovnika u ranom novom vijeku. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti I umjetnosti u Dubrovniku*, (50), 9-37. Preuzeto sa <http://hrcak.srce.hr/85351>
- Lane, F.C. (1973). *Venice. A Maritime Republic*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lazzarini, I. (2015). *Communication and Conflict: Italian Diplomacy in the Early Renaissance, 1350-1520*. Oxford: Oxford University Press.
- Ljubić, Š. (1878). *Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga VI. Zagreb: Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti.
- Ljubić, Š. (1886). *Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga VIII. Zagreb: Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti.
- Ljubić, Š. (1891). *Listine o odnošajih južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, knjiga X. Zagreb: Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti.
- Machiavelli, N., (1961). *Il Principe*. Torino: Einaudi. (Оригинални рад објављен 1532.)
- Mallett, M. E. and Hale, J. R. (2006). *The Military Organization of a Renaissance State. Venice c 1400 to 1617*. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
- Mallett, M. E. and Shaw, C. (2014). *The Italian Wars, 1494 – 1559*. London and New York: Routledge.

- Mallett, M. E. (2001). Italian Renaissance Diplomacy. *Diplomacy and Statecraft*, Vol. 12 No 1. New York. Routledge.
- Margaroli, P. (1992). *Diplomazia e stati rinascimentali. Le ambascerie sforzesche fino alla conclusione della Lega italica (1450 – 1455)*. Firenze: La Nuova Italia.
- Martin, J. And Romano, D. (2000). Reconsidering Venice. In Martin, J. and Romano, D. (Ed.), *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797* (1-35). Baltimor and London: The Johns Hopkins University.
- Martines, L. (1968). Political Conflict in the Italian City States. *Government and Opposition*, Vol. 3, Issue I, 69-91. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martines, L. (1988). *Power and Imagination. City States in Renaissance Italy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Mattingly, G. (1937). The First Resident Embassies: Medieval Italian Origins of Modern Diplomacy. *Speculum, Journal of Medieval Studies*, Vol. 12, No. 4, 423-439.
- Mattingly, G. (1988). *Renaissance Diplomacy*. New York: Dover Publikations.
- McNeill, W. H. (1974). *Venice. The Hinge of Europe, 1081 – 1797*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Митић, М. и Ђорђевић, С. (2007). *Дипломатско и конзуларно право*. Универзитет у Београду, Правни факултет.
- Molho, A. and Wood, G.S. (1998). *Imagined Histories. American Historians Interpret the Past*. Princeton: Princeton University Press.
- Montanelli, I. e Gervaso, R. (2006). *Storia d'Italia 1250-1600*. Milano: RCS Periodici.
- Mowat, R. B. (1928). *A History of European Diplomacy. 1451-1789*. London: Edward Arnold & Co.
- Najemy, J. M. (2004). *Italy in the Age of the Renaissance 1300-1550*. New York: Oxford University Press.
- Nicol, D. M. (1999). *Byzantium and Venice. A study in diplomatic and cultural relations*. Cambridge, New York and Melbourne: Cambridge University Press.
- Nicolle, D. (1989), *The Venetian Empire 1200-1670*, London: Osprey Publishing.
- Nicolson, H. (1942). *Diplomacy*. London, New York and Toronto: Oxford University Press.
- Nicolson, H. (2001). *The Evolution of Diplomatic Method*. Leicester: University of Leicester.
- Nigro Jr., L. J. (2008). Theory and practice of modern diplomacy: origins and development to 1914. *U.S Army War College Guide to National Security Issues, Vol. I, Theory of War and Strategy 3rd edition, chapter 14*, 195-207.

- Norwich, J. J. (1989). *A History of Venice*. New York: VINTAGE BOOKS, A Division of Random House, inc.
- Pillinini, G. (1970). *Il sistema degli stati italiani 1454 – 1494*. Venezia: Università Cà Foscari.
- Preto, P. (2010). *I servizi segreti di Venezia. Spionaggio e contraspionaggio nei tempi della Serenissima*. Milano: Il Saggiatore.
- Queller, D. E. (1967). *The Office of Ambassador in the Midle Ages*. Princeton: Princeton University Press.
- Reumont, A. (1850). *Dei diplomati italiani e delle relazioni diplomatiche dell'Italia dal 1260 al 1550. Versione con note di Tomaso Dott. Gar.* Padova: Co' Tipi di Angelo Sicca.
- Sen, B. (1976). Diplomacy in the Historical Perspective and the Third World. *The Turkish Year Book of International Relations* Vol. 16, 72-97.
- Sheehan, M.(1996). *The Balance of Power. History and Theory*. London and New York. Routledge.
- Simeoni, L. (1950). *Le signorie*. Milano: Casa Editrice Dottor Francesco Vallardi.
- Sofer, S. (2013). *The Courtiers of Civilization. A Study of Diplomacy*. Albany: State University of New York Press.
- Spallacci, G. (2014). Le relazioni economiche nell'Alto e Medio Adriatico tardo medievale attraverso lo studio dei trattati commerciali. In Malatesta, M., Rigato, D. E Cappi, V. (Ed.), *Strutture di potere, teritorio ed economia nel mondo antico, medievale e moderno*. Bologna: Dipartimento di Storia Culture Civiltà – DiSCi. Preuzeto 21.11.2017., sa amsacta.unibo.it/3771/1/SPALLACCI.pdf
- Спремић, М. (2014). *Србија и Венеција (VI до XVI век)*. Београд: Службени гласник.
- Spruyt, H. (1994). *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Sistems Change*. Princeton: Princeton University Press.
- Starn, R. (1995). *Who's afraid of the Renaissance*. London: University of Notre Dame Press.
- Šunjić, M. (1961). Prilozi za istoriju bosansko-venecijanskih odnosa. *Historijski zbornik, godina XIV, broj 1-4*, 119-145. Zagreb: Povijesno društvo Hrvatske.
- Šunjić, M. (1996). *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. i XV. St.)*. Sarajevo: HKD Napredak.
- Thayer, W. R. (1908). *A Short History of Venice*. Boston and New York: Houghton, Mifflin and Company.
- Viallon, M. (2003). *Guere e paci veneto-turche dal 1453 al 1573*. Preuzeto sa <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00565464>

- Viggiano, A. (2013). Politics and Constitution. In Dursteler, E. R. (Ed.), *A Companion to Venetian History, 1400 – 1797* (47-84). Leiden: BRILL.
- Zalin, G. (2011). Il quadro economico dello Stato veneziano tra Quattrocento e Cinquecento. In Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti (Ed), *L'Europa e La Serenissima. La svolta del 1509. Nel V centenario della battaglia di Agnadello* (35-73). Venezia: Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti.
- Живојиновић, Д. (1989). *Успон Европе (1450-1789)*. Нови Сад: Матица Српска.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Предраг Јанковић је рођен 30.10.1974. у Бањој Луци, где је и завршио Средњу економску школу. Студирао је на Правном факултету Универзитета у Бањој Луци до треће године студија а дипломирао је на Правном факултету Универзитета Синергија у Бијељини.

Академске 14/15 године уписао је мастер студије политикологије на Факултету политичких наука Универзитета у Бањој Луци.

Након завршене средње школе бавио се менаџментом у угоститељском сектору. Поред тога, неколико година бавио се посредовањем у промету некретнина. У периоду од 2010. до 2013. радио је *outsourcing* за немачку модну фирму *Laetitia Klein* за подручје Италије и Балкана. Од 2014. ради као дипломирани правник у МХ „ЕРС“ – МП а.д. Требиње ЗП „Електрокрајина“ а.д. Бања Лука.

Учествовао је на неколико семинара из области правне науке. Има положен стручни испит за рад у јавној управи. Говори италијански, енглески и руски језик а има и елементарно знање немачког језика.

Univerzitet u Banjaluci
Fakultet političkih nauka

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА	
ПРИМЉЕНО:	02. 04. 2013
	439/18

Komisija za ocjenu i odbranu završnog rada na drugom ciklusu

NAUČNO-NASTAVNOM VIJEĆU FAKULTETA POLITIČKIH NAUKA

Predmet: Izveštaj o oceni završnog rada Predraga Jankovića pod naslovom "Odlike renesansne diplomatije - studija slučaja Mletačke republike tokom XV i XVI vijeka"

Naučno-nastavno vijeće Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci je na 77. sjednici održanoj dana 07.07.2016. godine, odlukom broj 08/3.880-18-1/16 imenovalo *Komisiju za ocjenu i odbranu završnog rada na drugom ciklusu studijskog programa*, kandidata Predraga Jankovića, pod naslovom: "Odlike renesansne diplomatije - studija slučaja Mletačke republike tokom XV i XVI vijeka" u sastavu:

1. Prof. dr Aleksandar Savanović, vanredni profesor; uža naučna oblast politička teorija; Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjaluci.
2. Doc. dr Srđa Trifković; uža naučna oblast međunarodni odnosi i bezbednost; Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjaluci;
3. Mr Željko Budimir, viši asistent, uža naučna oblast međunarodni odnosi i bezbednost; Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjaluci;

Kao mentor imenovan je doc. dr Srđa Trifković.

Nakon što je pregledala i analizirala završni rad kandidata, Komisija podnosi nastavno naučnom veću Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjaluci sledeći

IZVEŠTAJ

o oceni završnog rada na drugom ciklusu studija pod naslovom "Odlike renesansne diplomatije - studija slučaja Mletačke republike tokom XV i XVI vijeka"

OSNOVNI PODACI O KANDIDATU

Predrag Janković, rođen 30. oktobra 1974. godine u Banjoj Luci. Diplomirao na Pravnom fakultetu, Univerziteta Sinergija u Bijeljina. Zaposlen u preduzeću Elektroprivreda RS, Elektrokrajina a.d. Banja Luka. Poznaje nemački, engleski, italijanski i ruski jezik.

PRIKAZ STRUKTURE RADA

Završni master rad kandidata ima 120 stranica. Pored sažetka i apstrakta na engleskom ima uvod, četiri poglavlja organizovana delom tematski a delom hronološki, kao i *Zaključak*.

U *prvom poglavlju*, određujući pojam diplomatije renesanse, autor ističe značaj perioda na kulturnom planu u celini i u razvoju savremenih diplomatskih institucija i metoda posebno. Ističe značaj nastanka italijanskog sistema gradova-država tokom poznog srednjeg veka za nastanak svojevrsnog regionalnog sistema ravnoteže snaga, koji je pogodio strukturno fleksibilnom diplomatskom diskursu i uspostavljanju prvih rezidentnih ambasada. Autor ističe značaj opadanja feudalnih investicija na razvoj severnoitalijanskog podsistema koji je sve do prelaska XV u XVI vek bio relativno izolovan od evropskih sukoba. Oslanjajući se na niz referentnih autora pretežno anglofone provenijencije, autor zaključuje da su model za razvoj renesansne diplomatije pružili odnosi Vizantije sa Venecijom, njihove brojne kako komercijalne tako i kulturne i političke veze. Podvučen je i značaj sekularizacije politike na uspostavljanje odnosa među državnim strukturama koji su bili zasnovani na opstanku i moći kao samopotvrđujućim ciljevima države. Prateći razvoj renesansne diplomatije od mira iz Lodija, preko Italijanske lige, i "zlatnog doba" renesansnog sistema do njegovog kolapsa sa francuskom intervencijom, on ističe značaj diplomatije u sistemu ravnoteže snaga koji je uspešno sprečavao uspon potencijalnog hegemonu i koji se raspao tek usled intervencije daleko moćnijih stranih faktora.

U *drugom poglavlju*, koje prati razvoj Mletačke republike, autor ističe značaj njenog geostrateškog položaja koji je bio jedinstveno povoljan za njenu ulogu posrednika u trgovini istoka i zapada, kao i razvoja specifičnih, trajnih i čvrstih političkih institucija koje su opstale sve do pada republike pred Napoleonom 1797. godine. Autor sa pravom ističe značaj Četvrtog krstaškog rata kao ključne tačke mletačkog uspona u hegemonu istočnog sredozemlja i razvoj priobalnih uporišta koja su imala karakter izrazito talasokratske mini-imperije.

U *trećem poglavlju*, uz osvrt na društveno političko uređenje Mletačke republike i proširenje njenog teritorijalnog opsega i trgovinske snage, autor prati i razvoj spoljnih odnosa Mletačke republike, formalnih i neformalnih. Posebno je zanimljiv spoj neformalne obaveštajne mreže i spoljnopoličkog aparata u okvirima jedne čvrsto povezane kohezivne oligarhije koja je pružala visoko kvalifikovane kadrove državnoj upravi. Vizantijski uticaj sa jedne strane,

specifične i čvrsto utemeljene političke institucije s druge, stvorili su obaveštajno – diplomatski aparat koji se pokazao dragocnim u očuvanju venecijanskih pozicija za koje je sama vojna sila ne bi bila adekvatna.

Posle perioda hegemonije nad istočnim Mediteranom XIII-XV veka, kako autor ističe u *četvrtom poglavlju*, Venecija je kasnije stolicima uspevala da opstane, čak i u vreme svog komercijalnog opadanja. Kao i u slučaju Vizantije, venecijanska diplomatija, je uspešno usporila silaznu krivulju državne moći. Detaljnim osvrtom na složene vojnopoličke i diplomatske igre i prestrojavanja na italijanskom tlu, XV veka, autor zaključuje da je prevaga diplomatije nad ratom u drugoj polovini tog stoleća udarila temelje savremenih diplomatskih institucija, rezidentnih ambasada pre svega, pri čemu je upravo venecijanski aparat pružao uzorni model drugima. Premda dolazi do osipanja sistema, i mletačkog slabljenja u prvoj polovini XVI veka, uz istovremeni rast otomanske pretnje na istoku, Venecija je i sa tim izazovima uspevala da se nosi zahvaljujući uspešnoj diplomatiji. Primer predstavlja povratak delimično poljuljanih pozicija posle turskog osvajanja Konstantinopolja 1453. godine. Odsustvo ideoloških skrupula (poput hrišćanske solidarnosti) jasno je i iz spremnosti Venecije da potraži tursku pomoć protiv lige iz Kambrea početkom XVI veka.

U *Zaključku* autor ističe značaj studije slučaja Mletačke republike, za formiranje savremenog diplomatskog sistema kao i za uspostavljanje makar privremenog sistema ravnoteže snaga na tlu renesansne Italije. On ukazuje na strukturnu fleksibilnost ključnih aktera, kao i spoznaje značaja uhodanog birokratskog aparata i diplomatskih instrumenata za postizanje državnih ciljeva ne nasilnim putem. Kao najvažniji akter u tom sistemu, sa nesumnjivo najčvršćom strukturom domaćih političkih institucija a uz oslonac na bogato iskustvo i nasleđe Vizantije, Venecija je predstavljala preteču Evrope koja je na osnovama renesansnog nasleđa izgradila savremeni međudržavni sistem Vestfalskim mirom 1648.

PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja ovog rada su odlike diplomatije italijanskih gradova-država u periodu renesanse, sa posebnim osvrtom na Mletačku republiku. Diplomacija renesanse predstavlja jedan od najznačajnijih perioda u istoriji diplomatije, a u tom okviru Venecija zauzima najznačajnije mesto. Navedeni predmet istraživanja posmatran je sa dva aspekta. Prati se *istorijski razvoj* italijanskog sistema država i njihovih odnosa, a model renesansne diplomatije posmatra se na studiji slučaja Mletačke Republike, pre svega u kontekstu njenog *društveno-političkog uređenja*. U celini, predmet istraživanja je diplomatija renesanse kao temelj kasnijeg poretka uspostavljenog Vestfalskim mirom. Sistematičnom obradom razvoja renesansne

diplomacije ukazano je na faktore koji su doveli do stvaranja sistema italijanskih država u periodu renesanse i do specifičnog karaktera međusobnih odnosa aktera tog sistema. Analizirani su motivi donosilaca odluka koji su doprineli pojavi novih diplomatskih metoda i institucija, u prvom redu stalnih diplomatskih misija.

HIPOTETIČKI OKVIR

Osnovna hipoteza rada jeste da je, kroz unapređenje postojećih i uspostavljanje novih diplomatskih metoda, renesansna diplomatija bitno uticala na nastanak i razvoj moderne evropske i svetske diplomacije.

Tri pomoćne hipoteze su

1. Pažljivo planirane diplomatske aktivnosti i korišćenje meke, pre svega finansijske moći, predstavljali su ključni aspekt venecijanske dominacije nad istočnim Sredozemljem u 15-16 veku.
2. Razgranata mreža rezidentnih ambasada od početka druge polovine XV veka imala je presudnu ulogu u diplomatskim aktivnostima Venecije a potom i drugih italijanskih država.
3. Formiranje i razvoj profesionalne diplomatsko-obaveštajne strukture doprinelo je političkoj stabilnosti i opstanku venecijanske države.

METODOLOGIJA

Rad je zasnovan na referentnim bibliografskim izvorima. On koristi induktivno-deduktivne metode za spoznaju ponašanja italijanskih renesansnih država i zajedničkih odlika tog sistema u celini, kao i proveru opštih odlika italijanske renesansne diplomacije kroz analizu diplomacije jednog od bitnih aktera za funkcionisanje italijanskog sistema. Istorijski metod se koristi za prikaz sleda događaja, tj. hronološkog razvoja društveno-političkih odnosa i diplomacije u periodu renesanse i uzročno-posledičnih veza između među njima. Komparativnom metodom je vršeno upoređivanje političkih sistema i diplomacije aktera renesansnog poretka u Italiji.

REZULTATI I NAUČNI DOPRINOS RADA

Ovaj magistarski rad pruža doprinos poznavanju i razumevanju renesansne diplomacije za razvoj savremenih međunarodnih odnosa i klasičnog sistema ravnoteže snaga, od Vestfalije do Velikog rata. Nasleđe renesansne diplomacije italijanskog sistema država, venecijansko iskustvo posebno, udarili su temelje međunarodnog sistema koji opstaje do naših vremena. Ov

radom baca se korisno svetlo na ovaj na srpskom jeziku nedovoljno istraženi aspekt diplomatske istorije i međunarodnih odnosa. I bez oslonca na primarnu arhivsku građu, rad daje naučni doprinos u jednoj relativno slabo poznatoj oblasti prateći uspon Mletačke Republike kroz prizmu funkcionisanja venecijanskih političkih institucija i vrednosti vladajuće elite. Doprinos rada nije samo u teoretskom razmatranju karakteristika diplomatije renesanse i Mletačke Republike već i u analizi uticaja italijanskih institucija i operativnih procedura na razvoj moderne diplomatije. Saznanja i podaci izneseni u ovom ovom radu mogu predstavljati relevantni izvor u budućim naučnim istraživanjima.

ZAKLJUČAK I PREDLOG

Komisija smatra da je kandidat Janković, napisao rad koji je u skladu sa prijavljenom temom, da taj rad sadrži sve potrebne elemente naučne studije i da predstavlja samostalni doprinos temi iz naslova. Rad zadovoljava potrebnu strukturu i metodološki je zadovoljavajući.

Rad je prošao kroz standardnu softversku kontrolu plagijata, shodno čl. 3 Pravilnika o postupku provere završnih radova studenata na II i III ciklusu studija Univerziteta u Banja Luci.

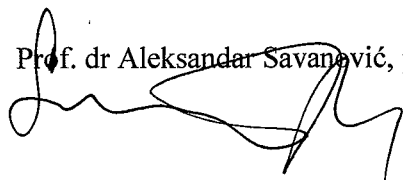
Imajući u vidu izloženo, Komisija

PREDLAŽE

Naučno-nastavnom vijeću Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banja luci da Predragu Jankoviću, ODOBRI javnu odbranu master rada na temu "Odlike renesansne diplomatije - studija slučaja Mletačke republike tokom XV i XVI vijeka"

KOMISIJA:

1. Prof. dr Aleksandar Savanović, predsednik.

2. Doc. Dr Srđa Trifković, mentor, i

3. Mr Željko Budimir, član.

Banja Luka, april 2018. godine.

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Број:08/1.56 /18

Датум: 18.01. 2018.

На основу члана 3. Правилника о поступку провјере оригиналности завршних радова студената на II и III циклусу студија Универзитета у Бањој Луци број 02/04-3.2688-4/17 од 28.09.2017. године издаје се

У В Ј Е Р Е Њ Е

Овим се потврђује да је мастер рад кандидата **Предрага Јанковића** под називом „**Одлике ренесансне дипломатије – студија случаја Млетачке Републике током XV и XVI века**“ провјерен путем званичног софтвера за откривање плагијата дана 18. 01. 2018. године.

Шеф библиотеке

Ана Кујарић

Продекан за научноистраживачки рад

[Signature]

ДОСТАВЉЕНО:

- Ментору
- А/А

УНИВЕРЗИТЕТУ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ПОДАЦИ О АУТОРУ ОДБРАЊЕНОГ МАСТЕР/МАГИСТАРСКОГ РАДА

Име и презиме аутора мастер/магистарског рада: Предраг Јанковић;

Датум, мјесто и држава рођења аутора: 30.10.1974. године, Бања Лука, Босна и Херцеговина;

Назив завршеног факултета/Академије аутора и година дипломирања: Правни факултет Универзитета Синергија Бијељина, дана 22.04.2014. године;

Датум одбране завршног/дипломског рада аутора: -

Наслов завршног/дипломског рада аутора: -

Академско звање коју је аутор стекао одбраном завршног/дипломског рада: Дипломирани правник - 240 ECTS;

Академско звање које је аутор стекао одбраном мастер/магистарског рада: Магистар међународних односа – 300 ECTS;

Назив факултета/Академије на коме је мастер/магистарски рад одбрањен: Факултет политичких наука Универзитета у Бањој Луци;

Наслов мастер/магистарског рада и датум одбране: „Одлике ренесансне дипломатије – студија случаја Млетачке републике током XV и XVI вијека“, датум обране: 11.05.2018. године;

Научна област мастер/магистарског рада према CERIF шифрарику: Политичке и управне науке (S 170);

Имена ментора и чланова комисије за одбрану мастер/магистарског рада:

1. Проф. др Александар Савановић, председник Комисије;
2. Доц. др Срђа Трифковић, члан-ментор;
3. Мр Жељко Будимир, члан;

У Бањој Луци, дана 14.05.2018. године;

Декан

Проф. др Здравко Злокапа

Изјава о идентичности штампане и електронске верзије
мастер/магистарског рада

Име и презиме аутора ПРЕДРАГ ЈАНКОВИЋ

Наслов рада ОДЛУКЕ РЕНЕСАНСНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ - СТУДИЈА СЛУЧАЈА МОДЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ ТОКОМ XV И XVI ВЕКА

Ментор ПРОФ. ДР СРЂА ТРИФКОВИЋ

Изјављујем да је штампана верзија мог мастер/магистарског рада идентична електронској верзији коју сам предао/ла за дигитални репозиторијум Универзитета у Бањој Луци.

У Бањој Луци 24.05.2018.

Потпис кандидата

Јанковић

Изјава којом се овлашћује ФОН факултет/ Академија умјетности
Универзитета у Бањој Луци да мастер/магистарски рад учини јавно доступним

Овлашћујем ФАКУЛТЕТ
ПОЛИТИЧКИХ НАУКА факултет/ Академију умјетности Универзитета у Бањој
Луци да мој мастер/магистарски рад, под насловом

ОДЛУКЕ РЕНЕСАНСНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ - СТУДИЈА СЛУЧАЈА ИДЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ ТУРК И
XV / I ВЕК

који је моје ауторско дјело, учини јавно доступним.

Мастер/магистарски рад са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату,
погодном за трајно архивирање.

Мој мастер/магистарски рад, похрањен у дигитални репозиторијум Универзитета
у Бањој Луци, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце
Креативне заједнице (*Creative Commons*), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство - некомерцијално - без прераде
4. Ауторство - некомерцијално - дијелити под истим условима
5. Ауторство - без прераде
6. Ауторство - дијелити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је
на полеђини листа).

У Бањој Луци 24.05.2018.

Потпис кандидата

Данковић

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је
мастер/магистарски рад

Наслов рада ОДЛИКЕ РЕНЕСАНСНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ - СТУДИЈА СЛУЧАЈА ИТАЛИЈАНСKE РЕПУБЛИКЕ ТОКОМ XV И XVI ВЕКА

Наслов рада на енглеском језику FEATURES OF RENAISSANCE DIPLOMACY - CASE STUDY OF VENETIAN REPUBLIC DURING XV AND XVI CENTURY

- ☒ резултат сопственог истраживачког рада,
- ☒ да мастер/магистарски рад, у цјелини или у дијеловима, није био предложен за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- ☒ да су резултати коректно наведени и
- ☒ да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

У Бањој Луци 24.05.2018.

Потпис кандидата

Данковић